

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra hudební výchovy

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Lidové písně z Pelhřimovska, jejich editace v notačním softwaru a možnosti
jejich využití

The folk songs from Pelhřimov, their editing in notation software and their
possibilities of use

Bc. Šárka Makovcová

Vedoucí práce: Prof. PaedDr. Michal Nedělka, Dr.

Studijní program: Učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů pro základní
školy a střední školy

Studijní obor: český jazyk — hudební výchova (N ČJ-HV)

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Lidové písně z Pelhřimovska, jejich editace v notačním softwaru a možnosti jejich využití vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha 10. 4. 2015

.....
podpis

Poděkování

Je mou milou povinností poděkovat Prof. PaedDr. Michalu Nedělkovi, Dr., vedoucímu diplomové práce, za odborné vedení a pomoc při vypracování mé diplomové práce. Ráda bych také poděkovala své mamince, která mi byla podporou nejen při psaní této diplomové práce, ale i během celého studia.

ABSTRAKT:

Diplomová práce navazuje na rozsáhlou bakalářskou práci z roku 2012. Zkoumá rukopisnou sbírku Podstrážišťské písničky Josefa Václava Kratochvíla. V první části popisuje lidové písně obecně, dále nastiňuje vývoj lidových písní v Čechách a na Moravě, následně se zaměřuje na lidové písně z Pelhřimovska.

V další části se zabývá také dělením lidových písní podle regionů, sbírkami z těchto regionů a zkoumá jejich sběratele.

Následující podtémata zahrnují také informace o pramenech a jejich získávání.

V neposlední řadě diplomová práce zmiňuje údaje o sběrateli Josefu Václavu Kratochvílovi a jeho rukopisné sbírce Podstrážišťské písničky.

V další části připomíná slovesnou stránku písní, jejich tematiku a typy písní podle hudebního charakteru. V navazující části se obecně zaobírá stylizací doprovodů lidových písní. Mapuje možnosti využití lidových písní, uvádí vybrané příklady folklorních souborů z regionu, folkloristických institucí a médií, která folklor šíří.

Zásadní částí jsou návrhy úprav doprovodu lidových písní, Poslední kapitola diplomové práce čítá 97 písní z rukopisné sbírky Josefa Václava Kratochvíla zpracovaných v notačním softwaru v podobě zpěvníku.

KLÍČOVÁ SLOVA: lidová píseň, sbírka lidových písní, region, notační program

ABSTRACT:

The thesis builds on the extensive work of bachelor of 2012. It examines the manuscript collection of songs Podstrážišťské Josef Václav Kratochvíl.

The first part describes the folk songs of Pelhřimov, folk songs in general and describes the development of folk songs in Bohemia and Moravia. This chapter also deals with the division of folk songs by region, collections of these regions and their collectors. These sub-themes also include sources and their gaining. Finally, the thesis refers to the collector Josef Václav Kratochvíl and his manuscript collection Podstrážišťské songs.

In the next section the thesis classifies the literary aspect of songs, their themes and types also by the music side.

In the following section the thesis discusses in general stylization of accompanied of folk songs.

It also includes the possibility of using part of the folk songs and presents some selected examples of folk ensembles, folk institutions and the media which folklore spreads.

The final section discusses the specific arrangements of folk songs from our collection and stylized accompaniment which has been discussed in previous chapters. The last chapter of the thesis includes 97 songs transcribed from the manuscript collection of Josef Václav Kratochvíl into a notation software.

KEYWORDS: Folk Song, Collection of Folk Songs, Region, Notation Software

MOTTO:

*“Lidová píseň, kterou vytvořil lid, bude žít tak dlouho,
dokud Čech, Slovák bude obývat tuto zem.“*

Josef Václav Kratochvíl

Obsah

Úvod	9
1 Lidové písně z Pelhřimovska	12
1.1 Lidová píseň	12
1.2 Nástin vývoje lidových písní v Čechách a na Moravě	12
1.3 Dělení lidových písní podle regionů.....	14
1.4 Písňové sbírky a jejich sběratelé na Pelhřimovsku.....	15
1.4.1 Prameny a místa jejich získávání.....	15
1.4.2 Sběratelé lidových písní v pelhřimovském regionu.....	17
1.4.3 Josef Václav Kratochvíl a jeho sbírka Podstrážišťské písničky	19
2 Klasifikace písní.....	25
2.1 Slovesná stránka písní	25
2.1.1 Tematika ve sbírce Podstrážišťské písničky.....	26
2.2 Typy písní	45
2.3 Hudební stránka písní	50
2.3.1 Melodie	51
2.3.2 Rytmus	61
3 Stylizace doprovodu písní.....	66
3.1 Stylizace doprovodu písní – příznávka, rozklad.....	66
3.1.1 Písně v sudém taktu	67
3.1.2 Písně v lichém taktu.....	69
3.1.3 Akordická stylizace v pravé ruce.....	70
3.1.4 Ostinata	71
3.1.5 Doprovod písní obohacen o vedlejší stupně	72
3.2 Lidový dvojhlas	73

3.3	Mollové písně	73
3.4	Přede hry	74
4	Možnosti využití lidových písní	75
4.1	Folklorní soubory	76
4.2	Folkloristické instituce	79
4.3	Lidová píseň a média	81
4.3.1	Internet	81
4.3.2	Rozhlas	83
4.3.3	Televizní vysílání	84
4.4	Hudební tělesa, interpret	84
4.5	Využití lidových písní z regionu	85
4.6	Další možnosti využití	91
5	Úpravy lidových písní ze sbírky Podstrážišťské písničky	93
5.1	Stylizace doprovodu písní – přiznávka, rozklad	93
5.1.1	Písně v sudém taktu	93
5.1.2	Písně v lichém taktu	98
5.2	Akordická stylizace v pravé ruce	103
5.3	Ostinata	103
5.4	Doprovod písní obohacen o vedlejší stupně	104
5.5	Lidový dvojhlas	107
5.6	Mollové písně	108
5.7	Přede hry	109
	Závěr	112
	Seznam literatury	116
	Internetové zdroje	118
	Seznam obrázků	120
I.	Příloha – Editace písní v notačním softwaru: Podstrážišťské písničky	

Úvod

Lidová píseň představuje svérázný projev naší národní kultury. Místo, kde by lidová zpěvnost nezapustila své kořeny, snad ani u nás neexistuje. Velmi podobně je tomu i na místech v okolí Stražiště, na Českém Horácku. I zde nás lidové písně provázejí při nejrůznějších příležitostech, a to veselých i smutných.

Od svých dětských let jsem byla k hudbě vedena, pocházím z rodiny, v níž působí nadšení muzikanti, a tudíž mne lidové písně doprovázejí již od útlého dětství. Když jsem psala svoji bakalářskou práci, zjistila jsem, že téma lidové písně mne velmi zaujalo, ale že je velmi široké. V době, kdy jsem na svém bakalářském úkolu začala pracovat, jsem ani netušila, jak široká oblast se přede mnou rozevírá. Výsledkem mého dlouhodobého úsilí je značně rozsáhlá bakalářská práce, jež čítá přes 100 stran. Jednoznačně se ukázalo, že nad výběrem tématu pro svoji práci diplomovou již nebudu muset přemýšlet, neboť bylo rozhodnuto. Zvolila jsem si opět téma týkající se lidových písní z našeho regionu.

Diplomovou prací bych tedy ráda navázala na svou práci bakalářskou s názvem *Lidové písně z Pelhřimovska z pohledu hudebně a literárně teoretického* z roku 2012. Zde jsem zkoumala lidové písně především ze západní části našeho regionu – Českého Horácka, jejich tematiku, pramennou základnu, sběratele. Sbírku Josefa Václava Kratochvíla, z níž jsem při studiu lidových písní nejvíce vycházela, jsem podrobila analýze po stránce slovesné a z části i hudební.

Nyní se ve své práci diplomové zaměřím již jen na tuto konkrétní sbírku Josefa Václava Kratochvíla s názvem *Podstrážišťské písničky*. Nejdříve však bylo potřeba si ujasnit koncepci celého problému a zaměřit se na ty prvky, které jsem měla v úmyslu mapovat. Nyní zde nastíním, jak jsem při své diplomové práci postupovala.

Koncepce a metody

Celá diplomová práce se skládá z několika kapitol. První, úvodní *Lidové písně z Pelhřimovska* se bude týkat lidové písně jako takové, vymezení jejího pojmu, jejích znaků a funkce obecně. Při psaní této kapitoly načerpám poznatky převážně z odborné literatury, již uvádím v seznamu na konci mé práce. V další části kapitoly podám obraz vývoje lidových

písní v Čechách a na Moravě. Podotýkám, že se nejedná o vyčerpávající přehled, ale pouze o stručný nástin vývoje lidových písní v našich podmínkách. Pro tuto část mi částečně poslouží podklady z mé bakalářské práce, kde jsem se touto problematikou podrobně zabývala. Dále se zmíním o místech a národopisných oblastech, na něž se naše republika dělí. Můj další zájem bude směřovat k nejznámějším písňovým sběrům a k lidem, k významným sběratelům, kteří se zasloužili o to, že písně dnes máme shromážděné a zaznamenané. Dále přistoupím k samotným pramenům z regionu, z nichž jsem čerpala, zmíním se o jejich druzích a místech jejich získávání. Následně uvedu sběratele lidových písní, již působili přímo v našem horáckém regionu, ať už jsou to lidé místní či ti, kteří do oblasti Horácka pouze „zabrousili“. Hlavním východiskem pro mé další bádání budou pouze konkrétní písně pocházející ze sběru Josefa Václava Kratochvíla. Soubor všech 97 písní má název Podstrážišťské písničky. Název je tvořen podle vrchu Stražiště, z jehož okolí sběr pochází.

V další kapitole bude cílem mého zkoumání klasifikace písní z různých hledisek. Předmětem bude slovesná stránka, připomenu témata lidových písní a uvedu jejich příklady z uvedené sbírky. Vzhledem k tomu, že v Čechách a na Moravě se můžeme setkat s dvěma hlavními typy písní, vokálním a instrumentálním, pokusím se podstatu těchto dvou odlišných typů objasnit a zařadit k nim písně našeho sběru. Z hlediska hudebního se zaměřím na nápěvy písní a na jejich nejrůznější podoby. V neposlední řadě uvedu příklady písní podle nejčastěji se vyskytujících rytmických schémat.

V následující kapitole s názvem Stylizace doprovodů písní se pokusím na základě prostudované literatury vysvětlit podstatu stylizace doprovodů, jichž je velmi mnoho variant. Zaměřím se na doprovody s příznávkami a na doprovody synkopické. Připomenu, jak lze píseň obohatit pomocí akordů jak rozložených, tak pouze obyčejných – plných, a to v písních se sudými i lichými takty. Akordické figurace ve 2/4 a 3/4 taktu patří také k těm značně používaným, tudíž je také zmíním. Další způsoby, jako například ostinato, jsou další ze způsobů, jak doprovodit píseň. Ta píseň, jejíž doprovod je obohacen o vedlejší harmonické funkce, je mnohdy bohatší a působí na posluchače i interpreta jemněji, a přitom plněji. Proto naznačím, jak zapracovat do našich písní vedlejší akordy, hlavně kvintakord II. a VI. stupně. Lidový dvojhlas je zpěv vedený nejčastěji v terciích či sextách. Typ tohoto dvojhlasu ukážu na některých příkladech písní našeho sběru. K písním, zvláště tanečním, patří obvykle předehra, dohra – to budou další fenomény, na něž se v této kapitole zaměřím.

Další kapitola mé diplomové práce bude pojednávat o tom, jak se lidové písně odrážejí v praxi v nejrůznějších oblastech, jaké máme možnosti je využít a naložit s nimi. Předmětem

následujících částí práce bude nahlédnutí do tvorby významných folklorních souborů z našeho regionu, zmíním folkloristické instituce, jež se o naše kulturní hodnoty starají a jež v rámci Čech a Moravy pracují. Internet, rozhlas, televize – to jsou média, která mají velký vliv na utváření estetických hodnot široké veřejnosti.

Zvlášť důležité je dbát na formování estetických hodnot u nejmladší generace. Proto i další řádky pojednávají o médiích a jejich vztahu k lidovým písním. Mnoho hudebních těles našlo zalíbení v lidových písních a věnuje část své tvorby právě jim. Zde bych ráda zmínila právě ta tělesa a interprety, jež prostřednictvím lidové písně promlouvají k široké hudební veřejnosti. Poslední část této kapitoly bude jakousi vizí, jak by nám všem mohly být lidové písně ze sběru zdejšího sběratele Josefa Václava Kratochvíla prospěšné, proto celou sbírku zpracuji do notové podoby a vytvořím jakýsi celistvý soubor ze všech 97 písní, jež pocházejí z našeho nejbližšího okolí.

V následující kapitole se pokusím předložit návrhy stylizace doprovodů k několika vybraným písním. Vyjdu z poznatků již dříve uvedené kapitoly, v níž podávám informace o možnostech stylizace doprovodů obecně.

Poslední a nejrozsáhlejší složku bude tvořit soubor necelé stovky zápisů písní, a to bude hlavním výstupem mé diplomové práce. Písně, které jsou nyní k dispozici pouze jako fotokopie originálu sběru, budou opatřeny nejen všemi texty, které jsou v zápisech písní uvedeny, ale především nápěvy, jež zhotovím v programu Sibelius 5. Dalšími informacemi budou záznamy o tom, kdo píseň zapsal, jména zpěváků, údaje o jejich věku, někde i místu sběru. V zápisech nebudou chybět data sběru a iniciály sběratele.

Cíle

Hlavním cílem diplomové práce je, abychom písně, jež se zdají být zapomenuté a neznámé, zpřístupnili nejen všem zájemcům, milovníkům hudby, ale i těm, jež ji jenom konzumují, a připomněli tak, že máme bohaté kulturní dědictví, jehož bychom si měli považovat. To, co náš národ dělá jedinečným, to je právě pouze naše kulturní bohatství. Jsme součástí Evropy, jako Evropané máme mnoho společného, ale to, co je pro nás opravdu tím nejcennějším, je naše osobitá a bohatá kultura, náš folklór, naše písně, na které můžeme být v rámci Evropy pyšní.

1 Lidové písně z Pelhřimovska

1.1 Lidová píseň

Lidová píseň je hudebně – slovesný, formálně uzavřený útvar, jehož hlavním nositelem a zpravidla i tvůrcem byl venkovský zemědělský lid. Lidová píseň svými obsahovými a formálními znaky odráží povahu kolektivní kultury prostředí, jehož je součástí. Výraz lidová píseň je ekvivalentem německého Volkslied, který v roce 1773 zavedl G. Herder (1744 – 1803). V češtině vytěsnil do té doby užívaná pojmenování prosto národní nebo národní píseň. Lidové písně jsou typické časovou stabilitou, funkční vazbou na výroční a rodinné svátky, obyčeje, na pracovní proces a další situace v systému života lidového společenství.¹

Anonymita, to je další významný znak lidové písně, jelikož neznáme autora a ani po něm mnohdy nepátráme.

Lidové písně jsou charakteristické svojí variabilitou. Každé zaznění písně mělo a má jen okamžitou podobu, které zaniká s dozněním. Tak vznikají varianty, někdy méně či více odlišné (textové, melodické, rytmické, tempové), mnohdy i zkřížením třeba několika písní, každá interpretace je však originální.

1.2 Nástin vývoje lidových písní v Čechách a na Moravě

Lidová píseň, která vznikala a dále neustále vzniká, je na některých částech světa mnohdy jediným hudebním projevem vůbec. Samozřejmě, že vznikají odlišnosti podle kontinentů, podle tradic, podle času, a to v melodii, rytmu i harmonii. Je zřejmé, že zatímco v některých částech světa píseň žije a dále vzniká, v některých místech, hlavně v evropské části, snad i vlivem technického pokroku v dnešním 21. století je její pozice velmi oslabena. Poohlédneme-li se do minulosti, můžeme však konstatovat, že v Čechách a na Moravě zapustila lidová píseň velmi silné kořeny.

¹ TYLLNER, Lubomír. *Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Praha: Mladá Fronta, 2007, ISBN 978-80-204-1450-2.

První písemné záznamy českého lidového pěveckého projevu souvisí s příchodem křesťanství. Nejstarší zachovalou lidovou duchovní písní z konce 10. století je *Hospodine, pomiluj ny* a ze 13. století *Svatý Václave*. Významným počinem byl zápis písní do Jistebnického kancionálu, jenž obsahuje známé husitské písně jako *Jezu Kriste, štědrý kněže*, *Buoh všemohúci* a *Ktož jsú boží bojovníci*. Kancionál byl nalezen v Jistebnici u Tábora na faře až v roce 1872, nebyl úplný, ale přesto je to unikát, jelikož obsahuje písně z 15. století.

Pokud se posuneme v historii lidové písně dál, nemůžeme nezmínit 17. a 18. století, kdy dochází k velkému rozvoji písní, v nichž lid nachází útěchu a útočiště pro vyjádření nespokojenosti s nevolnictvím, podřízeností vůči šlechtě a robotou. Vznikají písně o selských rebéliích, na Moravě a na Slovensku pak písně zbojnické. Vedle těchto písní své místo mají světské písně lidové s milostnými lyrickými náměty.

Počátkem 19. století vstupují do popředí tištěné sbírky, které pořizovali sběratelé, jejichž produkce spadá hlavně do organizovaného sběru v zemích bývalého Rakouska - Uherska. Tato akce se realizovala v roce 1819 úřední cestou a vešla do povědomí jako tzv. guberniální sběr. K významným sběratelům písní patřili v této době Karel Jaromír Erben a František Sušil.²

Obrázek 1 - K. J. Erben

² PECKA, Jindřich. *Cestami českých sběratelů lidových písní* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://lidovepisne.cz/cesty01.html>

Prof. František Sušil.
Dle fotografie kreštil Garais.

Obrázek 2 - František Sušil

O sběratelích a sběrech lidových písní jsem obsáhle pojednávala ve své bakalářské práci, tudíž tuto oblast zde mapuji jen velmi stručně.³

Daleko později, mezi lety 1955 – 1958, sbíral lidové písně v rámci poměrně malého území Čech, respektive Českého Horácka, učitel Josef Václav Kratochvíl, jehož sbírka Podstrážišťské písničky je předmětem další části mé diplomové práce.⁴

1.3 Dělení lidových písní podle regionů

V celé České republice můžeme vymezit 25 folklorních oblastí. Patří sem Chodsko, Karlovarsko, Stříbrsko, Plzeňsko, Plasko, Prácheňsko, Střední Čechy, Blata, Doudlebsko, Kozácko, Boleslavsko, Podještědí, Podkrkonoší, Horácko, Podhorácko, 17 – Hradecko, Náchodsko, Brněnsko, Slovácko, Podluží, Dolňácko, Hornácko, Kyjovsko, Luhač. Zálesí, Mor. Kopanice, Haná, Valašsko, Lašsko.⁵

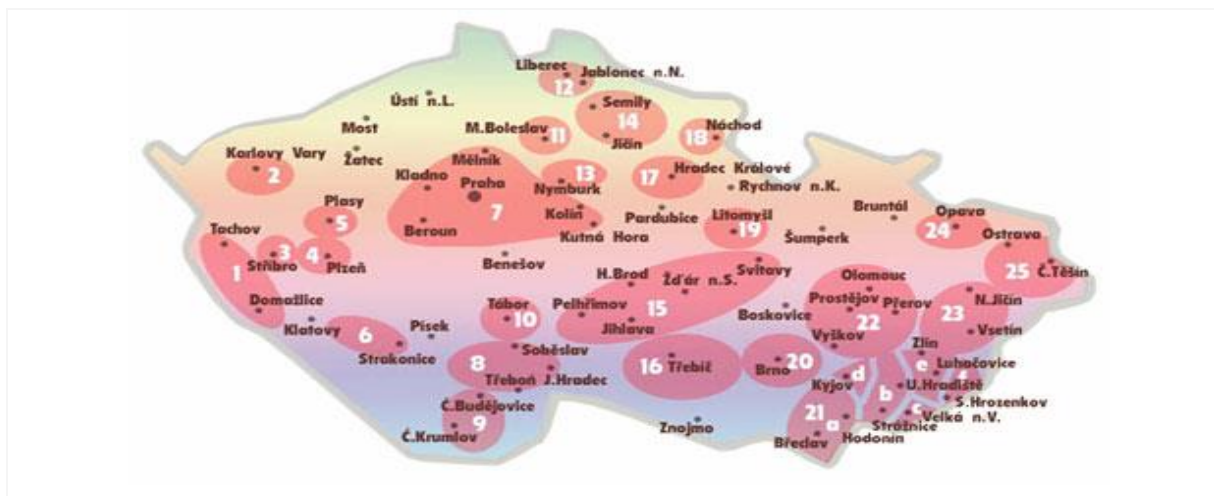
Co se týká folklorních projevů, můžeme říci, že každá z těchto oblastí má své vlastní charakteristiky a specifika v jednotlivých lidových žánrech.

³ MAKOVCOVÁ, Šárka. *Lidové písně z Pelhřimovska z pohledu hudebně a literárně teoretického*. Praha, 2012. 111 s. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze. Fakulta pedagogická.

⁴ *Lidová píseň na Pelhřimovsku*. In: Příspěvky k hudebním tradicím Pelhřimovska. Pelhřimov 1984, s. 62.

⁵ MOKREN, Aleš. *Folklorní oblasti České republiky* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://folklor.cz/public/kapitola.phtml?kapitola=4774>

Mapka našich nejznámějších folklorních regionů ⁶

Obrázek 3 - MAPA- folklorních regionů: Jarní obřadní slavnosti

01 - Chodsko	09-Doudlebsko	17 - Hradecko	21 - d - Kyjovsko
02 - Karlovarsko	10-Kozácko	18 - Náchodsko	21 - e - Luhač. Zálesí
03 - Stříbrsko	11 - Boleslavsko	19 - Litomyšlsko	21 - f - Mor. Kopanice
04 - Plzeňsko	12 - Podještědí	20 - Brněnsko	22 - Haná
05 - Plasko	13 - Polabí	21 - Slovácko	23 - Valašsko
06 - Prácheňsko	14 - Podkrkonoší	21 - a - Podluží	24 - Slezsko
07 - Střední Čechy	15 - Horácko	21 - b - Dolňácko	25 - Lašsko
08 - Blata	16 - Podhorácko	21 - c - Hornácko	

1.4 Písňové sbírky a jejich sběratelé na Pelhřimovsku

1.4.1 Prameny a místa jejich získávání

Pokud chceme podat co nejvěrnější obraz určitého jevu, v našem případě písni, je nezbytné shromáždit a prozkoumat co největší množství pramenů. Za pramen považujeme jakýkoliv původní záznam písně. Mohou to být volné listy, sbírka, sešit a další různé formy.

⁶ MAPA folklorních regionů Jarní obřadní slavnosti. *Vysočina* [online]. [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://vysocina.fkaleidoskop.cz/jarni-obradni-slavnosti/mapa/>

Prameny hudebního folklóru nejsou samozřejmě reprezentovány jenom takto. Mnoho rodin vlastní v pozůstalosti po svých předcích různé zápisy, zřídka i nahrávky lidových písní, ale není jich ve srovnání s jinými oblastmi mnoho.⁷

Horácko, tedy náš folklorní region, není tak znám, jako jiné národopisné oblasti. Jak jsme již dříve uvedli, býval to kraj poměrně chudý a lidé se zde živilí převážně zemědělstvím. Hudební skladatel, náš krajan, rodák z Kamenice nad Lipou, Vítězslav Novák v předmluvě ke knize *Národ v písni* uvádí: „Abych zdůvodnil své mínění, že lidová píseň je jakoby znějícím obrazem povahy lidu a krajiny, kde vznikla, obracím se k rodnému českému jihu. Byl to vždy kraj zemědělský, kam ruch a shon ostatního světa jen stěží pronikal. Chudé role a pastviny, temné lesy a dřímající rybníky vtiskují tomuto kousku země charakter zadumaný, ale též mužně pevný, někdy i drsný. Právě v takovém kraji mohla se zroditi tato rozjímavá píseň.“

*„Ze země jsem na zem přišel, na zemi jsem
rozum našel, po ní chodím jako pán, do ní
budu zakopán, potěš mne pán Bůh sám.“⁸*

Ten fakt, že mnoho lidových písní se zachovalo do dnešní doby, je především díky trpělivé práci hudebních nadšenců, sběratelů, kteří vytvářeli zápisy písní, přestože neměli tak dobré podmínky, jež bychom měli dnes my. Mám na mysli notebook, mobilní telefon, diktafon a jiné další vymoženosti. Přestože jsem si pro diplomovou práci vybrala píseň především ze sběru Josefa Václava Kratochvíla Podstrážišťské písničky, uvádím i některé z dalších zajímavých regionálních pramenů, s nimiž jsem se seznámila na několika místech. V Muzeu Vysočiny Pelhřimov, v Muzeu Dr. Aleše Hrdličky v Humpolci, v Městském muzeu v Kamenici nad Lipou, v Městském muzeu Antonína Sovy a v neposlední řadě v archivu etnomuzikologického oddělení Etnologického ústavu AV ČR, které založil v roce 1991 doc. PhDr. Lubomír Tyllner, CSc.⁹

⁷ MAKOVCOVÁ, Šárka. *Lidové písně z Pelhřimovska z pohledu hudebně a literárně teoretického*. Praha, 2012. 111 s. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze. Fakulta pedagogická. Michal Nedělka., s.17

⁸ SEIDEL, Jan. *Národ v písni*. Praha: L. Mazáč, 1940.

⁹ Etnomuzikologické oddělení navazuje na tradici institucí, kterými byly *Lidová píseň v Rakousku* (1905), Státní ústav pro lidovou píseň (1919) a Kabinet pro lidovou píseň (1953). V Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV (1954) byla tato činnost v normalizačním období zrušena. Práce etnomuzikologického oddělení byla plně obnovena až po roce 1991 díky iniciaci Doc. PhDr. Lubomíra Tyllnera, CSc.

1.4.2 Sběratelé lidových písní v pelhřimovském regionu

Pelhřimovsko, území, jež ohraničují vrchy Svidník, Křemešník a Stražiště, vytváří přirozenou bránu Českomoravské vysočiny. Básník Antonín Sova, rodák z městečka Pacova, nazval tento kout Čech jako "kraj mezi třemi vrchy". Jak jsme již uvedli, lidé tu nežili v přepychu, ale to, co jim nebylo nikdy cizí, bylo jejich trvalé bohatství – nepřeborné množství lidových písní, jež byly jejich průvodci v každodenním životě.

Horácko, jak je tento folkloristický region označován, se rozkládá podél hranice mezi Čechami a Moravou. Lidé z tohoto kraje často odcházeli za živobytím a tento pohyb obyvatelstva způsobil, že se zde nevytvořila svébytná národopisná regionální kultura, jak tomu bylo jinde.¹⁰

Pro zajímavost uvádíme názory našich předních sběratelů lidových písní na náš region. Čeněk Holas, sběratel lidových písní a tanců, který náš kraj při putování za lidovými písněmi navštívil někdy kolem roku 1900, vyprávěl: „Na Pacovsku, jako na celé české pahorkatině u Pelhřimova, Černovic až k Humpolci zpěv poslední dobou zašel. Na Pacovsku a celé okolní pahorkatině byla národní píseň přímo něčím opovržlivým. Odtud byly také mé výsledky velmi chudé, bylo škoda námahy. Ba na mne se tam dívali jako na člověka, který tam přišel pro pohoršení. Vypravoval mně starší řidičí učitel z krajiny mezi Lukavcem a Hořepníkem, že když zpíval s dětmi ve škole národní písně, lidé nad tím vrtěli hlavami, je-li prý učitel opilý.“¹¹

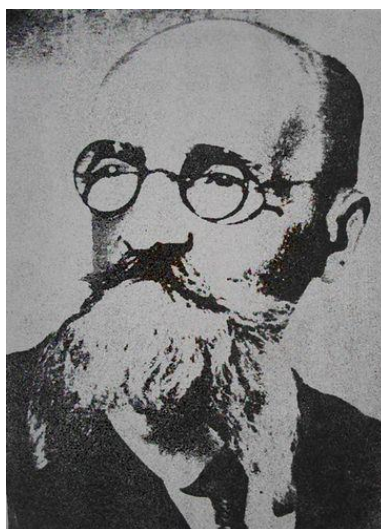
„Jistý farář zde slyšel jedenkrát pasáka, který sobě zpíval, když hnal dobytek na pastvu. Když přišel druhý den duchovní do školy, vypátral poptávkami, který hoch to včera zpíval, vytáhl ho z lavice a vysázel mu vlastnoručně rákoskou na zadnici, co se do něho vešlo, aby prý po vsi nehulákal. To se stalo asi roku 1880. Tady na Pacovsku zpíval mně jeden starší člověk tak hanebný popěvek o kanci a svini, jinak vtipně složený, že jsem ho přece hrubě odbyl. Již mne toho bylo moc a musel jsem slyšeti při svých cestách ledacos. A s podivením přece zase máme z té krajiny nejstarší zprávy o písních od Jeníka z Bratřic, leží Bratřice u Velké Chyšky, kde já marně chodil.“¹²

¹⁰ FUČÍK, Ladislav, Karel PADRTA a Bohumil BOUDA. *Horácké písně*. 1. vyd. Jihlava: Krajský pedagogický ústav, 1959, s. 3

¹¹ HOLAS, Čeněk. *Paměti hudebníků a dudáků*. Národopisný věstník československý 18, 1926, s. 49–68

¹² NEUVEDEN. *Jan Jeník z Bratřic* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://www.spisovatele.cz/jan-jenik-z-bratric#cv>

Profesor Čeněk Holas se narodil 10. února 1855 v Hostíně u Kovářova, některé jiné prameny jako místo narození uvádějí i Zahořany. Studoval na písecké reálce a pak na pražské technice. Zcela v duchu tehdejší české společnosti se nadšeně věnoval i tělocviku, což bylo tehdy v rámci Sokola považováno za projev uvědomělého češství. Podnikl i několik zahraničních cest, především do Ruska, které jej zaujalo z etnografického hlediska natolik, že zde zůstal delší čas a dokonce se naučil i rusky. Po návratu pak od roku 1880 působil jako učitel tělocviku na jedné z pražských středních škol a později na malostranské reálce, kde se roku 1904 stal nakonec profesorem. Po odchodu na odpočinek se přestěhoval do Milevska, kde bydlel od roku 1912 (některé další prameny uvádějí i rok 1914) ve zmíněné vilce. Roku 1921 se přestěhoval do Písku, kde poté bydlel v ulici Na spravedlnosti. Zde také 8. února 1939 zemřel a byl pochován na lesním hřbitově.

Obrázek 4 - Čeněk Holas

Také Karel Jaromír Erben zavítal do našeho regionu, aby zde pořídil zápisy lidových písní. Některé z nich jsou publikovány v jeho významné sbírce Prostonárodní písně a říkadla a doprovází je rukopisné poznámky. Jinde se ozývaly hlasy, že Pelhřimovsko je kraj zamklý a zpěvu při práci v polích nikdy neslyšet¹³, ale nebyla to tak pravda. Svědčí o tom mnohé sbírky písní, které se nám zachovaly v různých podobách, a dokazují, že písní zde žije dost a dost. Některé z nich byly veselé a rozpustilé, jako třeba ta, již si notovala babička Smrčková v Červené Řečici:

*„Pojd', Škandero, ukaž se,
jak máš tělo překrásné.“¹⁴*

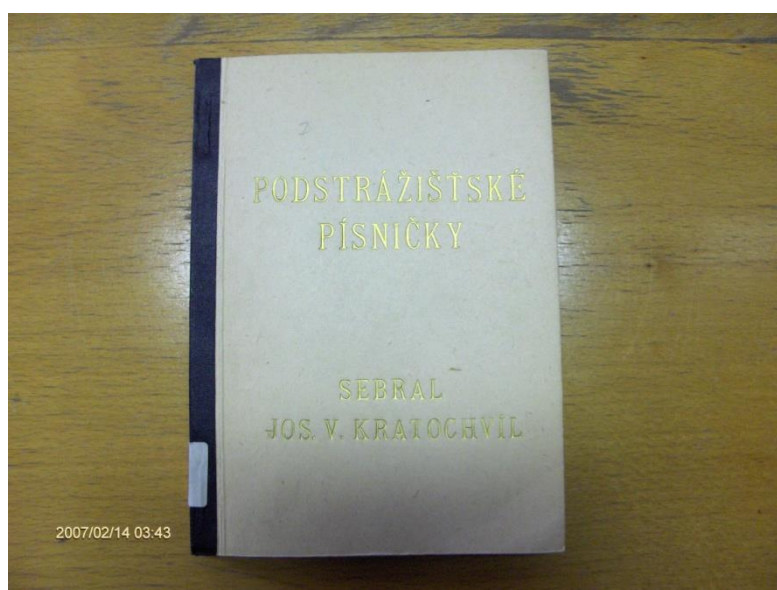
¹³ VALENTA, M. *Hospodářský a kulturní profil Pelhřimovska*. Vlastivědný sborník českého jihovýchodu 9, 1930-1931, s. 92

¹⁴ PERNICA, B. *Červená Řečice*. VSČJ 1, 1920 – 1921, s. 144

O sběratelích a jejich sběrech jsem podávala ucelený přehled ve své bakalářské práci, na kterou tímto odkazuji.

1.4.3 Josef Václav Kratochvíl a jeho sbírka Podstrážišťské písničky

Podstrážišťské písničky, rukopisná sbírka od Josefa Václava Kratochvíla, mne zaujala natolik, že se stala hlavním východiskem pro moji diplomovou práci. Dílo je v současné době majetkem Městského muzea Antonína Sovy v Pacově, které jsem několikrát navštívila.

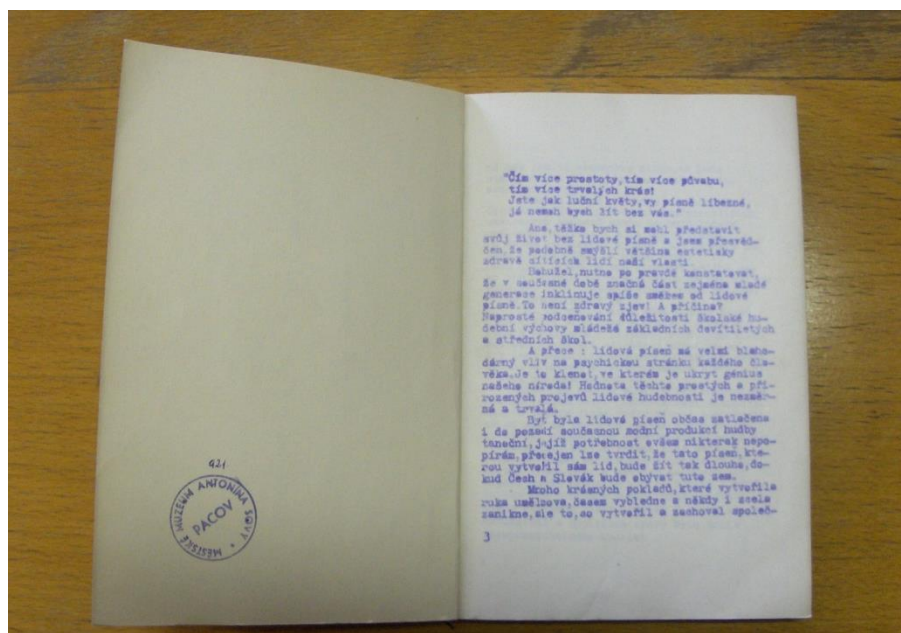

Obrázek 5 - Josef Václav Kratochvíl Podstrážišťské písničky

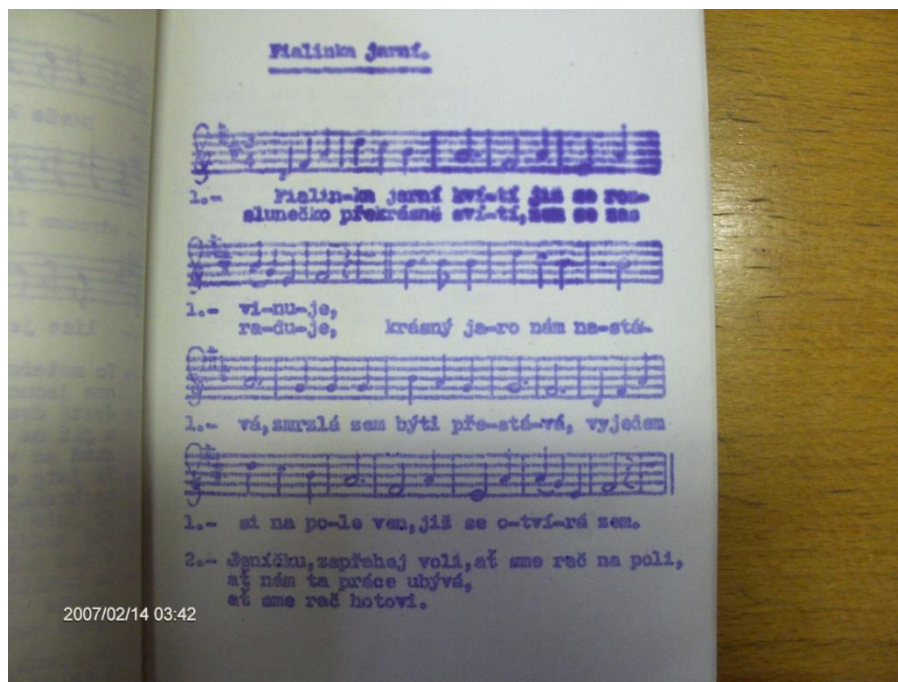
V milou pamínku
 Česká Buzice 28. kv. 1971
 J. S. K. K. K. K.

3
 3-59
 MARS.

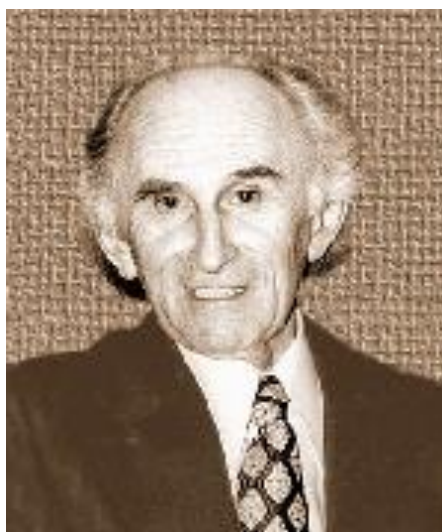
Obrázek 6 - Věnování

Obrázek 7 - Ukázka sbírky

Obrázek 8 - Ukázka písní

Obrázek 9 - Josef Václav Kratochvíl v době, kdy působil jako ředitel LŠU v Českých Budějovicích

Sběratel Josef Václav Kratochvíl se narodil 30. srpna 1906 v Hořticích u Prahy, kde strávil své mládí a kde po vzoru svého otce získal vztah k folkloru. Jako pedagog, sborníčník, dirigent měl ve svém okolí příležitost sbírat lidové písně. V okolí pod vrchem Stražiště nasbíral v letech 1955 – 1958 stovky písní. O své sběratelské práci píše:

„Zapisoval jsem písňe matčiny a písňe svého rodného kraje, zapisoval jsem písňe v Podkrkonoší a konečně na věčnou paměť jsem zaznamenal písňe z oblasti pod Stražištěm kraje jihočeského. Putoval jsem větším dílem pěšky, v jihočeském kraji i ve starém kočáře rolníka Jana Zenáhlíka, od vesnice k vesnici, od domku k domku a byl jsem šťasten, když jsem objevil písňe, kterou jsem do té doby nikdy neslyšel.“¹⁵

V době, kdy Josef Václav Kratochvíl působil v Podkrkonoší, zapsal: „Již od svého útlého mládí miloval jsem lidovou písňe. Tuto lásku vložila mi do vínku moje předrahá matka, která si zpěvem zjasňovala svůj nezáviděníhodný životní úděl. O prázdninách v roce 1955, kdy jí bylo 81 roků, jsem všecky písňe matčina mládí na její věčnou památku zapsal.“

..., „Vzpomínám s láskou na všechny ty, kteří mi před 20 léty tyto písňe zpívali. Ne pro vděčnost a rozhodně ne pro peníze věnoval jsem tolik času k zachycení těchto písňí, ale hlavně proto, aby tyto něžné květy, které v minulých dobách tryskaly přímo ze srdcí prostého horského lidu, se opět do srdcí tohoto lidu vrátily. A jsem šťasten, že se mi podařilo alespoň část tohoto pokladu vrátit těm hodným lidem zpět...“

Jako jedinou ukázkou, přestože pochází ze sběru Písňe z Krkonoš, uvádíme následující písňe, již Josef Václav Kratochvíl doplnil i svými poznámkami, jak to často dělal i ve sběru z našeho regionu.¹⁶

Proč ta Jizera tak hučí

1. Proč ta Jizera tak hučí,
snad nad naší láskou lká,
proč nemám být, můj Jeníčku,
proč nemám být navždy tvá.
Miluji tě z celé duše,
jak milovat dovedu,
přece tvoje, můj Jeníčku,
přece tvoje nebudu.

¹⁵ TYLLNER, Lubomír. *Lidové písňe z Pelhřimovska: Podstražišťské písňe*, s. 5

¹⁶ NEUVEDEN. *Lidové písňe Krkonoš* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://jjohnyk.sweb.cz/pisnekrkonos/uvod.htm>

2. Škoda je, drahý Jeníčku,
kroků, kterýchs činíval,
kyž jsi každičkou sobotu,
za mnou večer chodíval.
Lásku věrnou slibvals mi
a já jsem ti věřila,
oklamals mě, můj Jeníčku,
toho jsem se dožila.

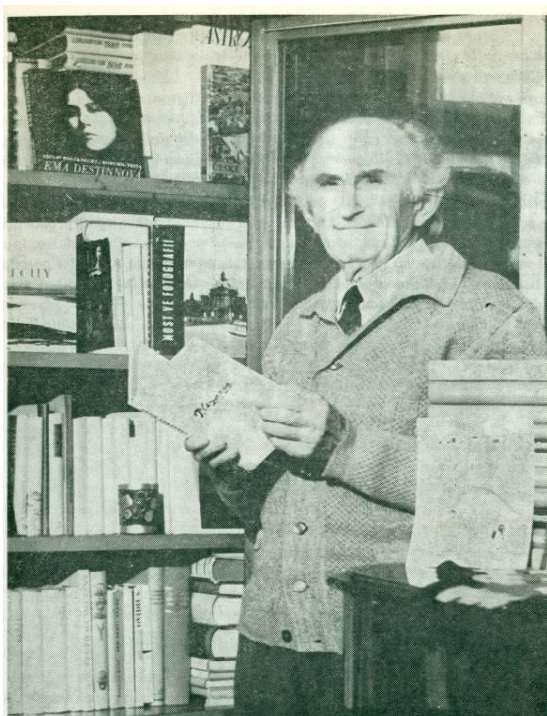
3. Budiž šťasten ve své lásce,
buď šťastnější než jsem já
s dívkou, s níž tě navždy spojí
ruka velebníčková.
Tys mi vždycky říkával,
že mě věrně miluješ,
že mě v našem kostelíčku
od oltáře povedeš.

4. Ale marná tvoje slova,
slibovals a přísahal,
ty jsi zničil srdce moje,
tys mě strašně oklamal.
Nechci já ti, můj miláčku,
věru nechci klnouti,
k Bohu volám všemocnému:
vše raš ti prominouti.

5. Sbohem buď, miláčku drahý,
sbohem, sbohem, sbohem buď,
Bůh ti popřej stálé štěstí,
ve své lásce šťasten buď.
A až jednou v pozdní době

vzhlédně k hvězdě milené,
s vroucí láskou vzpomeň sobě
na děvče opuštěné.

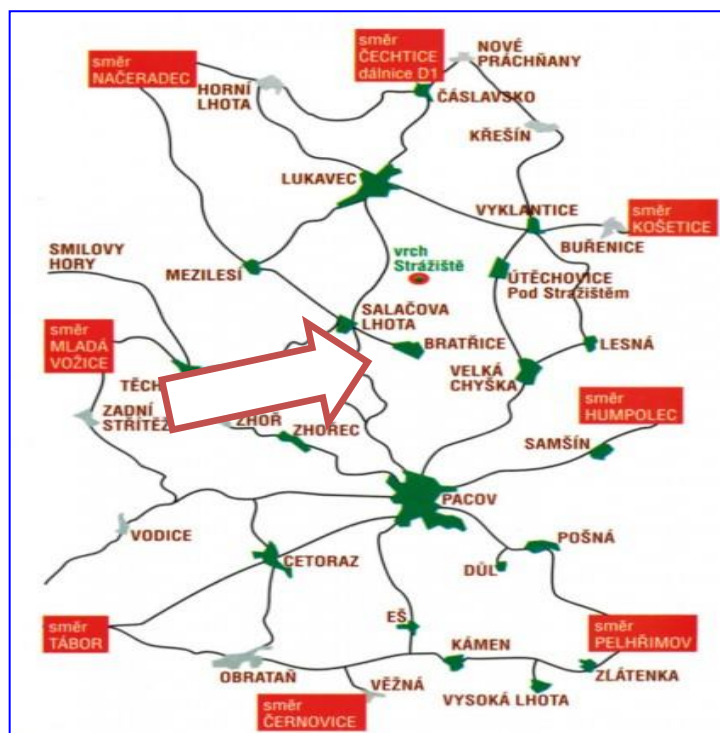
„Tuto písničku mi ve svých 61 letech v r. 1955 zazpívala nadšená lidová zpěvačka babička Božena Mencová z Vrchlabí, která se v r. 1896 narodila v Horní Branné. Byli jsme si navzájem velmi sympatičtí. Před její smrtí 7. 8. 1965 jsem ji přijel z Českých Budějovic se svou chotí navštívit. Když jsme se loučili, ona neustále volala – jako v té písni:“ „sbohem, sbohem...“ „Hodná a milá babička!“ „Její paměti a 2 sešity písni mi dala na památku.“¹⁷

Obrázek 10 - Josef Václav Kratochvíl

Sbírka Josefa Václava Kratochvíla čítá ke stovce zápisů lidových písní z okolí vrchu Strážáň na Pacovsku a kromě toho ji doprovází 24 magnetofonových pásků, které jsou majetkem pacovského muzea. Mapa z našeho regionu zachycuje oblast, ve které J. V. Kratochvíl nashromáždil písně pro sbírku Podstrážáňské písničky.

¹⁷ KRATOCHVÍL, Josef Václav. *Lidové písně Krkonoš* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://jjohnyk.sweb.cz/pisnekrkonos/uvod.htm>

Obrázek 11 - MAPA folklorních regionů -
Jarní obřadní slavnosti

2 Klasifikace písní

2.1 Slovesná stránka písní

Lidově písně odrážejí základní povahové vlastnosti svých tvůrců, již zůstávají v anonymitě. Písně jsou také těsně ovlivněny situacemi, v nichž vznikaly a dále se mezi lidem šířily. Lidové písně se v minulosti rodily ve vztahu k prostředí, geografickým a sociálním podmínkách a zejména, jak jsme již uvedli, v závislosti na nadání a vlastnostech svých tvůrců a interpretů.¹⁸ Primární funkcí lidové písně je funkce praktická, která je vázaná na konkrétní situaci, zato funkce estetická je většinou až sekundární. Třídění lidové písně je poměrně obtížné, jelikož na veškerý písňový materiál můžeme nahlížet z různých hledisek.

¹⁸ TYLLNER, Lubomír a kol.: *Lidová kultura*. Biografická část. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska, Mladá Fronta, 2005, s. 485

Jak by bylo možné dělit široký zpěvní repertoár lidového společenství, naznačuje publikace *Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*.¹⁹

Podle provenience jsou to písně lidové, například *Ach, synku, synku*, zlidovělé jako *Vínečko bílé* Fanoše Mikuleckého či *Chtíc, aby spal* Adama Václava Michny z Otradovic, následují společenské, dělnické, kramářské, kabaretní a další jiné. Z hlediska věku zpěváků rozlišujeme např. dětský folklor, dále písně pro dospívající a dospělé interprety. Náboženské přesvědčení lidí člení písně na světské, jež zachycují témata všedního života, pak světské s duchovními prvky a duchovní, již je například nejstarší česká píseň *Hospodine, pomiluj ny*. Svě místo mají i písně kostelní, které i v současnosti tvoří poměrně širokou oblast. Podle toho, kde se písně uplatňují v lidovém společenství nebo kde či při jaké příležitosti byly uplatňovány dříve, uvádíme jako příklad písně obřadní, tedy ty, jež se zpívaly při slavnostních či smutečních obřadech. Významnou skupinu tvoří písně svatební. Písně zněly prostě všude – při tanci na taneční zábavě, na pohřbu, na pastvě dobytka, při žních, při vánoční, masopustní, velikonoční obchůzce, k lidovým hrám, při práci. Podle toho, jak byl v písních zastoupen děj, lze třídit písně na lyrické, epické, lyricko-epické, nebo-li balady. Samozřejmě bylo důležité i místo vzniku. Zpívalo se venkově, ve městě, ve školách, v chrámu, hojně v hospodách, a dokonce daleko více než dnes v domácnostech. Jiné písně zpívala děvčata a jiné chlapci.

Rozdělení písní dle tématu se může v různých zdrojích a úhlech pohledu, dle potřeby nebo důležitosti podstatně odlišovat. Do této kapitoly jsou tedy vybrány pouze stěžejní tematické okruhy písní, se kterými jsme se setkali ve sbírce *Podstrážišťské písničky* Josefa Václava Kratochvíla.²⁰

2.1.1 Tematika ve sbírce Podstrážišťské písničky

Tematika lidových písní ve sbírce je velmi bohatá. Často se zpívá o lásce, nevěrných milých, odloučení kvůli vojně, o samotě, ale i o běžných událostech, které nás v životě potkávají. Pro zajímavost, o lidových písních z našeho kraje se zmiňuje i následující text Ludvíka Vaculíka v díle *Polepšené písničky*. Je to oblíbená autobiografická kniha jednoho z nejvýznamnějších autorů současné české literatury. Ludvík Vaculík se v kapitole *Moje zpěvníky* zamýšlí nad písněmi a jeho vztahu k nim: „Já nejsem národopisec, muzikolog, ba ani

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ KRATOCHVÍL, Josef Václav. *Podstrážišťské písničky*. 1958.

zpěvák. Jsem muž, který si zpívá. Beru píseň jako praktickou věc. Nestuduju písně, jenom jich užívám jako bot: které jsem kdysi naopak studoval...²¹ Na jiném místě pokračuje: „Sedím někdy u piana, čtu si a přehrávám zpěvníky. Je to literatura: písně z určité oblasti jsou zprávou o ní. Tak jsem si jednou přehrával Lidové písně z Pelhřimovska. Melodicky jsou banální, každá je jako nějaká jiná odjinud. Zajímavé jsou v textech. Jedna píseň popisuje, jak se mezi dvěma vesnicemi staví nová silnice: je to se všemi detaily, jako zpráva. Poezie? Ta je až v posledních verších:

*A až bude hotová ta brandlínská silnice,
tenkrát budeš, má milá,
tenkrát budeš mé srdce.*

Napadlo mi podívat se do mapy na tu silnici: a ona tam není! Dostali se ti dva za sebe? Sebrali jsme se s paní Vaculíkovou a chtěli jsme to vidět. Napsal jsem potom článek o těch písních, té krajině a zpěvácích (všichni už pod drnem), který vyšel v Literárních novinách před Vánoci 2003“...²²

Sbírka Podstrážišťské písničky je jako mnohé jiné rovněž jakýmsi zrcadlem společnosti. Nyní se budeme věnovat jednotlivě ukázkám některých druhů písní, jež se vyskytly v písňovém sběru Josefa Václava Kratochvíla. Zahrnuje písně milostné, dále hospodské, pijácké, o tvrdé práci a životě na venkově, o sociálních útrapách, o národnostním útlaku. Jsou zde zastoupeny písně k různým příležitostem, obřadní, a to svatební, pohřební, pro děti ukolébavky a jedna koleda. Poslední píseň č. 97 je píseň umělá.

Milostné písně – „nositelé ryzího citu“²³. Lze říci, že nejvýznamnější roli hraje textová stránka písně, která v sobě skrývá prosté a přesvědčivé vyjádření nejhlubších citů.

Příkladem písní o lásce, tedy milostných, mohou být *Malá chaloupka* č. 35, *Pověz ty mně, holuběnko popelavá* č. 63, *Šla Nanyňka do háječka* č. 74, *Tam na stráni* č. 76, *Ten panskej kočí* č. 79 nebo *Už já více přes hranice* č. 81.

²¹ KÁRNÍK, Zdeněk; PEČENKA, Marek. *Moje zpěvníky* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://www.dokoran.cz/ukazky/1158758085.pdf>

²² Tamtéž.

²³ VALOVÝ, Evžen. *Lidová píseň*. 1. vydání. Brno: Rektorát UJEP, 1977. 86 s

Malá chaloupka

1. Malá chaloupka, malé okénko,
/:spíš-li nebo nespíš, nebo mě neslyšíš,
drahá Andulko.:/
2. Ach, nespím, nespím, dobře tě slyším,
/:ale že já tobě, potěšení moje,
otevřít nesmím.:/
3. Když neotevřeš, spánembohem lež,
/:nepudu já k tobě, potěšení moje,
nepudu podnes.:/
4. Když nepudeš k nám, nepudeš od nás,
/:nebudeš, Pepičku, po našem trávníčku
procházet se zas.:/

Zazpíval Josef Musil z Radějova, 81 roků, zapsal 25. VII. 1958 JVK.

Pověz ty mně, holuběnko popelavá

1. Pověz ty mně, holuběnko popelavá,
kdypak moje Andulička ráno vstává,
časně zrána, za svítání,
je-li hodna upřímného milování.
2. Pověz ty mně dokavad my nejsme svoji,
jak se moje Andulička ráno strojí,
/: jak jí pěkné šaty sluší,
a nemá-li nějaký hřích na své duši.:/

Zazpíval Jan Kotal z Bratřic, 66 roků, zapsal 27. VII. 1958 JVK

Nevěra, další téma spojené s milostnou tematikou, je také zastoupeno několikrát. Uvádíme například *Borovičko borový* č. 5, *Buřenice převyšujou kopce* č. 6, *Častokrát sem chodíval* č. 9, *Když sem šel k milej* č. 26, *Vícekrát nepudu* č. 85.

Častokrát sem chodíval

1. Častokrát sem chodíval k svojí milence,
častokrát sem k ní chodíval bych ji potěšil
abych já potěšil moje a její srdce,
má naděje mě zklamala já se zarmoutil.

2. Tu vcházím do dvéří, chasu tu vidím.
Moje milá sedí za stolem s jiným,
a já celý omámený nevím, co dělám,
mám-li já ji zamordovat, nebo umřít sám.

3. Chvilku sem se zdržel, nabil pistoli,
pravím k svej milence: „To je tvůj milý?“
„Pravdu já tobě povídám, můžeš mi věřit,
je to jen pantátův přítel z dalekých krajin.“

4. „To pantátův přítel, pravdu povídám,
vezmi můj prstýnek a přesvěč se sám!“
Ten prsten byl všemu lidu pro nevěřící,
voni se právě chystali ke kopulaci.

5. A když přijížděli blíž kostelu,
má milenka leze z kočáru dolů a
a já tu s velkou rychlostí sem k ní přiskočil,
svůj ostrý nůž z kapsy vytáh, k srdci ji vrazil.

6. A když sem ji zabil, sám sem se udal,
že sem svou milenku sám zamordoval.
K smrti sem se připravoval s velkou radostí,
že se s mou milou shledáme tam na věčnosti.

Zaspívala Anna Rokosová z Velké Chyšky, 89 roků, zapsal 20. VII. 1958 JVK.

Mnohokrát rodiče nepřáli mladým milencům a z různých důvodů, často finančních, bránili sňatku. O tom pojednává například píseň *Co sem se k vám nachodil* č. 7.

Co sem se k vám nachodil

1. Co sem se k vám nachodil, našlapal bláta,
přece sem tě nedostal, Andulko zlatá,
bláta našlapal, tebe nedostal,
a co ještě nejhoršího pro tebe vystál.

2. Ty rodičové moji srdce neměli,
v tom našem milování mně zbraňovali,
mně zbraňovali, tobě nedali,
a tak moje mladé tělo zamordovali.

3. Až mé mladé tělo na márách bude,
ty pudeš vokolo, zastav se u mě,
příkrov nazvedni, na mě pohlédni,
ó, jak já sem zmordovaný vod falše tvojí.

4. Až mé mladé tělo k hrobu ponesou,
tenkrát mně muziky pěkně hrát budou,
pěkně hrát budou, to na flíghorny,
o, jak já sem zmordovaný vod falše tvojí.

5. Až mý mladý tělo dají do hrobu,
já tady zůstanu, ty pudeš domů,
/:já tu zůstanu, ty pudeš domů,
a tenkrát se, má milenko, rozejdem spolu.:/

Zazpíval Josef Vondráček z Velké Chyšky, 75 roků, „*Naučil jsem se ji, když jsme byli chasníci v Lipkové Vodě na Pelhřimovsku.*“ Zapsal 22. VII. 1958 JVK.

O nešťastné lásce je písnička *Lásko, lásko ošemetná* č. 34, *Přenešťastná ta babická náves* č. 64 nebo *Radějov a Buřenice* č. 66.

Radějov a Buřenice

1. Radějov a Buřenice,
to sou dvě pěkný vesnice,
sou na pěkný rovině,
mezi nima je silnice,
po ní kráčí milovnice,
to je potěšení mé.

2. Tu postýlku, co sem míval,
na který sem vždycky líhal,
častokrát si vzpomenu,
v poli nemám jenom hlínu,
dám já si kámen pod hlavu
a tak si odpočinu.

Zazpívala Antonie Moravcová z Radějova, 90 roků. Zapsal 23. VII. 1958 JVK.

Obřadní písně se svou tematikou váží se k různým tradičním událostem, rodinným zvykům nebo cyklickým údobím roku. Máme na mysli různé obřady hodové, svatební, masopustní, žňové, písně k vítání jara, církevním svátkům a podobně. Do této kategorie se řadí i písně vánoční, tedy koledy, které v některých dalších sbírkách tvoří z hlediska

množství, jejich všeobecné oblíbenosti a frekvence užívání samostatnou složku. Takto například jsou dokresleny vánoční svátky v publikaci, jež pojednává i o Pelhřimovsku.

...Všichni odešli na půlnoční a doma zůstal jenom čeledín. Byl mu dlouhý čas, a proto si šel lehnout do maštale, kde byli koně; čeledín počne dřímati, když pojednou zaslechne hlas jako lidský, jenže trochu silnější: Náš čeledín je na nás hodný, nebije nás. Kdybychom mu tak mohli říci, aby přijal službu ve mlýně, udělal by tam štěstí. Čeledín uposlechl a vstoupil do služby ve mlýně; jediná dcera mlynářova si ho oblíbila, a poněvadž byl pořádný člověk, neměli rodičové proti tomu ničeho, aby se vzali. Po večeři nese děvečka kravám, čeledín volům nebo koňům Štědrého večera a vyřizuje té němé tváři: Hospodář posílá Vám Štědrého večera, abyste po celý rok tak hodně tahali, dojily. Také do studny hodí hospodyně kousek buchty, chleba, jablko a jádro ořechové. U studně řekne hospodyně: „*Hastrmane, hospodář ti posílá Štědrého večera, abys dával, jak jest rok dlouhý, dobrou vodu!*“ Slepice zaženou na Štědrý den, než slunce vyjde, pod stůl, pak sepnou kolem řetězem, aby se zdržely pohromadě, dá se jim pod stolem zobati též mák. Též lišce vynáší za humna hospodyně Štědrého večera, každého jídla kousek na mez, aby nechodila na slepice. Na sv. Štěpána vlez starší děvečka pod žlab a čerstvě jí buchtu s medem, čím dříve jest s jídlom hotova, tím lépe bude dobytek žráti. K večeři štědrovečerní bývalo ve vsi: polévka z hub, černý kuba, bosáčky a do hrnečku bramborů. (Z Pelhřimovska)²⁴

Písň obřadní, jak již uvádíme dříve, je možné dělit na písň rodinné a ke kalendářním obřadům. Sběr Josefa Václava Kratochvíla obsahuje mnoho písni, jež se vážou k svatebním obřadům. V rámci tohoto obřadu se konalo tzv. čepení, tedy rituál, kdy byl na hlavu nevěstě pokládán čepec či šátek. Dívka se měnila ze svobodné na vdanou ženu a při tomto procesu zněly právě písň očepkové.²⁵ Píseň č. 56 *Ach, co se to má státi*.

Ach, co se to má státi

1. Ach, co se to má státi, družičky mé milé,
již se loučím s vámi všemi panenkami,:/
/:již se s vámi loučím, Bůh buď vždycky s vámi.:/

2. Já jsouc panenka mladá, svůj stav jsem změnila
a sobě za manžela Karlíčka zvolila,

²⁴ *Jihočeské Vánoce*. Vánoční písň, koledy, obyčeje a betlémy z jižních Čech, Vysočiny a Pošumaví. Etnologický ústav AV ČR, Praha 2012, 220 stran. ISBN: 978–80–87112–68–7. s. 111

²⁵ VALEŠOVÁ, Dagmar. *Lidová píseň na Pelhřimovsku*. Pelhřimov, 1984. Diplomová práce. Pedagogická fakulta v Českých Budějovicích. Doc. PhDr. Lubomír Tyllner, CSc.

budiž Bohu chvála, že jsem ho dostala,
co mi Bohem souzeno, toho jsem se dočkala.

3. Ach, můj vínku zelený, již tě s hlavy skládám,
svému nejmilejšímu již jej odevzdávám,
aby on jej choval, vždycky mě miloval,
stále až do své smrti v té lásce strval.

4. Ach, již s vámi žehnám, družičky mé milé,
a vám všem sbohem dávám, smutno této chvíle,
změnily se časy, zavily mi vlasy,
upřímně mnohokrát vám děkuju za tu službu vaši.

Zazpívala Marie Holakovská z Lesné, 78 roků. Zapsal 21. VIII. 1957 JVK.

Další písně zaznívaly „při vejproši“ u nevěsty, ale i u ženicha. Příkladem z našeho sběru uvádíme písně k horácké svatbě č. 54 *Pojď, hrdličko, pojd', má milá* a 55 *Když se mladý Tobiáš na cestu ubíral*.

Pojď, hrdličko, pojd' má milá

1. Pojd', hrdličko, pojd' má milá, sameček cukruje,
co jsi mu jednou slíbila, z toho se raduje.
Tehdys mu dala hubičku, dnes mu dáš pravou ručičku,
pan farář již očekává, který to stvrzuje.

Zazpíval Vojtěch Moravec, poslední „družba“ z Velké Chyšky, 62 r., zapsal 21. VIII. 1957 JVK.

Svatební hostina začínala snídaní v domě ženicha. Družba nakrájel pecen chleba na krajíce, hosté si ze společné mísy nabírali lžící sýr nebo tvaroh utřený se solí a kmínem a k tomu popíjeli kořalku. Muzika zvesela vyhrávala od samého rána. K rodičům ženicha přicházeli hosté a přihlíželi, jak ženich odprosoval rodiče a přijímal požehnání. Řeč za

ženicha zpravidla vedl jeho svědek nebo starší mládenec. V okolí Jindřichova Hradce se odprošování rodičů nazývá vejproše. Čím dojemnější a tklivější vejproš dokázal družba vymyslet, aby svatebčané při něm plakali, tím větší slávě se družba těšil.²⁶

Jako svatební je označena i píseň č. 70 *Slunečko zašlo za hory*.

Slunečko zašlo za hory

1. Slunečko zašlo za hory, svítí krásně k západu,
dočkala sem poslední den, víc už čekat nebudu,
/:teď' puďu do zahrady, tam sou kvítečka vonný,
které Kristus pán rozsíval svojí předrahou krví.:/

2. Mí nejmilejší upřímní starostliví rodiče,
jen vy nade mnou nebuďte zatvrzelého srdce,
/:já k vašim nohám padám, za požehnání žádám,
a za vaše vychování, zaplat' vám to Pán Bůh sám.:/

3. Má z nejmilejší matinko, v celém světě jediná,
co ste vy se nastarala, než ste mě vychovala,
/:ve dne, v noci nespala, o mě ste pečovala,
teď' když vás mám zastávati tak vy ste mě ztratila.:/

Zazpíval Josef Vondráček, kovář, z Velké Chyšky. Zapsal 14. VIII. 1958 JVK.

²⁶ SLUKOVÁ, A.. *Tradice, aneb jak to bývalo* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW:
<http://www.wedme.cz/magazin/historie/tradice-aneb-jak-to-byvalo/234>

Píseň č. 57 *Přidejte, přátelé, do této kolébky* je tzv. píseň „při kolíbání“.

Přidejte, přátelé, do této kolébky

1. /:Přidejte, přátelé, do této kolébky,
budeme kolébat ty malé dítky.:/
/:Hahej, hajej, nynej, chlapečku rozmilej,
hajá, hajá, nyná, holčinka rozmilá.:/

2. /:Zakolíbej Karlíčku,
jenom malou chvíličku.:/
/:zakolíbej chvílku,
než vyperu plínku.:/

3. /:Já kolíbat neumím,
za kolíbkou se stydím.:/
/:kolíbej si sama,
s kým si radu brala.:/

4. /:Já ji brala v štěpnici,
mezi dvěma mládenci.:/
/:ty mně radu dali,
když mě milovali.:/

Zazpíval Vojtěch Moravec, poslední družba z Velké Chyšky, 62 roků.

Zapsal 21. VIII. 1957 JVK.

Mezi obřadní písně patří i ty, jež se v našem sběru vyskytují výjimečně, nicméně nelze je opomenout. Nemohly chybět na žádném pohřbu, jedná se tedy o písně pohřební.

Píseň č. 96 *Zasíval zrnečka v úrodnou půdu*.

Zasíval zrnečka v úrodnou půdu

1. Zasíval zrnečka v úrodnou půdu,
zasíl a vzdechl si, kdepak as budu,
stařeček hospodář jarního dne,
k novému žití když zrnko se hne.
2. Osením Páně jsem pravil sám k sobě,
cítím, že blíží se dozrání čas,
zestárlý starostmi ulehnu v hrobě,
jako se ukládá v stodole klas.
3. Dosek a pohlédl k nebeské výši,
aby Bůh políčku úrody dal,
zvolna pak ubíral se k nízké chýši,
v níž byl snášel radost i žal.
4. Osení zelené bujelo zdárně,
sítil je z oblaků chladivý tok,
barvy nabývalo planoucím světlem,
v zrněk jich srážel se mléčnatý mok.
5. Osení zelené bujalo zdárně,
na poli veselo, v chatrči žal,
obilí zkvétalo, rozsevač chřadil,
ke žnám se volalo, stařeček šel.
6. Šel, aby opustil políčka svoje,
Okovy tělesné se sebe sňal,
smrt jemu zavřela života zdroje,
osením Páně byl, Pán si ho vzal.

Zaspívala Božena Papežová z Bratřic, 70 roků. Zapsal 27. VII. 1958 JVK.

Následující skupinu písní tvoří ty, jak uvádíme výše, které byly a stále jsou spojeny s opakujícím se cyklem roku. Jsou to písně novoroční, vánoční, velikonoční a další. Konkrétně ze sbírky Podstrážišťské písničky vybíráme tuto píseň č. 82 *Vánoční koleda*.

Vánoční koleda

1. Pochválen buď Ježíš Kristus, milý Matěji
až na věky, kam pospícháš, bratře Ondřeji
já do Betléma běžím, co se tam děje nevím,
prosím tebe vrať se se mnou, něco ti povím.
2. Naši hoši v noci pásli blíže Betléma,
velká jasnost vo půl noci jako den byla,
andělský zpěv slyšeli, do Betléma běželi,
že se narodil Mesiáš vpravdě mluvení.
3. V tom obecném chlívě leží v seně v jesličkách,
a matičku má chudičkou, v mizerných plenkách,
on přec tak překrásný je, na každého se směje,
kdo se na něho podívá, radost nabude
4. Nechoďme tam jako blázni, milý Matěji,
abychom tam přišli prázdný, když nic nemají,
pojďme pro kamarády, nabere s sebou dary,
až toho něco shledáme, pudem spěšněji.
5. Vzhůru, bratři kamarádi, rychle vstávejte,
narodil se nám Spasitel v Betlémě, věřte,
dary rychle chystejte, sestřičkám to oznamte,
ať každá něco uchystá, s námi pospěšte!

6. Ančička pana rychtáře: smetany trochu,
Sekundýna rychtářova: moučku krupičku,
Monika kramářova: cukrkandl, fíky má,
a Mařenka šenkýřova pivo, víno dá.
7. Anastázie kupcova: mandle, piškoty,
Cecilie purkmistrova: jabka, voříšky,
Apolenka citróny, Liduška dá koření,
Lucie perník, marcipán, k tomu melouny.
8. Rozálie pekařova: mastnou žemličku,
a Anežka sedlákova: másla v hrníčku,
Barbora řezníkova: jitrničku udělá,
Rozárka oheň rozfouká, oběd udělá.
9. Evička hedbávný pentle, povijánek dá,
Kačenka kartoun koupila, podušky chystá,
peří Verunka dere, Liduška to ušije,
jen hezky brzy pospěšte, nebo zima je.
10. Františka, dcera truhláře, kolébku nese,
Dorota tenkou košilku také přinese,
Majolenka punčošky, Helenka dvě čepičky,
Ostatní všecky pospěšte, ať již jdem brzy.
11. My, bratři, hudbu štemujme, budeme hráti,
Kdepak sou ti malí hosti, budou zpívati,
Franto, ty spust' varhany,
Ondřeji, ve! waldhorny,
Tadeáši, polní trouby, ty, Nácku, bubny.

12. Honzíčková, vy hoboje, strojky rychtujte,
Karlíčku, ty flautu pískej, fagot nenechte,
Ty, Jozífků, housličky, Aloisinku, moldánky,
Violinku, basu, Venclíčku, cymbál, Doubečku.

13. Hrubý dudy já nafoukám, ať hodně funěj,
u jesliček ta muzika ať je potěší,
teď hrajme již vesele,
když poupátko spát bude,
matička kolíbat bude, líbezně usne.

14. Nyčko pudem na koledu k pánům sousedům,
Ježíšek ráčí požehnat váš příbytek, dům,
Ježíšek nám povídal,
kdo by nám koledu dal,
že se s ním a to porovná třebaš mnoho dal.

15. Jen my Ježíška milujeme, jej poslouchejme,
jeho svatá přikázání zachovávejme,
srdce čistá připravme,
by on k nám šel, žádáme,
jako betlémští měšťané, tvrdí nebudeme.

16. Ježíšku, králi nebeský, k tobě voláme,
chraň nás ode všeho zlého, tebe žádáme,
pro tvou bídu, trápení, chudobu zde na zemi,
uděl svatá požehnání na naši zemi.

17. Uděl svatého pokoje všechněm křesťanům,
ať se ve spolek snášejí, dej pokoj stavům,
ať tě můžem chváliti, v pokoji živi býti,
potom tobě v nebi věčnou chválu vzdávati.

Zazpívala Božena Papežová z Bratřic, 70 roků stará, většina slok opsána podle velice starého švabachem tištěného zpěvníku několika textů, který byl vydán v Praze.

Zapsal 29. VII. 1958 JVK.

Širokou oblast písní, které si lidé od pradávna vytvářeli a zpívali, tvoří písně pracovní. Sloužily většinou ke kolektivnímu zpívání a svým rytmem a často monotónní melodií povzbuzovaly k práci. Ryzí pracovní písně, jako si např. zpívali černoši coby worksongy, se u nás nedochovaly. Existuje pouze množství písní, jež o práci či řemeslech pojednávají. Ukázkou může být píseň z našeho sběru č. 45 *Nejsou lepší řemesníci* či č. 46 *Nestarej se, ženo má, zač kováři pijou*.

Nejsou lepší řemesníci

1. Nejsou lepší řemesníci, jako kováři,
ti pracují ve dne v noci, to v potu tváři,
kovadlinka pěkně zvoní,
železo hicuje ve vohni, ve vohni,
dělají se podkověnky vranému koni.

Zazpíval Josef Myška, kovář v Lesné, 55 r., zapsal 15. VIII. 1957 JVK.

Nestarej se, ženo má

1. Nestarej se, ženo má, zač kováři pijou,
ze starého železa nové cvočky lijou.

Zazpíval Josef Myška, kovář z Lesné, 55 roků. Zapsal 21. VIII. 1957 JVK.

Protože Horácko je kraj spíše zemědělský, mnoho písní pojednává o sedlácích a rolnících. Uvádíme písně č. 15 *Fialinka jarní*, č.17 *Já jsem ten český rolník*, č.18 *Jel sedlák orati* nebo č.38 *Měl sedláček kobyly lysou* a č. 59 *Počkejte, sedláci*.

O myslivcích se zpívá v písní č. 8 *Časně ráno, raničko* a v č. 40 *Mysliveček ráno vstává*.

Časně ráno, ráno, raničko

1. Časně ráno, ráno, raničko,
dřív než vyjde jasné sluníčko,
/:vezmu já si flintu, inštrument a pintu,:/
půjdu do háje zeleného,
revíru svého.

2. Čekal jsem tam malou chvíličku,
spatřil jsem tam hezkou srnčičku,
/:ona prudce běží, nic se neohlíží,:/
zrovna k javorovému stromu,
já jí dal ránu.

3. Počkal jsem tam ještě chvíličku,
spatřil jsem tam hezkou hrdličku,
/:seděla na buku, dělá: cukrú, cukrú,:/
na mě přesmutného se dívá,
mně se vysmívá.

4. Jseš-li, má panenka, upřímná,
bys mě kousek doprovodila,
/:k zelenému dubu, dál s tebou nepudu,:/
tam k tomu zelenému dubu,
pak pudem domů.

Zazpíval František Mikula, rolník z Babic, 67 roků stár. Zapsal 9. VIII. 1955 JVK.

Tím, že Horácko byl kraj velmi chudý, stávalo se, že mnoho mladých lidí bylo nuceno odcházet za prací. Téma vandrování, odchodu a loučení je v našem sběru zastoupeno poměrně často. Následující písně č. 86 *V lese hudba tiše hrála* a č. 77 *Teče voda po vandrokách dolů* jsou toho dokladem.

V lese hudba tiše hrála

1. V lese hudba tiše hrála
ztrácela se v dál,
měsíček nám pěkně svítil,
když sem s milou stál,
než odjedu za hory a lesy někam do dále,
ještě sme si naposledy zatancovali.

2. Zejtra touhle dobou budu někde v cizině,
Věra šeptá: „Hochu, myslí na mě jedině,
nezapomeň na tu naši lásku, hochu milý,
lidské štěstí bývá klamné,
 pryč je za chvíli.“

Zaspívala Anežka Lišková z Radějova, 58 roků, zapsal 25. VII. 1958 JVK.

Teče voda po vandrokách dolů

1. Teče voda po vandrokách dolů,
poď, má milá, povandrujem spolu, zle je.

2. Jaký je to smutný vandrování,
když my nejsme spolu voddávaný, zle je.

3. Panimámo, hezkou dceru máte,
ale že ji doma nemíváte, zle je.

4. Kdybyste ji doma mívávali,
hezký hoši by k vám chodívali, zle je.

5. Naše dcera, vona doma není,
vona pleje pšeničku na poli, zle je.
6. Sotva jeden záhonek vyplela,
tři škadrony hulánů viděla, zle je.
7. Pěkně vítám, páni hulánové,
viděli ste potěšení moje, zle je.
8. Viděli sme, ale zabitého,
spadl s koně, šavle vedle něho, zle je.

Zazpíval František Kuchař, listonoš, Babice, 61 roků. Zapsal 17. VIII. 1958 JVK.

Z písní, jež se vztahují k historickým postavám, uvádíme *Píseň o Havlíčkovi a Husovi* č. 58.

Píseň o Husovi a Havlíčkovi

1. Když Jan Hus v Betlémské kapli kázal,
že von čistou pravdu lidu hlásal,
že pravdu mluvil, nenáviděn byl,
proto Jana Husa upálili, by tu pravdu
slyšet nemusili.
2. Když Havlíček své noviny vydával,
že von čistou pravdu do nich dával,
že pravdu mluvil, nenáviděn byl,
proto nám Havlíčka utrápili,
by tu pravdu slyšet nemusili.

Zazpíval Josef Vondráček z Velké Chyšky, 75 roků, zapsal 14. 8. 1958 JVK.

Podstrážišťské písničky obsahují mnoho písní pijáckých a žertovných. Jmenujme č. 4 *Až pudu z hospody*, č. 33 *Koupil jsem si lásku*, č. 53 *Oženil se starý kocour* a další.

Oženil se starý kocour

1. Oženil se starý kocour /:vzal si mladou kočku,:/
sliboval jí milování, /:ale jen po očku.:/
2. Mladá kočka však nesnesla /:takového klamu:/
a když večer měsíc vyšel, /:s jiným utekla mu.:/
3. Starý kocour sed za kamna, /:přežalostně mňoukal,:/
měsíček jak mazaneček /:shůry na něj koukal.:/

Zazpívala Marie Veselá z Babic, 60. r., zapsáno 19. VII. 1958 JVK.

Pijácká se smutným koncem je č. 16 *Já jsem muž dobrý, ale žena je zlá*.

Já jsem muž dobrý

1. Já jsem muž dobrý, ale žena je zlá,
když přijdu z hospody domů, ona bublá.
2. Nebublej, ženuško a nehněvej se,
vem džbáněk dojde pro pivo a napíjem se.
3. Ty ráda pivo piješ a já taky,
nebudeme si míti spolu co vyčítati.
4. Onehdy jeden muž ženu svou pochoval,
a tento nápis jí na hrob dal:

Vždycky jsi mi říkávala, že mám mnoho dluhů
a teď kdybych sebevíc pil, musíš držet hubu.

Zazpíval Alois Šustr z Babic, 75 r., zapsáno 20. VII. 1958 JVK.

Tematika lidových písní je tak širokou oblastí, že je zdaleka nemůžeme obsáhnout všechny. Proto na tomto místě zmiňujeme jen ty, které jsme vybírali dle našeho uvážení a jež nám byly blízké.

2.2 Typy písní

Horácko, nejrozsáhlejší národopisná oblast v ČR, se vyznačuje prostou krásou lidových písní, rozmanitostí krojů i bohatstvím zvyků a obyčejů.²⁷ Pokud srovnáváme více písní určitého regionu, shledáme, že některé jejich výrazové prostředky jsou stejné nebo velmi podobné (např. lidové písně z oblasti Čech, Moravy, pak z Hané, částečně i z Horácka a Lašska mají řadu shodných základních rysů, tzv. „slohová jednoznačnost“).²⁸

Publikace *Lidová kultura, Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska* Lubomíra Tyllnera uvádí, že písně se dělí z hudebního hlediska na:

1. a) jednohlasé; b) vícehlasé;
2. a) parlandové;
b) taktově (metrorytmicky) členěné,
c) s proměnlivým taktem;
3. a) předharmonické, modální; b) harmonicky podmíněné;
4. a) vokálního typu; b) instrumentálního typu;
5. těsně vázané na taneční projev.²⁹

²⁷ MYSLIVCOVÁ, Jana. *Lidová píseň na Horácku a její využití ve školních a mimoškolních aktivitách dětí*. Praha, 2009. Bakalářská práce. Univerzita Karlova. Pedagogická fakulta. s. 9.

²⁸ TROJAN J. *Moravská lidová píseň*. Melodika/Harmonika. Praha 1986, s. 6

²⁹ TYLLNER, Lubomír: *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Praha: Mladá Fronta, 2007, str. 486.

Veškeré písně v našem sběru jsou jednohlasé (homofonní), vícehlasé (polyfonní) se v našem sběru nevyskytují. K parlandovým, jež jsou zastoupeny naprosto výjimečně, lze zařadit třeba č. 16 *Já jsem muž dobrý*.

Všechny následující notové ukázky písní v diplomové práci, pokud není uvedeno jinak, jsou převedeny z rukopisné předlohy Podstrážišťské písničky a jsou zpracovány v notačním programu Sibelius 5. Tento software je aplikací pro vytváření notového zápisu. V kapitole 7. Editace písní v notačním programu jsou písně i s texty seřazeny abecedně podle jejich incipitů.

Já jsem muž dobrý

Já jsem muž dob - rý, a - le že - na je zlá,
 když při - jdu z hos - po - dy do - mů, o - na bu - blá.
 Vždy - ky jsi mi ří - cá - va - la, že mám mno - ho dlu - hů, mu - síš dr - žet hu - bu.
 a teď kdy - bych se - be - vic pil,

Taktové (metrorytmické) členění je ve sbírce Podstrážišťské písničky v naprosté většině, písně s proměnlivým taktém nalezneme jen v několika příkladech. V písni č. 6 *Buřenice převyšují kopce* se střídají 3/4 s 5/4 takty, v *Teče voda po vandrokách dolů* č. 77 se vyskytuje takt 3/4 a 4/4.

Buřenice, převyšují kopce

Bu - ře - ni - ce pře - vy - šu - jou kop - ce, Bu - ře - ni - ce pře - vy - šu - jou kop - ce,
 ať si cho - dí za mou mi - lou, kdo chce, ať si cho - dí za mou mi - lou, kdo chce.

Teče voda, po vandrokách

Te - če vo - da po van - dro - kách do - lů,
pod', má mi - lá, po - van - dru - jem spo - lu, zle je.

Písně harmonicky nepodmíněné náš sběr neobsahuje. Harmonická nepodmíněnost melodií je charakteristická pro starou jednohlasou hudbu, kde zákonitosti harmonie v ní byly cizí. Například harmonicky nepodmíněnou melodií nacházíme v naší české nejstarší písni *Hospodine, pomiluj ny*.³⁰

Dlouhou dobu byla kladena otázka, zda v lidové písni (a v západomoravské zvláště) byl původní text nebo nápěv. Dlouho nebylo hledisko na tuto problematiku jednotné. Pro území Čech a Moravy je zvláště významné dělení na písně vokálního a instrumentálního typu, které jako první formuloval Robert Smetana.³¹

U instrumentálního (západního) typu vzniká dříve nápěv než text, což dokazuje větší množství textů oproti nápěvům; nové texty s oblibou přebírají nápěv již známý. Dochází přitom k častým odchylkám od správné deklamace, neboť text je vkládán do předem dané melodické předlohy.³² Počet textů často až trojnásobně přesahuje počet melodií, tj. na jednu melodii se zpívá více textových variant.³³ Písně instrumentálního (západního) typu se vyskytují v Čechách, na západní Moravě, ve Slezsku a v přilehlých oblastech Bavorska a Rakouska. Sběr Josefa Václava Kratochvíla se přiklání z naprosté většiny k písňím instrumentálního typu., což ukazuje na spojení s hlavním proudem české písňové tradice. Zajímavá je ale ta skutečnost, že Pelhřimovsko, tudíž i Podstražišsko, nebylo ovlivněno silnou skřipáckou hudební kulturou tak, jako to bylo již ve zhruba 30 km vzdálené Jihlavě.

U písni vokálního (východního) typu se poměr počtu textů a nápěvů vyrovnává nebo naopak počet melodií převyšuje texty, neboť nápěv je tvořen na základě textu a dospívá

³⁰ PAVLÍČEK, R. *Melodicko – harmonická analýza jako součást hudebně teoretického bádání*. Olomouc, 2013. Univerzita Palackého v Olomouci. Pedagogická fakulta. s. 20.

³¹ PECHÁČEK, S. *Lidová píseň a sborová tvorba*, Praha, Karolinum 2010, ISBN 978-80-246-1830-2, s. 18

³² TYLLNER, Lubomír: *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Praha: Mladá Fronta, 2007, str. 486.

³³ PECHÁČEK, S. *Lidová píseň a sborová tvorba*, Praha, Karolinum 2010, ISBN 978-80-246-1830-2, s. 18

přítom k rapsodickému typu zpívané mluvy (L. Janáček, R. Smetana).³⁴ Pokud jde o poměr textů a melodií, počet melodií převažuje, tzn. že se setkáváme spíše se situací, kdy jeden text má více melodických variant.³⁵ Vokální oblast tvoří lidové písně z východní Moravy a ze Slovenska. Sběr Josefa Václava Kratochvíla obsahuje píseň č. 97 *Sbohem, buď, jihočeský kraji*, jež nemá přesně stanovené taktové označení. Tato píseň se tedy podobá písním vokálního typu, s nímž se můžeme setkat zejména na Moravě, s jejíž západní částí těsně sousedíme. Text je upřednostněn a nápěv se mu podřizuje.

Sbohem buď, můj jihočeský kraji

Sbo - hem buď, můj ji - ho - čes - ký kra ——— ji, na - de -

šel už můj po - sled - ní den. le - sy tvé mi ti - chou pí - seň

hra - jí v mís - tě, kde snít bu - du věč - ný sen, le - sy sen.

Písní těsně vázaných na taneční projev obsahuje sbírka také hned několik. V písni *Já jsem ten český rolník* č. 17 nalezneme místa s prázdnými takty, které jsou bez not a textu. Tyto takty byly vyhrávány doprovodem kapely, nejčastěji dechovky, která nápěvy tanečních písní od lidových tvůrců přejímala, umělecky dotvářela a obohacovala a melodicky i rytmicky.

³⁴ Tamtéž s.18

³⁵ Tamtéž s.19

Já jsem ten český rolník

Já jsem ten rol-ník čes - ký v ni-čem se ne-vy-pí - nám,
žád - né - mu ji - né - mu sta - vu nik-dy se ne-vy-smí - vám. Kaž-dé-ho
v po - ko - ji ne - chám, a - le sám nik - dy ho ne - mám,____
kdy-by sed - lá - ka ne - by - lo všech-no by hlad tr - pě - lo.

Horácká lidová píseň se vytvářela hlavně od období baroka. Na její tvorbu měl vliv především pohyb obyvatelstva jak z české, tak i z moravské strany (z moravské v menší míře). Kromě toho na ni působil vliv z Bavorska, a to především v době kolonizace.

Během času ale převládl vliv český, což vysvětluje, proč má horácká lidová píseň více charakter instrumentální, oproti moravskému vokálnímu. Český vliv je zde zcela přirozený, neboť středem horáckého území procházelo spojení mezi Prahou a Vídní, a proto zde byla velká migrace obyvatelstva. Můžeme tedy říci, že lidová píseň na Horácku je výsledkem migračního procesu, který se vytvářel v oblasti Českomoravské vrchoviny.

Objevily se však také názory poukazující na nepřesnost pojmů instrumentální a vokální písňový typ. Jejich zastánci, jimiž byli např. hudební vědci Jiří Fukač, Jaromír Gelnar a další, volili raději terminologické označení podle zeměpisného hlediska: západní a východní písňový typ. Ze stejného názoru vycházel také Dušan Holý ve shrnující studii *Na okraj etnografické hranice na Moravě*, kde uvádí že: Mezi oběma písňovými typy jsou sice rozdíly po melodické i rytmické stránce, ale ne vždy se vyskytují samostatně, naopak se často prostupují a v některých etnografických oblastech žijí vedle sebe.³⁶

³⁶ HOLÝ, D. *Na okraj etnografické hranice na Moravě*. In: *Národopisný věstník československý*, 2 (35), 1967, s. 21—42.

2.3 Hudební stránka písní

Mezi základní výrazové prostředky, kterými k nám veškerá hudba promlouvá, patří melodie, harmonie, dynamika, rytmus, barva, kontrast, gradace. V lidových písních z našeho regionu se zaměříme v této kapitole na melodii a rytmus.

Nám dnes připadá nejpřirozenější tonální systém, který se označuje durový. Je v něm zkomponována většina písniček na Horácku, ale není to záležitost jen Horácka. Není to však ani záležitost jen Česka. Dokonce to není ani záležitost jen folkloru. V době, kdy se začaly sbírat lidové písničky (tj. v první polovině 19. století), panovala ve vnitřních Čechách doba durová.³⁷

Jak jsme uvedli výše, písně našeho regionu patří k typu instrumentálního, a to se projevuje i na tom, že někdy jsou do textů vkládány výplně typu *juchacha, trn, trn, trn, župajda* a jiné. Ukázkou je píseň č. 23 *Když jsem já byl mladý*, č. 44 *Na vojnu jedou*, a č. 79 *Ten panskej kočí*.

Když jsem já byl mladý

Když jsem já byl mla - dý o-sm-náct let sta - rý, ju-cha-cha, už jsem tam, ješ - tě ne,
všec-ko mě tě - ši - lo, všec-ko mě tě - ši - lo, nic mě ne-rmou - ti - lo.

Na vojnu jedou

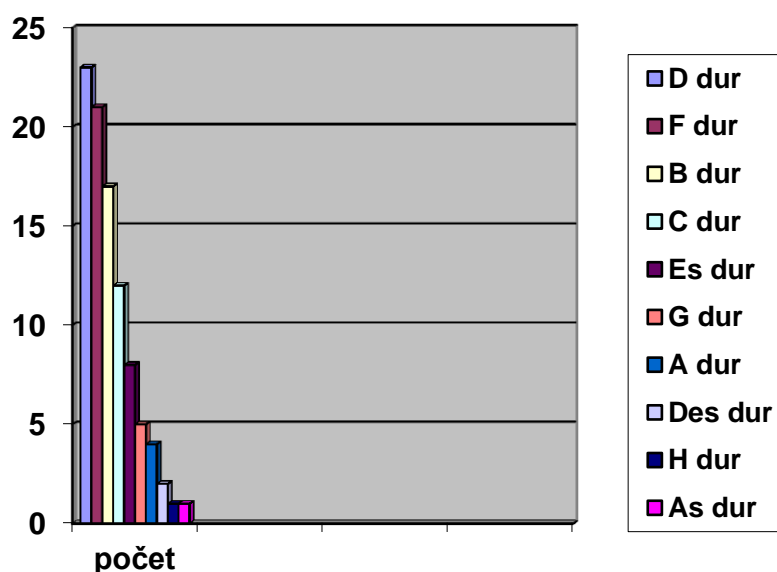
Na voj - nu je — dou, trn, trn, trn, trn, trn, trn a tam bo -
ju — jou, trn, trn, trn, trn, trn, trn, co tam, má An - dul - ko,
trn, trn, trn, trn, trn, trn, co vy - bo - ju — jou, trn, trn, trn.

³⁷ HORA, J. *Písničky a popěvky ze severu Horácka*, Josef Hora, Žďár nad Sázavou 2004. s. 9

2.3.1 Melodie

Samotná melodická linka, ale i rytmus v námi sledovaném sběru jsou velmi různé. Pramení i z povahových vlastností obyvatele Horácka, člověka vážného a zádumčivého, v minulosti často živořícího na chudých kamenitých políčkách, která mu poskytovala jen tu nejchudší obživu. I přes tento tvrdý životní úděl se dovedli lidé na Horácku radovat. Jak nám dokazují horácké bály, maškarní merendy, které na několik týdnů, prakticky až do Velikonoc, provázely veselice, dále pak o masopustním úterku tradiční „pochovávaní basy“, dále pouťové zábavy, svatby, křtiny atd.³⁸

Lidové písně ve sběru Josefa Václava Kratochvíla se ve valné většině pohybují v tóninách durových. Pro ilustraci uvádíme, že z durových tónin jsme nejčastěji našli tóninu F dur, těsně po ní následuje tónina B dur, dále D dur a C dur. Méně jsou užity tóniny Es dur, G a A dur, Des dur a nejméně H a As dur.

Obrázek 12 - graf výskyt tónin

Podle nápěvů je možné písně dělit do několika skupin, které se zde pokusíme uvést na příkladech písní. Tři tóny melodického durového kvintakordu je pravděpodobně pozůstatek

³⁸ PERNICA, B. *Rok na moravském Horácku a Podhorácku*. Havlíčkův Brod: Krajské nakladatelství, 1951.

původního vytrubování na pastýřskou troubu.³⁹ V některých písních se objevují i vojenské trubačské signály jako v č. 10 *Červená růžička s bílým kvítkem pučí*.

Červená růžička s bílým kvítkem pučí

Čer - ve - ná rů - žič - ka s bí - lým kvít - kem pu - čí, ach, co se
na - plá - čou, ach, co se na - plá - čou mo - je mod - ré o - či.

Zvláště zajímavé jsou začátky taktů. Mnoho zápisů melodií v našem sběru začíná rozloženými durovými akordy vedenými směrem nahoru. Ukázkou melodického durového kvintakordu je začátek písně č. 31 *K Načeradci cesta* či č. 56 *Ach, co se to má státi*.

K Načeradci cesta

K Na - če - rad - ci ces - ta u - šla - pa - ná všec - ka, kdy - by na - ši pá - ni
do - vo - le - ní da - li, je tam hol - ka hez - ká, je tam hol - ka hez - ká.

Repetované tóny v začátečních taktech písně, tedy interval primy, nacházíme v následující ukázce č. 17 *Já jsem ten český rolník* a č. 5 *Borovičko borový*.

39 MARKL, Jaroslav: Nátrubkové nástroje v hudebním folklóru Čech. Předpoklady vzniku české dechové hudby. *Český lid* 70, 1983, s. 133-141

Též:

TYLLNER, Lubomír: Lidová píseň na Pelhřimovsku. In: *Příspěvky k hudebním tradicím Pelhřimovska*. Pelhřimov 1984, s. 66.

Borovičko borový

Bo - ro - vič - ko bo - ro - v ý, sa - mo - rost - lý, ze - le - n ý,
cho - dí - val k nám můj mi - lá - ček, a - le už k nám ne - cho - dí.

The musical notation is in 3/4 time with a key signature of one sharp (F#). It consists of two staves of music. The first staff contains the first line of lyrics, and the second staff contains the second line. The melody is simple and folk-like, with a clear cadence at the end of the second line.

Já jsem ten český rolník

Já jsem ten rol - ník čes - ký v ni - čem se ne - vy - pí - nám,
žád - né - mu ji - né - mu sta - vu nik - dy se ne - vy - smí - vám. Kaž - dě - ho
v po - ko - ji ne - chám, a - le sám nik - dy ho ne - mám,
kdy - by sed - lá - ka ne - by - lo všech - no by hlad tr - pě - lo.

The musical notation is in 3/4 time with a key signature of two flats (Bb, Eb). It consists of four staves of music. The first staff contains the first line of lyrics, the second and third staves contain the second line, and the fourth staff contains the third line. The melody is simple and folk-like, with a clear cadence at the end of the third line.

V neděli odpoledne

V ne - dě - li od - po - led - ne, to bej - va - lo mo - je,
vy - jdu le - sem do po - lí, bych spat - řil po - tě - še - ní.

The musical notation is in 3/4 time with a key signature of three flats (Bbb, Ebb, Ab). It consists of two staves of music. The first staff contains the first line of lyrics, and the second staff contains the second line. The melody is simple and folk-like, with a clear cadence at the end of the second line.

Velkou stoupající sekundou začínají písně č. 66 Radějov a Buřenice, klesající č. 71 *Srdce mé, proč toužíš po milosti*. Sekundové postupy často vyjadřovaly v písních stísněnost, smutek, strach. Malá sekunda je zaznamenána v ukázce č. 77 *Teče voda po vandrokách dolů*.

Radějov a Buřenice

Two staves of music in G major and 5/4 time. The melody is simple and folk-like. The lyrics are written below the notes.

Ra-děj-ov a Bu-ře-ni-ce, to sou dvě pěk-ný ves-ni-ce, sou na pěk-ný ro-vi-ně,
me-zi ni - ma je sil-ni-ce, po ní krá - čí mi-lov-ni-ce, to je po - tě - še-ní mé.

Srdce mé, proč toužíš po milosti

Three staves of music in G major and 4/4 time. The melody is simple and folk-like. The lyrics are written below the notes. There is a first and second ending for the final phrase.

Srd-ce mé, proč tou-žíš po mi - los - ti, byl to květ, kte-rý v mém srd-ci
květ, u - vad - la rů - že mo - ji bla - že - no - sti, u - va - dl
květ, kte - rý v mém srd - ci květ, u - vad - la květ.

Teče voda po vandrokách dolů

Two staves of music in G major and 3/4 time. The melody is simple and folk-like. The lyrics are written below the notes.

Te - če vo - da po van - dro - kách do - lů,
pod', má mi - lá, po - van - dru - jem spo - lu, zle je.

V postupech malé tercie směrem nahoru je zachycena píseň č. 38 *Měl sedláček kobylu lysou*, směrem č.13 *Dělníci, dělníci*.

Měl sedláček kobylu lysou

Měl sed - lá - ček ko - by - lu ly - sou, krá - vu ku - sou, ko - su tu - pou,
že - nu hlu - chou,
se__ kal__ trá - vu za cha - lu - pou, se__ kal__ trá - vu za cha - lu - pou.

Dělníci, dělníci

Děl - ní - ci, děl - ní - ci, jak se a - si má - te, za
těch pár krej - ca - rů, co si vy - dě - lá - te, za
těch pár krej - ca - rů, co si vy - dě - lá - te.

Č. 31 začíná velkou vzestupnou tercií, stejný postup má píseň č. 12, č. 78.

K Načeradci cesta

K Na - če - rad - ci ces - ta u - šla - pa - ná všec - ka, kdy - by na - ši pá - ni
do - vo - le - ní da - li, je tam hol - ka hez - ká, je tam hol - ka hez - ká.

Teče voda, teče

Te - če vo - da, te - če, na ba - bic - ký mlej - ny, všu - de mi
smut - no je, všu - de mi smut - no je, kde má mi - lá nej - ni.

Lásko, lásko, ošemetná č. 34 je příkladem rozeklané melodie.

Lásko, lásko, ošemetná

Lás - ko, lás - ko o - še - met ná, při - vá - díš mě se svě - ta,
pro te - be jsou u - tra - ce na mo - je mla - dá lé - ta.
Ty mě su - žu - ješ a trá - piš, bu - de - li to
na mi - zi - nu mě při - vá - díš,
dé - le tr - vat, se svě - ta mě spro - vo - díš.

Čisté kvartové postupy nacházíme v písních č. 1 *Ach, ty růžičko spanilá* a č. 14 *Děvče krásné a spanilé*.

Ach, ty růžičko spanilá

Ach, ty rů - žič - ko spa - ni - lá, kdo tě vy - sa - dil,
ten pře - ve li - kán - skou ra - dost srd - ci způ - so - bil,
zdá - lo, se mi zdá - lo, že na sa - mé rá - no,
můj mi - lej Pe - píč - ku, dal si mi hu - bič - ku,
a při - tisk si mo - ji ru - ku k své - mu sr - deč - ku.

Děvče krásné a spanilé

Dě - če krás - né a spa - ni - lé u - snu - lo pod stro - mem li - bě,
ma - tin - ka u ní stá - la lí - ce je - jí lí - ba - la.

Interval velké sexty je zastoupen v zápisu písně *V lese hudba tiše hrála* č. 86.

V lese tiše hudba hrála

V le - se ti - še hud - ba hrá - la z trá - ce - la se v dál, mě - sí - ček nám pěk - ně svi - til,
když sem s mi - lou stál, než od - je - du za ho - ry a le - sy ně - kam do dá -
li, ješ - tě sme si na - po - sle - dy za - tan - co - va - li.

Pokud bychom se zaměřili na sledování koncových taktů, ukazuje se, že jsou velmi často vedeny směrem dolů k prvnímu, zřídka i k třetímu stupni tóniny. Pro ilustraci uvádíme písně č. 96 *Zasíval zrnečka v úrodnou půdu* a 91 *Vstávej, má milá*. Stejně i č. 42 *Na břehu dívka seděla* a č. 80 *U Trenčína jarmark bude*.

Zasíval zrnečka v úrodnou půdu

Za - sí - val zr - neč - ka v ú - rod - nou pů - du, sta - ře - ček
za - sil a vzde - chl si, kde - pak as bu - du, k no - vé - mu
hos - po - dář jar - ní - ho dne, zrn - ko se hne.
ži - tí když

Vstávej, má milá

Vstá - vej, má mi - lá, sní - da - ni va - řit,
pů - jdem do há - je je - le - ny ho - nit.

Jiné postupy melodií jsou například vzestupně k tónické primě jako č. 22 *Když jsem já byl mladej zajíc*, č. 79 *Ten panskej kočí* a č. 53 *Oženil se starý kocour*.

Když jsem já byl mladej zajíc

Když jsem já byl mla-dej za - jíc, sta-rý šty-ry ne - dě - le, a to by - lo
už mě ho-nil Jo-sef Ba-bin, a - le ne-do-ho-nil mě,
mo - je štěs - tí, že tam by - lo blíz - ko houš - tí,
a v tom houš - tí shni-lej pa - řez, do to - ho já jsem si vlez.

Ten panskej kočí

Ten pan-skej ko - čí má čer-ný vo - čí, von se mě vy-ptá - vá, kde já spím v no - ci,
žu-paj-da, žu-paj-da, já tě mám rá - da, žu-paj-da, žu-paj-da, já tě rá-da mám.

Oženil se starý kocour

O - že - nil se sta - rý ko - cour, vzal si mla - dou koč - ku, vzal si mla - dou
koč - ku, sli - bo - val jí mi - lo - vá - ní, a - le jen po o - čku, a - le jen po o - čku.

Tzv. jihočeská floskule se nachází v písni č. 43 *Na těch babických paloukách*, je to v této ukázce v D dur diatonický sestup na dominantu na tón A. Jaroslav Markl ve svém díle *Dudy a dudáci* objasňuje tento termín.⁴⁰ Patrná je v 6., 8. a 11. taktu této písně.

Na těch babických paloukách

Na těch ba - bic-kejh pa - lou - kách, na těch ba - bic-kejh lu - kách,
ztra - til tam mi - lej pe - ní - ze, ztra - til tam mi - lej du - kát.

V závěru této kapitoly ještě uvádíme písně, které stojí za povšimnutí. Například v písni č. 93 *Vysoký jalovec* se liší melodie od jiné stejnojmenné písně⁴¹, č. 66 *Radějov a Buřenice* je variantou známé *Věžeňské* od Norberta Zouly⁴², tedy na stejný nápěv se zpívá jiný text, č. 75 *Šťastný dobrýtro vinšuju* obsahuje v zápisu verše proložené prózou. Zvětšená kvarta c-fis je interval pro tóninu C dur nezvyklý.⁴³ Objevuje se v písni č. 96 *Zasíval zrnečka v úrodnou půdu*.

⁴⁰ MARKL, Jaroslav. *Dudy v české národní tradici*. 1. vyd. Praha : Ústav pro kulturně výchovnou činnost, 1974. s. 16-17.

⁴¹ Ulozto.cz [online]. 2006 [cit. 2012-04-19]. Dostupné z: <http://www.uloz.to/x11DQ5i/zpevník-lidovych-a-zlidovelych-pisni-4-polky-pdf>

⁴² Hudební výchova: Internacionála. Zpěvník 9- budovatelské.pdf [online]. 1971, č. 7 [cit. 2012-04-19]. Dostupné z: <http://public.hajtmr.com/files/lisaj/zpevníky/zpevník9-budovatelske.pdf>

⁴³ Zvětšená kvarta - byla v minulosti pokládána za „d'ábelský“ interval (tritonus) pro svou nezpěvnost. Vyvolává dojem napjaté neurčitosti.

Vysoký jalovec

Musical notation for 'Vysoký jalovec' in 2/4 time, key of B-flat major. The melody is written on a single staff with lyrics underneath.

Vy-so-ký ja - lo - vec, vy-so-ký ja - ko já, pře-skoč ho,
 má mi - lá, pře-skoč ho, má mi - lá, rov-ný-ma no - ha - ma.

Vysoký jalovec

Musical notation for 'Vysoký jalovec' with chords. The melody is written on a single staff with chords indicated above the notes. The lyrics are written below the staff.

Es B As Es Es B
 Vy-so-ký ja - lo - vec, vy - so - ký,
 Já ho ne - přes - ko - čím, já sa rá -
 As Es B
 ja - ko já, pře-skoč ho má mi -
 da to - čím, na te - be so - haj -
 As As B 1. As Es
 lá rov - nej - ma no - ha - ma.
 ku za - po - me
 2. As B Es B
 nout mu - sím. U - vá - za - li
 O - na se jim
 F7 B
 ko - zu u tr - tr - tr u tr - tr - tr u - vá - za - li ko - zu
 v no - ci u tr - tr - tr u tr - tr - tr, o - na se jim v no - ci
 F7 B
 u tr - na.
 u - tr - hla.

Radějov a Buřenice

Musical notation for 'Radějov a Buřenice' in 2/4 time, key of D major. The melody is written on a single staff with lyrics underneath.

Ra-děj-ov a Bu-ře-ni-ce, to sou dvě pěk-ný ves-ni-ce, sou na pěk-ný ro-vi-ně,
 me-zi ni - ma je sil-ni-ce, po ní krá - čí mi-lov-ni-ce, to je po - tě - še-ní mé.

Vězeňská

Pochodem *mf* D

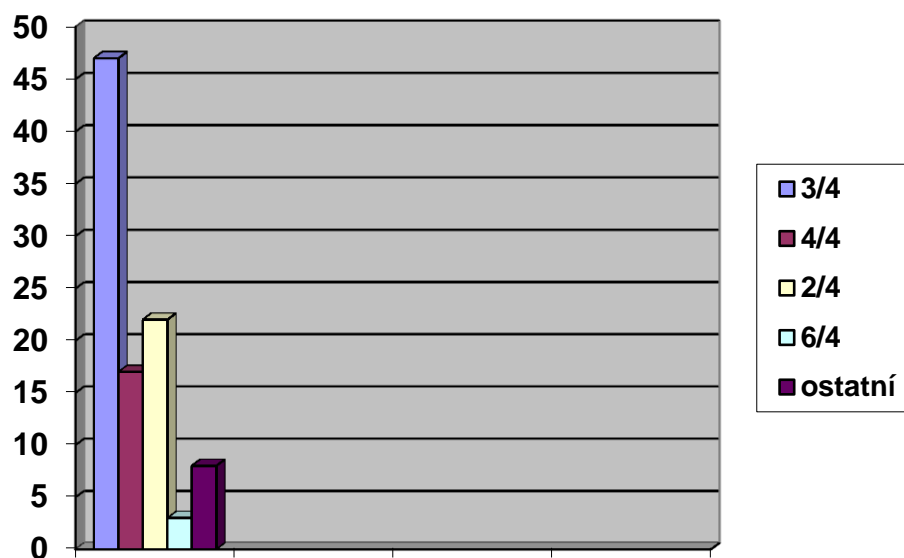
Za-pěj-me si pi-seň, bra-tři, jak to vol-ným mužům patří,
tře-ba vža-lá - ři by - li. V mužné pís-ni, v mužném sto-vě
ne-má ža-lář va-dit to-bě, i kdy-by tě trá-pi - li.

Zasíval zrnečka v úrodnou půdu

Za - sí - val zr - neč - ka v ú - rod - nou pů - du, sta - ře - ček
za - sil a vzde - chl si, kde - pak as bu - du, k no - vé - mu
hos - po - dář jar - ní - ho dne, zrn - ko se hne.
ži - tí když

2.3.2 Rytmus

Písňe ze sbírky Podstrážišské písničky jsou zajímavé nejen po stránce nápěvů, ale i po stránce rytmické. Z hlediska rytmického se ve sbírce můžeme nejčastěji setkat s taktem $\frac{3}{4}$, velmi je užívaný takt $\frac{2}{4}$ a $\frac{4}{4}$. Některé písňe mají takty smíšené nebo jsou bez taktového označení.

Obrázek 13 - Výskyt taktových schémat

Takty 3/4 a 5/4 se střídají v písni č. 6 *Buřenice převyšují kopce*, píseň č. 77 *Teče voda po vandrokách dolů* je zaznamenána v taktu 3/4 a 4/4.

Buřenice převyšují kopce

Musical notation for "Buřenice převyšují kopce" in 3/4 time. The melody is written on a treble clef staff with a key signature of one sharp (F#). The lyrics are: Bu-ře-ni-ce pře-vy-šu-jou kop-ce, Bu-ře-ni-ce pře-vy-šu-jou kop-ce, at' si cho-dí za mou mi-lou, kdo chce, at' si cho-dí za mou mi-lou, kdo chce.

Teče voda po vandrokách dolů

Musical notation for "Teče voda po vandrokách dolů" in 4/4 time. The melody is written on a treble clef staff with a key signature of two sharps (F# and C#). The lyrics are: Te-če vo-da po van-dro-kách do-lů, pod', má mi-lá, po-van-dru-jem spo-lu, zle je.

Jak je uvedeno již dříve, v písni č. 17 *Já jsem ten český rolník* nacházíme místa s prázdnými takty, které jsou bez not a textu. Ty obvykle vyhrávala kapela.

Já jsem ten český rolník

Já jsem ten rol-ník čes - ký v ni-čem se ne-vy-pí - nám,
 žád - né - mu ji - né - mu sta - vu nik-dy se ne-vy-smí - vám. Kaž-dé-ho
 v po - ko - ji ne - chám, a - le sám nik - dy ho ne - mám, —
 kdy-by sed - lá - ka ne - by - lo všech-no by hlad tr - pě - lo.

V některých písních lze najít předtaktí neboli neúplný takt. Příkladem je píseň *Slunko se v soumrak chýlí* č. 68.

Slunko v soumrak se chýlí

Slun - ko se v sou - mrak chý - lí, smut - ný den na - stá - vá
 a na voj - ně ty pad - lé, ty kry - je noc tma - vá.

Přestože ve sbírce Josefa Václava Kratochvíla dominují písně instrumentálního typu, uvádíme i písně, které nemají přesně stanovené taktové označení. Tyto písně se podobají písním vokálního typu. Text je upřednostněn a nápěv se mu podřizuje. Není divu, že i takovéto písně sběr obsahuje, vezmeme-li v úvahu, že okolí Stražiště, místo sběru, je přechodovou oblastí mezi typem instrumentálním a vokálním.

Já jsem muž dobrý

Já jsem muž dob - rý, a - le že - na je zlá,
když při - jdu z hos - po - dy do - mů, o - na bu - blá.
Vždyc-ky jsi mi ří - ká - va - la, že mám mno - ho dlu - hů, mu - síš dr - žet hu - bu.
a teď kdy - bych se - be - víc pil,

The musical score is written in treble clef with a key signature of one flat (B-flat). It consists of three staves. The first staff has a 2/4 time signature. The second staff has a 2/4 time signature. The third staff has a 2/4 time signature and includes first and second endings. The lyrics are written below the notes.

Ukazuje se, že velmi typickým jevem v Kratochvílově sběru je tečkovaný rytmus, zde v č. 2 *Až já naposledy na plac vyrukuj* dokonce v sekvencích. Další ukázkou tečkovaného rytmu je píseň č. 30 *Když vojáček mašíruje*, kde se rovněž střídají takty.

Až já naposledy na plac vyrukuj

Až já na - po - sle - dy na plac vy - ru - ku - ju, pa - nu hej - tma - no - vi
za vše po - dě - ku - ju, za je - ho do - bro - tu
i za je - ho pso - tu, kte - rou von nám kdy - si u - či - nil.

The musical score is written in treble clef with a key signature of two flats (B-flat, E-flat). It consists of three staves. The first staff has a 4/4 time signature. The second staff has a 4/4 time signature. The third staff has a 4/4 time signature. The lyrics are written below the notes.

Když vojáček mašíruje

Když vo - já - ček ma - ší - ru - je, žád - ný ho ne - po - li - tu - je,
je - nom je - ho Ma - jo - len - ka, kte - rou si vzal do sr - den - ka.

The musical score is written in treble clef with a key signature of two sharps (F#, C#). It consists of two staves. The first staff has a 2/4 time signature. The second staff has a 2/4 time signature. The lyrics are written below the notes.

Synkopické útvary také patří k hojným jevům v zápisech našich písní. Synkopy jsme objevili např. v písni č. 79 *Ten panskej kočí*.

Ten panskej kočí

Ten pan-skej ko - čí má čer-ný vo - či, von se mě vy-ptá - vá, kde já spím v no-ci,
 žu-paj - da, žu-paj - da, já tě mám rá - da, žu-paj - da, žu-paj - da, já tě rá-da mám.

Při úpravách písní instrumentální soubory, hlavně dechové, někdy směřovaly k náznaku zdobení, ale to není srovnatelné s např. hudeckým cifrováním. Příkladem může být píseň č. 80 *U Trenčina jarmark bude*.

U Trenčina jarmark bude

U Tren - čí - na jar-mark bu - de, se - dum pa - nen za groš bu - de,
 trn - čí tr - ňa - vá, rů - že vo - ňa - vá za groš bu - de.

Zatímco výskyt fermát v moravských písních je zcela typickým jevem, v českých písních se objevují méně. V našem sběru je pouze jedna uprostřed č. *Ach, co to má státi*, kde je zároveň také triolový útvar.

Ach, co to má státi

Ach, co se to má stá - ti, drů - žič - ky, mé mi - lé,
 již se lou - čím s vá - mi vše - mi pa - nen - ka - mi,
 již se s vá - mi lou - čím, Bůh buď vždy - cky s vá - mi.

Při porovnávání formálních útvarů písní našeho sběru jsme došli k závěru, že formová schémata se příliš neliší od forem, které se běžně užívají v českých lidových písních.

3 Stylizace doprovodu písní

3.1 Stylizace doprovodu písní – příznávka, rozklad

Doprovod lidových písní může mít mnoho podob. Samozřejmě, že záleží na charakteru doprovázené melodie, ale velmi důležitá je i funkce písně a momentální situace, při jaké se píseň hraje a zpívá.⁴⁴

Interpretace lidových písní může být různorodá. Jsou písně, jež instrumentální doprovod nutně nevyžadují, zpívají se bez doprovodu, tedy a capella. Jiné můžeme doprovodem opatřit, ale téměř vždy je třeba respektovat tradice daného místa nebo interpretaci samotné písně.

Východiskem pro stylizaci doprovodu písní je vlastní harmonizace písně, tj. podložení vhodnými akordy, z nichž můžeme utvářet rozmanité modely. Při tvorbě úprav lidových, ale i umělých písní je nutná znalost základních prvků harmonie, tedy nauky o tvoření a spojování akordů. Je nezbytné umět vytvářet akordy a jejich modifikace, s citem s nimi pracovat tak, aby písní harmonická kostra dala jistý řád a smysl. Stylizací rozumíme úpravu doprovodu dle žánru písně, tedy zda se jedná o pochod, polku, valčík, ukolébavku a podobně. Dále musíme vycházet z tempa a konkrétní nálady písně, nezbytnou složkou je obsah textu písně. Respektujeme též taktové označení, přestože u některých písní může v původních zápisech chybět, důležitým ukazatelem je druh taktu, tedy sudý či lichý. V neposlední řadě je třeba při stylizaci brát ohled na úroveň a vyspělost nástrojových dovedností těch, kteří píseň doprovázejí.

Nejzajímavějším typem a jistě i nejsložitějším je doprovod improvizovaný, pro ten je nutná znalost hudební nauky a harmonie v širokém měřítku. Improvizovaný doprovod závisí

⁴⁴ NEDĚLKA, M. *Klavír jako nástroj tvořivého rozvoje osobnosti*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2011. 189 s. ISBN 978-80-7290-427-3. s. 63

velmi na znalostech a praktické zkušenosti interpreta. Doprovod by měl být vhodně zvolený, v dynamice slabší, vyrovnaný, aby spolu s melodií tvořil dokonalý celek.

*Hudbu je třeba se stále učit nejen vnímat a reprodukovat, ale také tvořit, i když nemáme skladatelské ambice. Interpret, ale i pedagog má být současně všestranně rozvinutou osobností.*⁴⁵

3.1.1 Písně v sudém taktu

U písní v sudém taktu, například vojenských, by doprovod mohl být stylizovaný do pochodu. To proto, aby se při nich zvýraznila rytmická, respektive pohybová složka.

Písně vojenské ovšem často bývají i smutné, tklivé. Není na tom nic neobvyklého, protože mladý chlapec se loučí s rodiči, milou a není mu do smíchu. Zde by se doprovod stylizovaný jako pochod nehodil. Naopak je tomu u písní odvodních, těch, při nichž často vesele vyhrávala hudba. Ty by měly znít „od podlahy“, aby navodily tu pravou oslavnou atmosféru.

Takovým druhem doprovodu lze i hrát písně, jež být vojenské nemusí, ale při nichž by se měl vyrovnat krok.⁴⁶

The image displays two musical staves in 2/4 time. The top staff shows five chords: T, S, D, D7, T. The bottom staff shows a rhythmic pattern of eighth notes: T, S, D, T.

Tzv. příznávkový doprovod je stylizace, při níž dojde k rozdělení harmonie na basový tón a tzv. příznávku. Ta může být tvořena všemi tóny daného akordu nebo jeho některých částí. Elementární podoba tohoto doprovodu vzniká jednoduše rozdělením akordů na basový, tedy nejnižší tón, a na příznávku, již tvoří dva zbylé tóny akordu. Tento typ stylizace, ve kterém se zdůrazňuje důležitý hudebně vyjadřovací prostředek – metrum, výrazně umocňuje taneční charakter písně. Příznávky v sudém – 2/4 taktu a v osminových hodnotách jsou charakteristické například pro náš oblíbený tanec polku.

⁴⁵ Tamtéž s. 181

⁴⁶ STRAŇKOVÁ, L., NOVOTNÁ, D. *Elementární improvizace doprovodu písní*, Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem. Katedra psychologie, ISBN 978-80-7414-591-9, s. 98, s. 66

Ukázky možných schémat:

Příklad polkového doprovodu (varianty a, b):

a) střídáme bas a příznávku z akordů – polka

b) lze použít tzv. střídavý bas, technicky náročnější – polka

c) příznávka rytmizovaná synkopicky⁴⁷

Three musical staves (a, b, c) showing bass line patterns for a polka accompaniment in 2/4 time. Staff a) shows a pattern of alternating bass notes and chords: T, S, D, D7, T. Staff b) shows a pattern of alternating bass notes and chords: T, S, D7, T. Staff c) shows a pattern of alternating bass notes and chords: T, S, D, T, with a syncopated rhythm.

Podobně můžeme hrát příznávkový doprovod ve čtvrt'ových hodnotách.⁴⁸

A musical staff showing a bass line pattern for a polka accompaniment in 2/4 time, consisting of four measures with chords T, S, D, and T.

Tzv. figury jsou rytmicko-melodické útvary, které vzniknou členěním akordů harmonické kostry doprovodu. Varianty těchto figur vznikají tak, že rozkládáme akordy.

Takto vedená stylizace je poměrně značně variabilní, ale není vhodné ji tříštit na příliš krátké rytmické hodnoty (např. pohyb v šestnáctinových notách), naopak nejčastěji se ve 2/4 taktu objevují osminové figurace. Chceme-li doprovodit písně hravé, žertovné, dětské, tak toto je právě možný typ stylizace doprovodu. Pokud není píseň výrazně členěná z hlediska její formy, je dobré, když zachováme jeden druh figury, abychom píseň příliš nerozbili.

Do posledního taktu písně umístíme plný akord — „tečku za větou“.⁴⁹

Podobným způsobem, ale citlivěji, jemně a tiše, v pomalém tempu bychom mohli doprovázet i ukolébavky.

⁴⁷ Tamtéž, s. 68

⁴⁸ STRAŇKOVÁ, L., NOVOTNÁ, D. *Elementární improvizace doprovodu písní*, Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem. Katedra psychologie, ISBN 978-80-7414-591-9, s. 98, s. 69

⁴⁹ Tamtéž, s. 71

3.1.2 Písně v lichém taktu

Tak jako u tanečních písní v sudém taktu, jak jsme výše uvedli, tak i u tanců v lichém – třídobém taktu můžeme realizovat stylizaci doprovodu. To znamená, že využijeme střídání basu a příznávek.⁵⁰ Tento model použijeme u rychlejších písní – například valčíků.

Následující příklad příznávkového doprovodu v lichém taktu hraje pouze klavír a je rozdělen mezi obě ruce. Melodie písně není obsažena v doprovodu, jen se zpívá. Tento příklad stylizace doprovodu písně lze užít i u méně zdatných klavíristů.⁵¹

U písní pomalého nebo středního tempa v lichém taktu, jež nemají taneční ráz, můžeme využít jeden z těchto způsobů rozloženého akordu:⁵²

⁵⁰ Tamtéž, s. 73

⁵¹ STRÁNKOVÁ, L., NOVOTNÁ, D. *Elementární improvizace doprovodu písní*, Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem. Katedra psychologie, ISBN 978-80-7414-591-9, s 98, Tamtéž s. 75

⁵² Tamtéž s. 76

a)

b)

c)

Ukázka: Figurace čtvrt'ová – rozklad, zkráceno

Mírně

Ukázka: Figurace osminová – rozklad zkráceno⁵³

Mírně

3.1.3 Akordická stylizace v pravé ruce

Abychom připomněli další možnosti, uvádíme další možnou stylizaci doprovodu písní. Vychází z toho, že použijeme akordy v pravé ruce nejen k doprovodu, ale i k opisování melodické linky. Tóny harmonizované melodie hraje pravá ruka, respektive malíček pravé ruky, jako ty nejvyšší. Levá ruka basuje v jednohlase, nebo ve zdvojené v oktávě. Tento způsob harmonizace vyžaduje velmi citlivé použití pravého pedálu. Příklad takového doprovodu ukážeme na písni z našeho sběru.

⁵³ Tamtéž, s.77

3.1.4 Ostinata

Ostinato (z lat. obstinatus) znamená tvrdošijný, neústupný. V hudbě pak znamená neustálé opakování výrazného rytmického nebo rytmicko – melodického motivu, nejčastěji v base. Nad ním se hlasy ostatní volně pohybují a s nímž se občas disonantně střetávají, což bývá zvukově značně neotřelé a nápadné. Ostinato, přesněji ostinátní figura tedy zůstává neměnná, na melodii nezávislá, a proto patří k nejsnáze dosažitelným doprovodným modelům.⁵⁴ Ostinato neboli ostinátní figura tedy může mít mnoho podob. Ostinata podle Michala Nedělky⁵⁵ můžeme klasifikovat *dle počtu tónů, hlasů a rytmického průběhu*.

Jednohlasá ostinátní figura může být dvoutónová nebo vícetónová.

b) vícetónové, např.

Dvojhlasá ostinátní figury lze tvořit s jedním hlasem ležícím (prodlevovým) a druhým pohyblivým

nebo s oběma hlasy pohyblivými.

Tříhlasá ostinata lze tvořit jedním hlasem pohyblivým a dvěma ležícími,

dále se dvěma hlasy pohyblivými a jedním ležícím

⁵⁴ NEDĚLKA, Michal: *Průvodce učitele praktickou harmonií*. Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, Praha, 2004. 111 stran. ISBN 80-7290-152-4. Str. 30-34.

⁵⁵ NEDĚLKA, M. *Klavír jako nástroj tvořivého rozvoje osobnosti*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2011. 189 s. ISBN 978-80-7290-427-3..s. 72

a konečně se všemi hlasy pohyblivými.

Složení ostinátních modelů zůstává neměnné a právě tato neměnnost s sebou nese zajímavé zvukové momenty, když se doprovodný a melodický hlas disonantně střetávají. Ostrost těchto střetů ovšem zmírňuje tvrdošíjně opakování doprovodných motivů, jejichž jednotvárnosti poměrně rychle uvykáme.⁵⁶

3.1.5 Doprovod písní obohacen o vedlejší stupně

Akordy jsou souzvuky, které používáme při harmonizaci písní. Definice akordu zní, že je to souzvuk nejméně tří tónů. Akord lze postavit na každém tónu stupnice. Rozlišujeme akordy hlavní a vedlejší. Hlavní jsou tonika /T/, subdominanta /S/, dominanta /D/.

Kvintakordy T, S, D tedy stavíme na I., IV. a V. stupni. Tyto akordy jsou v durové tónině dur a jsou označovány jako základní harmonické funkce. Na ostatních stupních, na II., III. a VI. stupni vznikají kvintakordy mollové, případně na VII. stupni kvintakord zmenšený. Tyto se značí jako vedlejší.

Akord II. stupně supluje obyčejně subdominantu před dominantním akordem, kadence mívá tvar T – II – D – T.

Akord VI. stupně obvykle zastupuje toniku. Po akordu VI. stupně pak melodii zjemní akord postavený na stupni II. Harmonická linka má tvar T – VI – II – D – T, v D dur je to od 4. taktu sled těchto akordů.⁵⁷

⁵⁶ NEDĚLKA, M. Klavír jako nástroj tvořivého rozvoje osobnosti. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2011. 189 s. ISBN 978-80-7290-427-3. s. 73

⁵⁷ STRAŇKOVÁ, L., NOVOTNÁ, D. *Elementární improvizace doprovodu písní*, Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem. Katedra psychologie, ISBN 978-80-7414-591-9, s. 98, s. 83

3.2 Lidový dvojhlas

Za lidový dvojhlas považujeme vedení hlasů nejčastěji v souběžných terciích a sextách. V minulosti, zvláště v době vzniku prvních projevů vícehlasu, tyto souzvučky byly dokonce zakázány, upřednostňovalo se vedení hlasů v paralelních kvartách a kvintách. Vedení v terciích bylo považováno dokonce za disonantní. Dnes je to naopak. V současné době tzv. druhý hlas dovedeme zpívat bez nějaké dlouhé průpravy, tento zpěv, lidový dvojhlas, je přirozený. Vedení ve spodní tercii může vzniknout tak, že pod hlavní melodickou linií písňe vkládáme interval tercie.⁵⁸

Spodní tercii nelze umístit pod nápěv písňe, která začíná prvním tónem, ale dvojhlas postavíme od 5.taktu.⁵⁹

3.3 Mollové písňe

V kapitole o typech lidových písňi jsme uvedli, že písňový materiál rozdělujeme na písňe typu západního, tedy instrumentálního, a to v Čechách a západní Moravě. Morava a Slezsko jsou charakteristické písňemi typu vokálního, východního. V Čechách se vyskytují písňe s mollovými tóninami méně často, na Moravě je tomu jinak. Zde se daleko více vychází z harmonické mollové tóniny, mollová kadence mívá tvar – mollová tónika, mollová subdominanta a durová dominanta.⁶⁰

⁵⁸ Tamtéž, s. 84

⁵⁹ STRAŇKOVÁ, L., NOVOTNÁ, D. *Elementární improvizace doprovodu písňi*, Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem. Katedra psychologie, ISBN 978-80-7414-591-9, s. 98, s. 84

⁶⁰ Tamtéž, s. 86

Zdlouha

Dmi Gmi Dmi Gmi Dmi A⁷ Dmi A⁷ Dmi Gmi Dmi A⁷ Dmi

Toho, čeho v českých písních bohužel máme jako šafránu, je vybočení do dominantní tóniny. Taková změna harmonické kostry píseň velmi zkrášlí. Zde tónina D dur přechází do dominantní A dur.⁶¹ Příkladem může být *Alou, alou zahrajte mi pěkně zvesela*.⁶²

Alou, alou ! zahrajte mně

Z Berounska

A - lou, a - lou ! za - hraj - te mně ho - dně z ve - se - la, že mně mo - je
nej - mi - lej - ší vod - po - vě - dě - la: z to - ho si nic ne - dě - lám, klo - bouk na stra
-nu si dám: pro - to - že jsem švar - nej jo - nák, so - bě za - zpí - vám !

V písni z Čech *Ej, padá, padá rosička* nápěv obohacuje vybočení do paralelní mollové tóniny, tedy například z e moll do G dur.⁶³

Pomalú Emi Ami Emi H⁷ Emi G Ami G D⁷ G

3.4 Předehry

Pokud máme vysvětlit pojem předehra /ouvertura/, je to hudba před vlastní skladbou. Předehra k písni je tvořena několika málo takty, předehra před jinou hudební formou,

⁶¹ Tamtéž s. 86

⁶² NEUVEDEN. *Lidové písně* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://lidovepisne.cz/pdf/aloualou.pdf>

⁶³ STRAŇKOVÁ, L., NOVOTNÁ, D. *Elementární improvizace doprovodu písní*, Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem. Katedra psychologie, ISBN 978-80-7414-591-9, s 98, s. 86

například operou, by měla být jakousi operou v kostce. Základním úkolem přede hry u písni je nastínit zpěvákům takt, tóninu a vlastní charakter písni či jiné hudební formy.

Harmonická kostra přede hry písni by mohla obsahovat pořadí základních harmonických funkcí takto: T, D, T.

Přede hry u písni mohou mít několik podob. Může to být několik taktů přesné citace úvodní části písni, resp. závěrečné fráze. Přede hru lze vytvořit i z několika taktů závěru písni, někdy může přede hra vzniknout kombinací počátečních a závěrečných taktů.

Přede hru můžeme tvořit i jinou, zcela odlišnou melodií, ovšem musí korespondovat s písni, k níž patří.

4 Možnosti využití lidových písni

V této části diplomové práce nastíníme, jak by bylo možné v současné době využívat lidové písni z našeho sběru. Dovolujeme si citovat text Josefa Václava Kratochvíla, který ve své sbírce Podstrážištské písničky hned v úvodu píše: „*Ano, těžko bych si mohl představit život bez lidové písni a jsem přesvědčen, že podobně smýšlí většina esteticky zdravě cítících lidí naší vlasti.*”⁶⁴

Ano, i my máme podobný názor.

Kromě toho, že jsem se setkala už jako batole ve svém životě nejdříve s různými říkankami, popěvky a následně s krátkými a jednoduchými lidovými písni, pocházím totiž z rodiny zapálených milovníků hudby, nemohu nezpomenout na vliv lidových písniček ve škole na všech stupních. Již jako malá dívka jsem v mateřské škole v Kovářově u Milevska, kde žijí dodnes silné folklorní tradice, zpívala na nejrůznějších besídkách a vystoupeních. Zpívala jsem ráda a s nadšením, proto mne paní učitelky často do role zpěvačky stavěly. Většinou jsem nezpívala písni umělé, ale tehdy to byly právě písni lidové, nejčastěji jihočeské. Když jsem navštěvovala základní školu, začala jsem se věnovat hře na klavír a sólovému zpěvu v pelhřimovské základní umělecké škole. Do Pelhřimova jsme se totiž s rodiči přestěhovali. Za jedno z nejhezčích období považuji roky, kdy jsem s pelhřimovským Jazzbandem získávala zkušenosti s jazzem a swingem, kde jsem stávala za mikrofonem. Následně jsem se zúčastňovala mnoha soutěží a přehlídek, velmi často takových, které byly zaměřeny na zpěv písni pouze lidových. Mohu jmenovat například soutěž okresního formátu

⁶⁴ KRATOCHVÍL, Josef Václav. *Podstrážištské písničky*. 1958. s. 3

Pelhřimovský zvonek, kde jsem vystupovala několik let za sebou v kategorii zpěv sólo. Mnohokrát jsem zpívala lidové písně na různých školních vystoupeních, akademiích a nebo jen tak pro radost sobě a svým blízkým. Přestože jsem byla a dále jsem obklopena převážně hudbou z oblasti populární, k písním lidovým, jak jsem již uvedla, jsem měla vždy blízko. Pamatuji na Jihočeský folklorní soubor Kovářovan, kde zpívala moje maminka, na nespočet písní, které jsem si s ní doma po několik let u pianina zpívala, když jsme v Kovářově bydleli. A právě jednou z možností využití pokladů, které nám zachovali naši sběratelé, je činnost folklorních souborů. I v našem regionu působí folklorní soubory Stražišťan, Podskalák, Trnávka a mnoho dalších. Jsem ráda, že i dnes se díky těmto tělesům udržují tradice naší národní kultury.

4.1 Folklorní soubory

Folklorní soubor Stražišťan je sdružení zaměřené svou činností na region České Horácko a částečně i na sousedící Kozácko. Soubor tvoří tři složky – taneční, pěveckou a dětskou, která vystupuje pod názvem Stražišťánek. Zpěváci, muzikanti a tanečníci pocházejí většinou z městečka Pacov, jež leží nedaleko Pelhřimova. Nadšenci Stražišťanu se scházejí jednou týdně a každá část souboru zkouší samostatně. Historie souboru spadá až do roku 1968. Podnětem ke vzniku souboru byla stará pacovská tradice, kterou bylo Kozimberské posvícení. Dá se říci, že je to zcela ojedinělá akce v celých Čechách. Kozimberské posvícení se slaví každý rok vždy druhou neděli v srpnu, po svátku svatého Vavřince. Má to být oslava, kdy se zahajuje sklizeň raných odrůd brambor, které se v našem regionu ve velké míře pěstují. Brambory, to byla hlavní část obživy hodně chudých lidí. Místní část města Pacova se označuje Kozimberk a podle tohoto názvu se slaví i Kozimberské posvícení. Mezi zakládající členy souboru patří dodnes žijící pacovský dudák František Zajíc s Jaroslavem Hejdou, Václavem Kukačkou, Marií Holakovskou, Melitou Kolářovou a Jožkou Hájkovou. Tato skupinka lidí je považována za základ, jádro souboru. Od roku 1993 je soubor samostatným právním subjektem.

Nyní soubor vede Petr Bratránek, hlavním choreografem je Jiří Taks a vedoucím muziky je František Zajíc, zakládající člen souboru. Stražišťan reprezentuje nejen město Pacov, nejen region Českého Horácka, ale celou naši Českou republiku v zahraničí na různých folklorních festivalech a přehlídkách. Repertoár tohoto tělesa tvoří široká paleta písní: písně žertovné, na rozloučení, milostné, smutné, vojenské, pijácké. Taneční složka

souboru velmi zdařile choreograficky provádí temperamentní mateníky, tj. tance s proměnlivým, nejčastěji 2/4 a 3/4 taktem, veselé kozácké tance či vtipné pijácké písně s nápaditým pohybovým provedením.⁶⁵

Obrázek 14 - Folklorní soubor Stražišťan

Dětský Stražišťánek, tvořený menšími zpěvačky, pokračuje v šlépějích dospělých a reprezentuje Pacov na mnoha slavnostních akcích.

Obrázek 15 - Folklorní soubor Stražišťánek

⁶⁵ NEUVEDEN. *Folklorní soubor Stražišťan, Pacov* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: http://www.dedictvivysociny.cz/kultura/ziva_kultura-54/folklor-59/?id=2155

Podskalák

Folklorní taneční soubor Podskalák byl založen v roce 1990 v Kamenici nad Lipou. Je to městečko od vrchu Stražiště směrem na jih. Kamenice nad Lipou spadá svojí polohou již na samý okraj Horácka, nicméně soubor Podskalák patří k těm, jež v našem blízkém okolí působí. V tuto chvíli soubor sice přerušil svoji činnost, ale aktivně na jeho místě pracuje soubor mladých zpěváků a tanečníků Podskaláček, který vede Jitka Šuranská.⁶⁶

Obrázek 16 - Folklorní taneční soubor Podskalák

Folklorní soubor písní a tanců Trnávka

Soubor lidových písní a tanců Trnávka vznikl v roce 1980. Název pochází od stejnojmenné říčky Trnávky, jež naším krajem protéká a jež byla pravděpodobně v minulosti zarostlá trním. Tak to často uvádějí historické prameny. Pacovsko a okolí Stražiště, odkud je i náš sběr, se z národopisného hlediska označuje jako oblast Českého Horácka. Čtyři desítky let zde tančí a zpívá soubor Trnávka z Pacova. Za celé období se v národopisném souboru vystřídalo více než 800 tanečníků, zpěváků a hudebníků. V současné době v tělese vystupuje 7 muzikantů a dvacet dalších členů. V roce 2003 soubor postoupil do celostátní dětské

⁶⁶ ŠORM, Luděk. *Podskalák, folklorní soubor* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://atic.praha.kraj.cz/encyklopedie/objekty1.phtml?id=19332&lng=1>

folklorní přehlídky. Předvedl se s ukázkou jarního obřadu s názvem Vylévání studánek na Pelhřimovsku, jež patří k nejkrásnějším a nejstarším obyčejům u nás v Čechách.⁶⁷

Vedoucí Trnávky je nadšená obdivovatelka folklóru Vladimíra Svobodová, která v muzeích na Horácku probádala informace o dochovaných krojích a navrhla pro soubor horácký kroj, jenž před mnoha lety na Českém Horácku zanikl. Soubor Trnávka čerpá písně, tance, hry a obyčeje hlavně z tohoto kraje. Hudební složku souboru obstarává Iva Karašová. Soubor Trnávka je členem Folklorního sdružení České republiky.

Obrázek 17 - Pozvánka souboru Trnávka

4.2 Folkloristické instituce

Pokud bychom chtěli zmínit instituce, které se u nás zabývají folklorními tradicemi na nejvyšší úrovni, pak bychom měli jmenovat Folklorní sdružení České republiky (FOS). Folklorní sdružení České republiky je občanským sdružením dětí a mládeže, které se orientuje

⁶⁷ SVOBODOVÁ, Vladimíra. *Trnávka, soubor lidových písní a tanců* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: http://www.trnavkapacov.wz.cz/o_souboru.html

na zachování a další rozvoj lidových tradic a kulturních hodnot našeho národa, zvláště v oblastech lidové hudby, zpěvu a tance. Tato organizace sdružuje nejvíce zájemců o lidové umění v ČR. Jejím úkolem je pořadatelský vrcholného Mezinárodního festivalu dětských folklorních souborů, organizuje 60 různých folklorních festivalů a lidových oslav.

V oblasti tvůrčích dílen spolupracuje se zeměmi Visegrádské čtyřky.⁶⁸ Další institucí je Národní ústav lidové kultury (NÚLK), jenž se zabývá výzkumem a šíří jeho výsledky prostřednictvím výuky a nejrůznějších publikací. NÚLK je státní příspěvkovou organizací, která je přímo řízena Ministerstvem kultury České republiky. NÚLK byl pověřen funkcí národního odborného pracoviště a zabývá se tedy tradiční a lidovou kulturou a péčí o ni na území celého našeho státu.⁶⁹ V našem regionu si vážíme činnosti instituce, která se označuje Horfos. Je to zkratkové slovo pro Horácké folklorní sdružení, jež je, *dobrovolnou organizací sdružující soubory, skupiny, taneční a pěvecké interprety, muzikanty, choreografy, pedagogy, etnografy a další profesionální a neprofesionální umělce a pracovníky zabývající se lidovým uměním Horácka. Pečuje o uchování a rozvoj horáckého lidového umění. Organizuje vzdělávání vedoucích folklorních souborů, spolupořádá folklorní festivaly a další folklorní akce. Pečuje a prezentuje regionální tradice Horácka. Provádí poradenskou činnost pro soubory. Koordinuje činnost mezi soubory i jednotlivci a získává, zpracovává a předává informace pro soubory.*⁷⁰ Velký význam má instituce Národní informační a poradenské středisko pro kulturu (www.nipos-mk.cz), které bylo zřízeno Ministerstvem kultury ČR v roce 1991. *Úkolem tohoto střediska je podpora rozvoje kultury a kulturně společenských aktivit s dalšími zřetely k veřejnému šíření a využívání autorských děl.*⁷¹

Významným vědeckým pracovištěm v České republice je Etnologický ústav AV ČR, v. v. i. Jeho činnost je zaměřena na základní i aplikovaný výzkum v oboru etnologie a v příbuzných vědeckých disciplínách. Jsou to etnografie, sociální a kulturní antropologie a folkloristika. Etnologický ústav tvoří tři badatelská oddělení, jsou jimi – historická etnologie, etnická studia, etnomuzikologie a oddělení vědeckých informací. Obdobně je uspořádáno i pracoviště Etnologického ústavu Akademie věd ČR v Brně.

⁶⁸ FOLKLORNÍ SDRUŽENÍ. *O nás* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://www.folklornisdruzeni.cz/o-nas>

⁶⁹ NÚLK. *Národní ústav lidové kultury* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://www.nulk.cz/Informace.aspx?sid=1&em=1>

⁷⁰ HORFOS. *O Horáckém folklorním sdružení* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://www.horfos.cz/index.php?file1=onas&file2=onas>

⁷¹ NIPOS. *O NIPOSU* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: http://www.nipos-mk.cz/?page_id=1921

4.3 Lidová píseň a média

V době moderních médií a propojení celého světa díky internetu, televizního a rozhlasového vysílání je snazší šíření velkého bohatství kulturních hodnot. Bohužel, šíří se nejen ta kultura kvalitní, opravdová, hodnotná, ale mnohdy se šíří i brak či fenomény, jež s kulturou nemají nic společného. To, že můžeme obdivovat lidovou tvorbu naši, ale i jiných národů, je velmi přínosné a zvláště pro studium lidových písní nepostradatelné. Dozvídáme se o historii, tradicích i o současné podobě folkloru u jednotlivých národů, sledujeme kulturu našeho národa. Existuje nepřeberné množství pořadů a internetových odkazů, jež se zaměřují obecně na folklor, některé se přímo zabývají lidovými písněmi a jejich různorodými podobami. Pořady, v kterých se pojednává o lidových písních, mohou zahrnovat národopisné oblasti v rámci celé republiky, některé zase přímo mapují určitý, konkrétní region a jeho tradice.

4.3.1 Internet

Nyní uvedeme některé z mnoha internetových zdrojů, jež mohou jednotlivci využívat ať již k práci nebo z všeobecného zájmu o folklór.

Jak jsme již uvedli výše, *Horácké folklorní sdružení* (Horfos) nabízí informace na svých webových stránkách www.horfos.cz.

Dalším zdrojem, velmi významným a hojně navštěvovaným, jsou webové stránky www.lidovepisne.cz. Jsou volně přístupné a můžeme z nich získávat pravidelně aktualizované informace o folklóru. Také lze vkládat vlastní poznatky, dojmy z pořadů, vystoupení, akcí a hodnotit je. Stránky www.lidovepisne.cz obsahují také složku osobnosti a odkazy. Velmi zajímavé a přínosné se jeví to, že tyto stránky jsou mimo jiné jakousi velikou truhlicí lidových písní. Písně jsou zde uloženy v PDF a MIDI formátu a jsou volně ke stažení. Některé z uložených materiálů podléhají autorským právům, proto je nutné s nimi nakládat podle platných a všeobecně známých pravidel. Na tomto místě bychom velmi stručně chtěli objasnit druh formátů lidových písní, jež lze z webových stránek získat. *Zkratka MIDI znamená Musical Instrument Digital Interface. Je to světový standard pro komunikaci mezi hudebními nástroji, počítači a dalším hudebním (i nehudebním např. pódiová světla) zařízením. MIDI je pouze souborem digitálních informací o výšce jednotlivých tónů, jejich intenzitě, délce,*

nejrůznějších efektech a dalších.⁷² Jak lze pro naše potřeby využít píseň z webového rozhraní si jednoduše vysvětlíme takto: píseň v daném formátu si uložíme do počítače či na nějaký nosič (externí hard disk, flash disk, MP3 přenosný přehrávač...). V počítači či jiném zařízení si můžeme píseň jednoduše poslechnout. Digitální informace o písni vyhodnotí výstupní zvukové zařízení, z kterého píseň posloucháme. V případě, že navíc pracujeme s hudebním softwarem, můžeme jakoukoliv píseň v MIDI formátu dále využít a pozměňovat ji dle svých potřeb a mimo jiné také schopností, jelikož práce s hudebním softwarem je někdy velmi náročná. Písně, jež jsou zachyceny v MIDI formátu, nelze ovšem hrát v běžně užívaných přehrávačích pro poslech hudby, pouze kdybychom písně převedli do MP3 formátu. Zkratka PDF pak pro uživatele stránek, kde mohou najít nepřeborné množství lidových písní, znamená, že texty písní mohou volně zkopírovat a užívat. Nabízíme jednu ukázkou za všechny ze zmiňovaných stránek, z nichž lze čerpat. Některé písně jsou opatřeny notovým zápisem pro jeden hlas, někde nacházíme rozepsaný hudební materiál pro jednotlivé nástroje hudebních těles.

A já sám Z Bechyně

A já sám, dy - cky sám, svý ko - ní - čky o - kší - ru - ju, a já sám,
 dy - cky sám svý ko - ní - čky o - če - sám. Svý ko - ní - čky o - kší - ru - ju,
 he - zké dě - vče po - mi - lu - ju, a já sám, dy - cky sám, svý ko - ní - čky o - če - sám.

A já sám, dycky sám, svý koničky okšíruju,
 a já sám, dycky sám, svý koničky očasám.
 Svý koničky okšíruju, hezké děvče pomiluju,
 a já sám, dycky sám, svý koničky očasám.

Obrázek 18 - Ukázka notového zápisu písně z www.lidovepisne.cz

Toto webové rozhraní www.lidovepisne.cz nabízí i video nahrávky některých lidových písní v úpravách různých hudebních formací. Videá nejčastěji odkazují na další webové stránky www.youtube.com, kde po zadání klíčových slov czech folk song či lidová píseň je možné shlédnout množství ukázek z celého světa. Více o současném folklóru můžeme získat

⁷²NEUVEDEN. *Co je a není MIDI* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://shellin.wz.cz/midi1.htm>

na stránkách *www.folklor.cz*, jež obsahují poměrně rozsáhlý adresář souborů, různých pozvánek na folklorní akce a jiné aktuality. Dalším podobným webem je server moravského folkloru *www.folklorweb.cz*. Dále uvádíme zdroj *www.klic.cz/remesla*, který sice není zaměřen přímo na lidové písně, nicméně dokládá, jakou měla lidová píseň těsnou spojitost s lidovou tvořivostí a řemesly. České webové stránky například *www.tradicednes.cz* nabízejí vybrané současné národopisné programy lidové kultury, které jsou určeny nejen dospělým, ale i dětem. Tyto jsou orientovány hlavně na folklorní oblast Prácheňsko. Vzhledem k tomu, že webových stránek neustále kvapem přibývá a některé se stávají naopak nefunkčními, vybrali jsme za všechny jen tyto výše uvedené příklady.

4.3.2 Rozhlas

Dalším významným médiem, kde můžeme slyšet lidové písně v různých podáních, je rozhlas. Na tomto místě připomeneme několik pořadů, jež se týkají folklóru. ČRo Dvojka uvádí například pořad *Folklorní notování*, jenž je určen široké veřejnosti od nejmladších posluchačů až po ty nejstarší. Uměleckým způsobem připomíná krásu našich lidových písní, které se nám díky sběratelům zachovaly. Tuto relaci připravuje známý propagátor lidových písní Jaroslav Krček a regionální studia Českého rozhlasu. Regionální stanice ČRo Plzeň vysílá pravidelně pořad *Špalíček lidových písní*, který je věnován folklóru a lidovému umění nejen západních Čech. Pořad Českého rozhlasu v Olomouci *Cimbál a husle* se také obrací k lidové muzice. Autoři pořadu postupně představují jednotlivé folklorní kapely, lidovou hudbu, zvyky či kalendář a pranostiky. Doc. Lubomír Tyllner, významný český etnomuzikolog, v pořadu *Vstupte s podtitulem Národopis a folklór populárně* na stanici Leonardo Plus pravidelně ve svých autorských vystoupeních hovoří o lidových písních, sběrech, sběratelích a dalších zajímavostech spojených s naším folklórem. Krátký pořad *Putování za písničkou*, na který volně navazuje pravidelný nedělní pořad *Český jih a Šumava v písni*, je určený především všem milovníkům lidové písně. Můžeme ho slyšet na stanici ČRo České Budějovice. Folklór zaujímá také přední místo ve vysílání dětského internetového Rádia Domino. „*Jsmé mediálními partnery FoS ČR a tak není divu, že folklór má v našem dětském rádiu své místo,*“ říká předseda Dětské tiskové agentury Slávek Hrzal.⁷³

⁷³ HRZAL, Slávek. *Folklor ve vysílání dětského internetového Rádia Domino* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://www.folklorisdruzeni.cz/folklor-ve-vysilani-detskeho-internetoveho-radia-domino>

Následující stanicí, kde se hovoří o folklóru a která nás zajímá, může být rádio Proglas, jež nabízí cyklus pořadů *Folklorní okénko*. V částech na pokračování *Po stopách sběratelů lidových písní* jsou uváděny osobnosti, jež se zasloužily o zachování lidových písní. Dá se říci, že pořadů, které se zabývají folklorem, je poměrně mnoho a nejčastěji znějí na regionálních či krajských stanicích.

4.3.3 Televizní vysílání

Chceme – li připomenout to, jak televizní vysílání pomáhá objevovat krásy lidových písní, nemůžeme nezmínit pravidelné relace *Zpívánek*, jejichž moderátorem je Jaroslav Krček. Zpívánky v několika minutách seznámí velmi citlivou formou naše nejmenší posluchače, ale i jejich rodiče s nejkrásnějšími lidovými písněmi, které u nás máme. Pro milovníky lidové kultury Česká televize vysílá pořad s názvem *Folklorní magazín*, doufejme, že již dříve vysílané *Obrazy z dějin české hudby* a hlavně jejich část *Lidová píseň a hudba českého lidu* opět budou uvedeny. Česká televize nabízí opravdu mnoho zajímavých pořadů z oblasti lidového umění, ale není možné, abychom se touto problematikou zde zabývali obšírněji. V této kapitole šlo především o to, abychom připomněli, že i média si všímají tohoto okruhu naší lidové kultury.

4.4 Hudební tělesa, interpret

Nejen média, ale i různá hudební tělesa se zajímají, a některá velmi intenzivně, o lidové písně. Je velmi těžké vybírat a uvádět některé z nich, protože kapely a jednotliví zpěváci se opravdu věnují lidovým písním s velkým zaujetím a je jich značně mnoho. Je veliké umění s lidovými písněmi hezky zacházet, a navíc dokázat to, že osloví tak širokou hudební veřejnost bez rozdílu věku a pohlaví. Paleta těch, kteří dokázali svými písněmi zaujmout tisíce lidí, je velmi pestrá. Ikona jižních Čech, Pavel Žalman Lohonka, zajistil nesmrtelnost písní *Nezacházej, slunce*. Tak se totiž jmenovala první LP deska skupiny *Minnesengři*, na jejíž jedné straně byly samé lidové písničky z jižních Čech. Samozřejmě tou stěžejní byla *Nezacházej slunce* ze sbírky *Český jih a Šumava v písni* sběratele Karla Weisse a *Kdyby tady byla taková panenka*. Velmi oblíbená současná folkrocková skupina *Čechomor*, která mimo jiné čerpá inspiraci ve sbírce *Moravské národní písně* od sběratele Františka

Sušila, například Hej, bystrá voda, Hruška, Slunéčko, na koncertech svými písněmi přitahuje mladou i starší posluchačskou generaci. *Bratři Nedvědové* a dnes již jejich potomci, coby kapela *Příbuzní*, také nazpívali mnoho lidových písní, stejně jako *Spirituál kvintet*. Poslední jmenovaná kapela má za sebou padesát let hudební kariéry, vystřídalo se v ní mnoho členů. Z desek, které se přímo týkají lidových písní, můžeme jmenovat *Saužení lásky* s písněmi *Jablíčka*, *Odchod*, *Zklamaná láska*, a *Šibeničky*, v nichž písně jako *Pásl ovčák ovce*, *Ta Unínská Rola* nebo *Na tej lúce* pocházejí ze Sušilovy sbírky *Moravské národní písně*. Z této sbírky velmi často čerpají i Jaromír Nohavica či Jaroslav Hutka. Z dalších kapel, které interpretují a upravují lidové písně z Čech a Moravy, je třeba jmenovat *Hradišťan* s Jiřím Pavlicou, skupinu *Kantoři*, *Klíč*. Nelze nepřipomenout brněnskou kapelu *Javory*, v níž sourozenci Hana a Petr Ulrychovi nazpívali nespočet krásných lidových písní (*Na horách studénky*, *Ty Velické zvony*, *Vyrostly v zahrádce tri růže*). S lidovými písněmi nově pracuje po svém i uskupení Tomáše Kočka a jeho *Orchestr*. Lidové písně oslovily osobitou skladatelku a autorku Ivu Bittovou, za zmínku stojí zajímavé aranžmá písně *Zelený víneček* s ostinátními figurami.⁷⁴ Jistě ne poslední kapela, která se zabývá interpretací lidových písní, se jmenuje *Teagrass*, ta se totiž snaží spojit moravské lidové písně se stylem bluegrass.

4.5 Využití lidových písní z regionu

Lidové písně by se měly připomínat hlavně v tom regionu, kam svým původem patří. V době osmiletého středoškolského studia jsem měla možnost zpívat a hrát ve skupině Gěčka. Skupina pracuje v rámci nepovinného předmětu hudební výchovy, muzikanti se scházejí 2x týdně. Repertoár je tvořen podle potřeby, ale nejčastěji se studenti zaměřují na vlastní úpravy lidových písní, zvláště z Pelhřimovska. Odchodem na vysokou školu jsem Gěčka musela opustit, nicméně získané zkušenosti využívám i ve své diplomové práci.

Možností, jak bychom mohli pracovat s lidovými písněmi z našeho sběru, především s dětmi ve školách, je poměrně dost. Je jisté, že podle věku a schopností by bylo nutné přizpůsobit jejich aktivity. V předškolním zařízení se nabízí možnost použít písně jako předlohu ke krátké divadelní scéně, výslovnost některých obtížných slov by mohl využít k procvičování i schopný logopedický asistent, jež ve školách často působí.

⁷⁴ CHARVÁT, Jan. *Současné české kapely se inspirojí moravskou lidovou písní* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://www.radio.cz/cz/rubrika/hudba/soucasne-ceske-kapely-se-inspiruji-moravskou-lidovou-pisni>

Po své praxi na střední škole, kde jsem vyučovala hudební výchovu a český jazyk ve třídách nižšího a vyššího gymnázia, jsem přemýšlela, jak by bylo možné s texty lidových písní pracovat se studenty. Napadlo mne, že bych jim poskytla texty písní ze sbírky Podstrážišťské písničky.

Studenti by pracovali s texty tak, že by se zaměřili například na jazykovou složku. Ti starší by kupříkladu vyhledali v etymologickém slovníku informace o některých tvarech, jež se dnes již nepoužívají (*zupák, pinta, kopulovati, klecubínky*), pokusili by se je nahradit slovy současné slovní zásoby. Domníváme se, že by vulgarismy jako *držet hubu, nafutrovat, stará baba* nepřehlédli. Slovo, typických svým zakončením, se v našem sběru objevuje velmi mnoho. Máme na mysli *mladej, starej, milej, bejvala*, ale i vkladné -v- není výjimkou, například ve *slovech vokolo, vona, vodnes, vo zem*. Místní jména by studenti mohly hledat na mapě při výuce zeměpisu, zvláště ta, která jsou v zápisech méně čitelná. Vlastní jména, jichž je v písních nepřehledné množství, by mohla posloužit při procvičování psaní velkých písmen, výkladu zdrodnělin, tedy diminutiv nebo pejorativ, slov hanlivých. Zajímavé jsou i podoby vlastních jmen – Anička, Ančička, Andulka, Andulička. Jméno a jeho podoby je zapsáno v písních *Až pudu z hospody č. 4* („...*Andulka usnula, pozor nedávala...*“) a v *písničce Malá chaloupka č. 35* („...*nebo mě neslyšíš, má drahá Andulko...*“), *Když sem já z té krajiny šel č.25* („...*spatřil sem tam na kopečku nejmilejší mou Ančičku...*“) nebo *Vánoční koleda č.82* („...*Ančička pana rychtáře...*“). *Pověz ty mně, holuběnko popelavá č. 63* („...*kdypak moje Andulička ráno vstává...*“). Předpokládáme, že na některé nespisovné tvary v původních zápisech písní (*bojejí, zmíraj...*) by se mohli studenti dotazovat. Zde by se opět nabízela možnost podat výklad o vrstvách slovní zásoby. Ve výuce slohu by mohly být texty písní vhodným materiálem pro slohový útvar – charakteristiku postav ať vnější či vnitřní.

Pokud bychom studenty seznamovali se stylistickým útvarem – vypravováním, bylo by zajímavé použít začátky či konce písní k tomu, aby studenti příběhy dokončili. Pro lidové písně v našem sběru je typické, že většina z nich již v názvu nebo v prvním verši odhalí, o čem se bude zpívat. Příkladem jsou písně:

Až pojedu po císařský, Dělníci, dělníci, jak se asi máte, Děvče krásné a spanilé, Já sem ten český rolník, Jel sedlák orati, Když jsem byl malým chlapečkem, Když sem šel k milej, Když sem vandroval, Když vojáček maširuje, Koupala se Lidulinka, Lásko, lásko ošemetná, Měla žena muže, Nezávidím pánům paláce, V Pacově je hospoda a další. Na druhou stranu některé písničky odhalí hlavní myšlenku až na konci, například v poslední sloce jako píseň *Já*

jsem muž dobrý, ale žena je zlá. Texty některých písní by bylo vhodné uvádět ve vyšších ročnících i v rámci výuky teorie literatury. Při výkladu podstaty balady bychom použili píseň Když jsem byl malým chlapečkem č. 21, což je balada se všemi jejími hlavními znaky. Balady jsou lyrickoepické skladby s prudkým dějovým spádem, pochmurným dějem a vesměs tragickým zakončením. Obsahují zdrobněliny, oslovení, dialogy, často citoslovce a další prvky. V první strofě zde chlapec mluví o tom, jak byl malým chlapcem, ve druhé o tom, že mu je 16 let a ve třetí již 20 let. Třetí a čtvrtá sloka pokračuje odvodem a nadějí na shledání za tři léta, v šesté strofě se dozvíme, že jeho milá již zemřela a v poslední sloce je trpký konec.

Píseň z naší sbírky č. 55 *Když se mladý Tobiáš na cestu ubíral* jsem při své praxi použila jako předlohu pro vypravování a student, jež si píseň z mnoha jiných sám vybral, napsal zajímavý detektivní příběh o Tobiášovi a Lucii, kterým zlý sedlák málem zničil jejich lásku.

Nejzajímavější z mé praxe byla část, kdy jsem nechala děje některých písní studentům výtvarně zachytit. Nejčastěji se studenti rozhodli vytvořit podle písně komiks. Uvádíme zde některé pro inspiraci.

Až puđu z hospody

1. Až puđu z hospody, kdo mě vyprovodí,
žádná, žádná jiná, než ta moje milá.
2. Pepičku rozmilý, ste trochu napilý,
nechoďte pryč od nás, já dám pozor na vás.
3. Andulka usnula, pozor nedávala,
Pepíček šel přece, spadnul do studnice.
4. Klobouček zelený nechal na znamení,
že je potěšení v studni utopený.
5. Andulčino srdce truchlilo velice,
pro Pepička svého v studni pohřbeného.

Obrázek 19 - Komiks k písni č. 4 Až budu z hospody

Když sem šel k milej

1. Když jsem šel k milej, vona nespala,
já zaklepal na vokénko, copak děláš,
má panenke, nebo tam někoho máš.
2. Nikdo tu není, sem tady sama,
ráda bych ti otevřela,
kdybych na tě zlost neměla,
všechnos na mě pověděl.
3. Otevři přece, sebou mě ruce,
když tě zebou nohy, ruce, vem si boty, rukavice,
nechodívej k nám více.

4. To sem věru rád, žes mě nechala,
včera mi jedna vzkázala,
že by se mnou spala
vod večera do rána.

Obrázek 20 - Komiks k písni č. 26 Když jsem šel k milej

Když sem vandroval

1. /:Když sem vandroval, muzika hrála.:/

Moje z nejmilejší, moje z nejmilejší
z okna koukala, la, z okna koukala.

2. /:Nekoukej za mnou, provandruj se mnou.:/

A já tobě koupím, a já tobě koupím
sukni zelenou, sukni zelenou.

3. /:Sukni zelenou, ne tuze dlouhou.:/

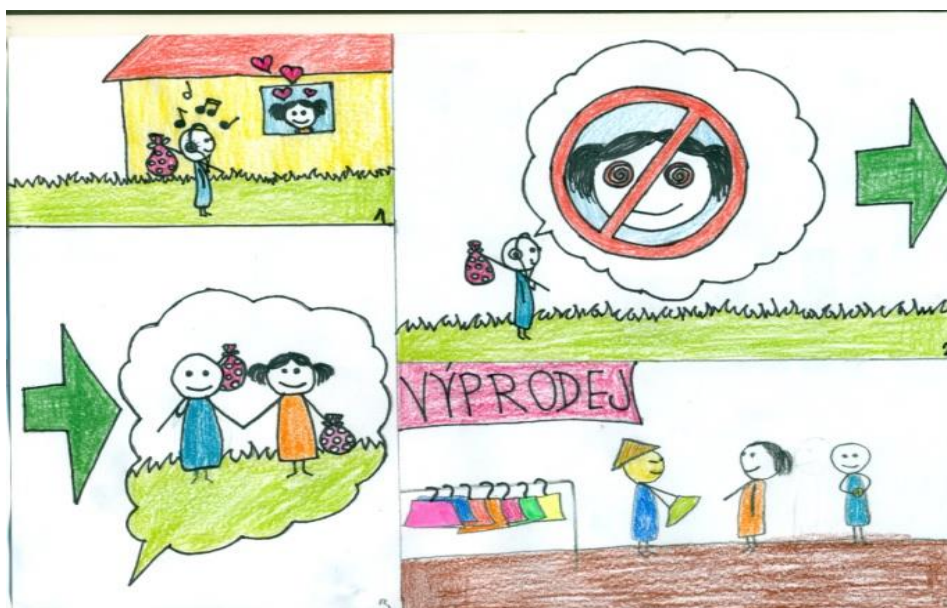
Aby ty si mohla, aby ty si mohla,

Vandrovat se mnou, vandrovat se mnou.

4. /:Vandrovat se mnou přes hory doly.:/

A ty černé lesy, a ty černé lesy,

moje komory, ry, moje komory.

Obrázek 21 - Komiks k písni č. 28 Když jsem vandroval

K Načeradci cesta

1. K Načeradci cesta ušlapaná všecka,

/:kdyby naši páni dovolení dali, je tam

holka hezká, je tam holka hezká.:/

2. Já si na ni myslím, chodit za ní nesmím,

/:dá-li pánbu, až se tam dostanu,

Já se tam s ní vyspím.:/

3. Když sem se tam dostal, hezky sem se vyspal,
/:ona ráno vstala, vlásky učesala,
jen abych tam zvostal.:/

4. Já tu nezvostanu, já musím jít domů,
/:koníčky pucovat, a je vokšírovat,
zakládat do žlabu:/.

Obrázek 22 - Komiks k písni č. 31 K Načeradci cesta

4.6 Další možnosti využití

Vzhledem k tomu, že výstupem naší diplomové práce bude soubor 97 písní s názvem Podstrážišťské písničky, které budou opatřeny nejen texty, ale i notovým zápisem, nabízí se další možnosti, jak s písněmi následně naložit. Napadá nás několik možností. Především zpěvník nabídneme folklorním regionálním souborům – Stražišťanu, Podskaláku, Trnávce.

V rámci budoucího projektu bychom navrhli spolupráci například Radě Svazku obcí mikroregionu Stražiště za účelem vytvoření naučné stezky s názvem *Podstrážišťské putování*

za písničkou. Stezka by mapovala široké okolí vrchu Stražiště. V průběhu cyklovýletu nebo pěší túry by si mohli zájemci prohlédnout zápis písně na tabulce, která by mohla být opatřena i zvukovým zařízením. Zároveň bychom stezku zaměřili na výchovu ke zdraví a na každém stanovišti by kromě písně bylo ještě poučení z oblasti první pomoci, jelikož si myslíme, že poté, co ve školách není pro tuto složku vymezen patřičný prostor, tak v této oblasti máme všichni poměrně závažné nedostatky.

Sama jsem od deseti let diabetik, léčím se inzulínem a z vlastní zkušenosti vím, že velká část populace o nemoci, která není vidět, nic nezná, přestože by někdy pomoc jedince mohla znamenat pomoc rozhodující.

Věříme, že o zpěvník by měli mít zájem učitelé hudební výchovy, učitelé v základních uměleckých školách, kteří by osvojování písní z regionu zahrnuli do školního vzdělávacího procesu. Ze zpěvníku by mohly čerpat i pěvecké sbory, přestože jsou písně pouze jednohlasé, jako pelhřimovský *Záboj*, pacovský *Slavík*, humpolecký *Čech a Lech*. Předpokládáme, že by s písněmi mohl pracovat Dům dětí a mládeže v Pelhřimově při mimoškolních činnostech. Možná, že by se písně hodily i jako materiál pro muzikoterapii v Domově pro seniory Pelhřimov. V neposlední řadě upravené písně nabídneme Městskému muzeu v Pacově, protože tam je celý původní sběr Josefa Václava Kratochvíla uložen.

Jako jednu z posledních možností využití lidových písní připomínáme tzv. eTwinning, což je společenství evropských škol. *eTwinning je platforma, přes kterou mohou zaměstnanci škol (učitelé, ředitelé, knihovníci ad.) z různých evropských zemí vzájemně komunikovat, spolupracovat, zapojovat se do projektů a sdílet své nápady. eTwinning je největší a nejzajímavější komunita škol v Evropě. Aktivita eTwinning podporuje spolupráci evropských škol postavenou na používání informačních a komunikačních technologií (ICT).*⁷⁵ Naším velkým přáním by bylo, abychom si mohli s různými dětmi v Evropě vyměňovat prostřednictvím eTwinningu regionální lidové písně a vzájemně je porovnávat, hodnotit, popřípadě si je při společných vystoupeních zazpívat. Ráda bych jako budoucí učitelka hudební výchovy této možností využila.

Celý soubor písniček bychom v budoucnu rádi zpřístupnili prostě všem, kteří o něj projeví zájem.

⁷⁵ ETWINNING. *Co je to aktivita eTwinning?* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: http://www.etwinning.net/cz/pub/discover/what_is_etwinning.htm

5 Úpravy lidových písní ze sbírky Podstrážišťské písničky

V této kapitole uvádíme několik příkladů stylizace doprovodů již z konkrétní sbírky Podstrážišťské písničky Josefa Václava Kratochvíla. Ukázky doprovodů vycházejí z klasifikace písní na ty, jež jsou v sudém či lichém taktu. Uvádíme písně doprovázené příznávkou ve 2/4 a 3/4 taktu. V některých stylizacích jsme užili figury, tedy rytmicko-melodické útvary, které jsme tvořili členěním akordů harmonické kostry doprovodu. Figury opět vycházejí z taktů lichých a sudých, mohou zahrnovat hodnoty not osminových či čtvrt'ových. Ostinato v našich písních uvádíme jen minimálně.

Doprovod některých písní může být obohacen o vedlejší stupně, na ukázkou nabízíme příklady, v nichž užíváme kvintakordu II. stupně. Kadence pak má tvar T – II – D – T. Užití kvintakordu VI. stupně, kdy harmonická linka zní T – VI – II – D – T, je také zachyceno v našich stylizacích doprovodů písní. Stejně je možné použít i tvar akordu na III. stupni. Zápis nápěvu písně a kytarových značek se užívá v mnoha zpěvnících, proto předkládáme příklady také. Z charakteru písní z naší sbírky se nám naskýtá možnost užít v mnoha písních lidový dvojhlas vedený v terciích. Jak jsme již výše uvedli, písně s mollovými tóninami se v Čechách bohužel vyskytují daleko méně, než je tomu na Moravě, stejně tak je to i v naší sbírce Josefa Václava Kratochvíla. V neposlední řadě jsme se pokusili vytvořit u několika písní i přede hry, popř. dohry. V této kapitole tedy uvádíme několik písní lidových s doprovodem, nejčastěji klavíru. Další vybrané písně může hrát i menší hudební těleso. V několika málo úpravách nabízíme zpěv ve vícehlase, a to v tzv. lidovém dvojhlasu.

5.1 Stylizace doprovodu písní – příznávka, rozklad

5.1.1 Písně v sudém taktu

Jak jsme již uvedli, doprovody lidových písní mohou mít mnoho variant. Píseň č. 82 *Pochválen bud', Ježíš Kristus* nám slouží jako ukázkou doprovodu, kde hrajeme celý akord nebo jeho obrat na každou dobu v levé ruce.

Po-chvá-len bud' Je - žíš Kris - tus, mi - lý Ma - tě ji, já do Bet - lé - ma bě - žím,
až na vě - ky, kam po - spí - cháš, brat - ře On - dře ji, ji,

co se tam dě - je, ne - vím, pro - sím te - be, vrat' se se mnou, ně - co ti po - vím.

V následující písni č. 19 *K Babicům je cesta* užíváme tzv. střídavého basu, to znamená, že na každou dobu zahrajeme pouze krajní tóny akordu a chybějící tercii někde doplňujeme do pravé ruky jako tzv. lidový dvojhlas.

K Ba - bi - cům je ces - ta u - šla - pa - ná všec - ka,

já tam po ní pu - du a šla - pat ji bu - du, je tam hol - ka hez - ká.

Pro píseň č. 29 *Když se pšenka zelenala* volíme doprovod, který hudební terminologie označuje jako příznávkový. V praxi to znamená rozložení akordů na basový tón a tzv. příznávkou. V ukázce jsme použili střídavý bas, čili vybrali basové akordické tóny. Píseň je variantou známé stejnojmenné písně, jež je známa s malými odlišnostmi v nápěvu.

Když se pšen - ka ze - le - na - la z ja - ra na ko - peč - ku,

má mi-len - ka vy - há - ně - la be - rán-ky k le - síč - ku,

pod ja-vo - rem se - dá - va - la u níz-ké - ho křo - ví, ku - kač-ku

tam po - slou - cha - la v tom tma-vém ú - do - lí. -lí.

Priznávkový doprovod v sudém 2/4 taktu vedený v osminových hodnotách je typickým také pro písně taneční – polky. Stejně tak bychom mohli doprovázet i další píseň, ovšem zde použijeme ještě synkopovaný rytmus. V písni č. 37 *Měla žena muže - variant*, jež jsou v našem sběru s tímto názvem dvě, ale odlišné, využíváme synkopy.

Mě - la že - na mu - že, ten se smr - ti bál,
 tře - ba ce - lé no - ci do - ma ne - bý - val.

Příkladem příznávkového doprovodu v osminových hodnotách, kde střídáme bas a příznávkou z akordů, je píseň č. 46 s názvem *Nestarej se, ženo má*. Užijeme běžnou kadenci. V pravé ruce můžeme přidat opět dvojhlas vedený v terciích.

Ne - sta - rej se, že - no má, zač ko - vá - ři pi - jou,
 ze sta - ré - ho že - le - za no - vé cvoč - ky li - jou.

Následující doprovody písní budou ukázkami různých druhů tzv. figur. Tyto rytmicko-melodické modely jsme vytvořili rozdělením akordu na jednotlivé tóny na základě harmonické kostry písně. Nejčastěji jsme u našich písní použili figury ve 2/4 taktu, a to hlavně osminové. V závislosti na uspořádání písně, tedy na její fomě, jsme ponechávali figury beze změny, nečlenili jsme doprovod na menší rytmické hodnoty. Tento typ doprovodu jsme použili u písně č 7. *Co sem se k vám nachodil*.

Co sem se k vám cho - dil, na - šla - pal blá - ta, pře - ce jsem tě ne - do - stal,

An - dul - ko zla - tá, blá - ta na - šla - pal, te - be ne - do - stal,

a co ješ - tě nej - hor - ší - ho pro te - be vy - stál. 1. 2. pro te - be vy - stál.

Uvedený typ doprovodu bychom mohli použít i k písním žertovným, radostným jako jsou v našem sběru písně č. 36 *Měla žena muže*, 79 *Ten panskej kočí*.

Mě - la že - na mu - že, ten se smr - ti bál, pře - ba ce - lé

no - ci do - ma ne - bý - val, do - ma, do - ma, do - ma ne - bý - val.

5.1.2 Písň v lichém taktu

Stylizaci doprovodu u písni v lichém – třídobém taktu jsme realizovali podobně jako u taktů sudých. Použili jsme basových tónů a příznávek, pro něž jsme tóny hledali v základních akordech harmonické kostry. Takto jsme doprovodili nejen rychlejší tance – například valčíky, ale i netaneční písň, ke kterým se tento příklad doprovodu hodil.

Písň č. 20 *Kdo to jde k nám.*

The image shows a musical score for the song "Kdo to jde k nám" in 3/4 time, with a key signature of one sharp (F#). The score is presented in two systems. The first system contains the first two lines of the song, and the second system contains the next two lines. The piano accompaniment is written in the bass clef, and the vocal line is in the treble clef. The lyrics are written below the notes.

Kdo to jde k nám, já ho ne - znám, má bí - lé ru - čič - ky
a mod - ré o - čič - ky, kdo to jde k nám, já ho ne - znám.

Z dalších písni v pomalejším tempu, které jsou opatřeny tímto doprovodem, můžeme uvést č. 59 *Počkejte, sedláci, přijdou na vás časy.*

Po - čekj - te, sed - lá - ci, při - jdou na vás ča - sy, ke - rý eš - tě ne - by -

ly, při - jde na vás bí - da, při - jde na vás nou - ze,

po - ští - pou vás ží - ža - ly, ží - ža - ly.

Tento příklad stylizace doprovodu písně jsme rozdělili mezi pravou a levou ruku. Je to typ příznávkového doprovodu v lichém taktu, jež je tvořen tóny akordu. Melodie se pouze zpívá. Lze jej užít i tam, kde klavírista teprve začíná hrát. Uvádíme píseň č. 22 *Když jsem já byl malej zajíc*. Podobně i č. 49 *O hastrmanovi* (text: *Šla k muzice přes jednu hráz...*).

Když jsem já byl mla-dej za - jíc, sta-rý šty-ry ne - dě - le, a to by lo
už mě ho-nil Jo - sef Ba - bin, a - le ne-do-ho-nil mě,

mo - je štěs - tí, že tam by - lo blíz - ko houš - tí,

a v tom houš - tí shni - lej pa - řez, do to - ho já jsem si vlez.

Šla k mu - zi - ce přes jed - nu hráz,

mě - sic sví - til, byl pěk - ný čas.

Při doprovodu písní pomalého tempa ve 3/4 taktu, které nemají taneční ráz, jsme doprovod vytvořili z rozložených akordů harmonické linky. Tímto akordickým rozkladem ve čtvrtových hodnotách v levé ruce pracujeme v písni č. 8 *Časně ráno, raníčko*.

Čas - ně rá - no, rá - no ra - níč - ko, dřív než vy - jde jas - né

slu - nič - ko, vez - mu já si flin - tu, in - štru - ment a pin - tu,

pů - jdu do há - je ze - le - né ho, re - ví - ru své - své - ho.

Akordický rozklad s osminovými figuracemi v doprovodu v levé ruce využíváme v písni č. 60 *Pode Lhotou*. K tomuto doprovodu opět nejdříve tvoříme harmonickou linku a následně akordické tóny v osminových hodnotách.

Po - de Lho - tou je há - je - ček, tam se pro -
 chá - zí a vy - na - chá - zí můj Pe - pí - ček.

Následující ukázka písně č. 4 *Až puđu z hospody* je typ, kde levá ruka využívá osminovou figuru v rámci rozloženého akordu. Je vhodná i pro pomalejší písně.

Až pu - du z hos - po - dy, kdo mě vy -
 pro - vo - dí, žád - ná, žád - ná ji -
 ná, jen ta mo - je mi - lá.

Dále uvádíme č. 48 *Od Březiny vítr foukal* (zkráceno)

Od Bře - zi - ny ke své mi - lé ví - tr fou - kal, u - bí - ral se za - fou - kal tam pěk - ný z Vel - ké Chyš - ky je - jí

5.2 Akordická stylizace v pravé ruce

Následující doprovod písně spočívá v tom, že pravá ruka hraje melodickou linku, zároveň i harmonicky doprovází. Melodii opisuje malíček pravé ruky, levá ruka hraje basové tóny. Příklad doprovodu ukážeme na písni z našeho sběru č. 35 *Malá chaloupka*. Basové tóny mohou být hrané i v oktávě.

Ma - lá cha - loup - ka, ma - lé o - kén - ko, spíš - li
ne - bo ne - spíš, ne - bo mě ne - sly - šíš, dra - há An - dul - ko. ko.

5.3 Ostinata

Z charakteristiky ostinata vyplývá, že označuje něco tvrdošíjného, neústupného, stále se opakujícího. Ostinato neboli ostinátní figuru jsme použili na příkladu písně č. 36 *Měla žena muže*. Doprovod je tvořen skupinkou tónů, které postupují vzestupně. Celá figura se 4x

opakuje a postupuje od základního tónu směrem vzhůru, naposled začíná dominantou a směřuje opět k tónice.

Mě-la že-na mu - že, ten se smr-ti bál, pře-ba ce - lé no - ci

do - ma ne - bý - val, do - ma, do - ma, do - ma ne - bý - val.

5.4 Doprovod písní obohacen o vedlejší stupně

Kromě akordů základních, které označujeme jako základní harmonické funkce – toniku, subdominantu a dominantu, doprovod může být obohacen i o akordy vedlejší. Kvintakordy T, S, D stavíme na I., IV. a V. stupni, z vedlejších akordů používáme souzvuky tvořené na II., VI. stupni. Zápis nápěvu písně a kytarových značek se užívá v mnoha zpěvnících, proto předkládáme tento příklad u písně č. 12 *Daleko, široko*, kde v D dur od 7. taktu postupují akordy takto: T – VI – II – D – T. Píseň použitím vedlejších akordů získá měkkčí charakter a je zajímavější.

D D G D (A) D A G

Da-le-ko, ši-ro-ko sou-ba-bic-ký po-le, po-nich-se

D hmi emi A D D emi A A A7 D

pro-chá-zí po-tě-še-ní mo-je, po-tě-še-ní mo-je.

To, co píseň velmi obohatí, je použití tzv. mimotonálních dominant. Jak jsme již uvedli dříve, tento jev se v českých lidových písních vyskytuje méně často, než je tomu v písních typu východního. Z naší sbírky jsme vybrali píseň č. 54 *Pojď, hrdličko*, kde v tónině D dur po dominantě A následuje septakord E7 (10. takt), jež je dominantou k následující dominantě, tedy A dur.

Musical score for the first system of the song "Pojď, hrdličko". It consists of a grand staff with a treble clef and a bass clef, both with a key signature of two sharps (D major) and a 3/4 time signature. The melody is in the treble clef, and the accompaniment is in the bass clef. The lyrics are: Pojd', hrd - lič - ko, pojd', má mi - lá, co jsi mi jed - nou slí - bi - la,

Musical score for the second system of the song "Pojď, hrdličko". It consists of a grand staff with a treble clef and a bass clef, both with a key signature of two sharps (D major) and a 3/4 time signature. The melody is in the treble clef, and the accompaniment is in the bass clef. The lyrics are: sa - me - ček cuk - ru - je, teh - dys mu z to - ho se ra - du - je: dnes mu dáš

Musical score for the third system of the song "Pojď, hrdličko". It consists of a grand staff with a treble clef and a bass clef, both with a key signature of two sharps (D major) and a 3/4 time signature. The melody is in the treble clef, and the accompaniment is in the bass clef. The lyrics are: da - la hu - bič - ku, pan fa - rář již pra - vou ru - čič - ku,

Musical score for the fourth system of the song "Pojď, hrdličko". It consists of a grand staff with a treble clef and a bass clef, both with a key signature of two sharps (D major) and a 3/4 time signature. The melody is in the treble clef, and the accompaniment is in the bass clef. The lyrics are: o - če - ká - vá, kte - rý to stvr - zu - je.

Píseň č. 61 *Pod tím naším okénečkem* je svatební, doprovázíme s citem rozloženými akordy.

D D D fis
 Pod tím na - ším o - ké - neč - - kem, tam
 sa - di - la jsem roz - ma - ryn - - ku, by

A A D D G
 v té ma - lé za - hrád - ce,
 tě - ši - la mé srd - ce, ta mé srd -

G D D A A A
 ce tě - ši - va - la, do - kud jsem ne - zna - la svět,

A D D D
 do - kud já jsem ne - po - zna - -

fis A A D D
 la je - den klam - ný lás - ky květ.

Další ukázkou krásné svatební písně je č. 70 *Slunečko zašlo za hory*.

Slu - neč - ko za - šlo za ho - ry, svi - tí krás - ně k zá - pa - du, —

do - čka - la sem po - sled ní den, víc už če - kat ne - bu - du.

teď pu - du do za - hra - dy, tam sou kví - teč - ka von - ný,

kte - ré Kris - tus pán roz - sí - val svo - jí pře - dra - hou kr - ví. —

5.5 Lidový dvojhlas

Za lidový dvojhlas považujeme vedení hlasů nejčastěji v souběžných terciích a sextách. Tento souzvuk tónů je přirozený, zpěváci ho dokážou tvořit i bez přípravy. Jedná se o vedení ve spodní tercii, kdy pod hlavní melodickou linií písně vkládáme tento interval. Příkladem z našeho sběru je píseň č. 10 *Červená růžička s bílým kvítkem pučí*, kde druhý hlas zpíváme až v dalších taktech, protože pod základní tón nemůžeme stavět terciie.

Čer - ve - ná ru - žič - ka s bí - lým kvít - kem pu - či, ach, co se

na - plá - čou, ach, se na - plá - čou mo - je mod - ré o - či.

Lidový dvojhlas vedený od začátku má píseň č. 46 *Nestarej se, ženo má.*

Ne - sta - rej se, že - no má, zač ko - vá - ři pi - jou,

ze sta - ré - ho že - le - za no - vé cvoč - ky li - jou.

5.6 Mollové písně

Písňový sběr v naprosté převaze obsahuje písně durové, proto písně mollové neuvádíme.

5.7 Přede hry

Přede hry zaujímají v písniích důležité místo. Přede hra naznačí, co se v písni odehraje, uvádí do tóniny, rytmu, tempa. V písni č. 5 *Borovičko borový* se skládá přede hra ze zcela odlišné melodie tvořené čtyřmi takty a její harmonická linie má tvar T – S – D – T.

The musical score is written in 3/4 time and G major. It consists of three systems of piano accompaniment. The first system is a prelude (Přede hra) with chords G, C, D, G, G, C. The second system contains the main melody with chords D, G, G, C, Am, D7, D. The third system is the ending (Dohra) with chords D, G, G, C, D, G.

Chords above the first system: G, C, D, G, G, C

Chords above the second system: D, G, G, C, Am, D⁷, D

Chords above the third system: D, G, G, C, D, G

Lyrics: Přede hra Bo-ro-víč - ko bo-ro-vý, sa-mo-rost - lý, ze - le - ný, cho-dí - val k nám můj mi - lá - ček, a - le už k nám ne-cho - dí. Dohra

Pro zpěv a malé seskupení dvou melodických nástrojů s doprovodem klavíru vznikla úprava písni č. 78 *Teče voda, teče*, která je opět obohacena o přede hru a stejnou dohru.

Melodický nástroj 1

Předehra

Zpěv

Melodický nástroj 2

Piano

Te - če vo - da, te - če, na ba - bic - ký mlej - ny,

všu - de mi smut-no je, všu - de mi smut-no je, kde má mi - lá nej - ni.

The first system consists of four staves. The top three staves are vocal parts (Soprano, Alto, and Tenor/Bass) and the bottom two staves are piano accompaniment. The lyrics are written under the vocal lines.

Dohra

The second system consists of four staves. The top staff is a vocal line with the word "Dohra" written below it. The bottom three staves are piano accompaniment. The vocal line contains a melodic phrase, while the piano accompaniment is mostly rests.

Závěr

Cílem mé diplomové práce s názvem *Lidové písně z Pelhřimovska* bylo seznámit veřejnost zabývající se lidovou kulturou s písněmi z Pelhřimovska. K tomu jsem využila rozboru mnoha zápisů lidových písní, jež jsem pořídila za účelem jejich bližšího poznání.

Částečně jsem navázala na svoji práci bakalářskou s názvem *Lidové písně z Pelhřimovska z pohledu hudebně a literárně teoretického*, jež vznikla v roce 2012.

V kapitole lidová píseň jsem se zaměřila na vlastní pojem, abych objasnila jeho podstatu. K tomu jsem prostudovala literaturu, již uvádím v seznamu.

To, abych mohla posoudit, z jakého prostředí písně našeho sběru vycházejí, čím jsou determinovány, jak se vyvíjejí, nebo naopak, naznačila jsem proces vývoje lidové písně v Čechách a na Moravě z širšího úhlu. Od nejstarší lidové písně *Hospodine, pomiluj ny* jsem sledovala písně a jejich formování. Nemohla jsem nezmínit velkou sběratelskou osobnost 19. století – Františka Sušila, jež působil převážně na Moravě, s kterou náš folklorní region sousedí. Tento sběratel nám zanechal skvostné dílo *Moravské národní písně*, z něhož mnoho hudebníků a interpretů dodnes čerpá. Osobnost Karla Jaromíra Erbena je taktéž nepřehlédnutelná. Jeho *Prostonárodní české písně a říkadla* obsahují písně, jež mnohé zapsal v našem regionu.

V další části mé diplomové jsem zmínila nejvýznamnější národopisné oblasti, jejich členění v rámci naší republiky a popsala, jaké místo zaujímá vzhledem k nim České Horácko. Přestože je tato folklorní oblast poměrně malá a dosti chudá, žila zde bohatá písňová tradice.

Písňové sbírky a jejich sběratelé na Pelhřimovsku nese název další podkapitola diplomové práce. Je opravdu potěšitelné, že pramenů, jež jsem měla možnost prohlédnout už dříve, kdy jsem připravovala práci bakalářskou, bylo poměrně velké množství, že jsem je ani nemohla všechny zpracovat. Navštívila jsem totiž mnohé instituce, kde jsem měla možnost se s prameny blíže seznámit. Mnoho zajímavostí jsem objevila v archivu Muzea Vysočiny Pelhřimov, v Muzeu Dr. Aleše Hrdličky v Humpolci, v Městském muzeu v Kamenici nad Lipou, v Městském muzeu Antonína Sovy. Velmi cenné poznatky jsem získala v archivu etnomuzikologického oddělení Etnologického ústavu Akademie věd České republiky. Za zajímavý a mně blízký považuji sběr Podstrážišťské písničky Josefa Václava Kratochvíla, jež se stal základem mé diplomové práce. Sbírka obsahuje celkem 97 lidových písní, z toho

jedna, poslední je umělá. Slova napsal Miroslav Čech, farář. Nápěv složil ředitel kůru Mikiska a má název *Sbohem, můj jihočeský kraji*.

Další podkapitola je věnována samotnému sběrateli. Zde připomínám informace o autorovi sběru Podstrážištské písničky, popisují jeho vztah k hudbě, k folkloru, místa pobytu a působení. Josef Václav Kratochvíl pobýval i v jiných v částech naší země, například v Podkrkonoší a zde se věnoval sběratelské činnosti také, což svědčí o jeho lásce k českým lidovým písním.

Následující kapitola pojednává o samotných lidových písních. Sledovala jsem jejich slovesnou stránku a ukázalo se, že tematika horáckých lidových písní je velmi různá. Je nepochybné, že se v ní odráží celý minulý život lidí žijících zde na Vysočině. To, že náš kraj je převážně zemědělský, se zrcadlí i v písních, kde se často zpívá o sedlácích, rolnících. Písní s tematikou vojenskou či odvodní je ve sbírce obsaženo značné množství. Samozřejmě nechyběly ani písně milostné, zaznamenala jsem i několik písní, jež se vztahují k svatebnímu obřadu. Pro písně z našeho sběru je typické, že zachycují velké množství křestních jmen a jejich různých podob. Z ženských křestních jmen je nejvíce frekventovaná Mařenka a různé ekvivalenty jména Anna, z mužských je to Pepíček. Zajímavé je, že tato jména nacházíme buď v deminutivech, nebo někde i jako pejorativní. Příjmení se celkově v písních vyskytují velmi zřídka. V textech písní nacházíme i řadu vulgarismů, nespisovných slov, slov s náboženskou tematikou, germanismů a slov slangových. V písních se objevilo i několik názvů místních, pocházejících nejčastěji s regionu. Při sledování textů a nápěvů jsem zjistila, že se ve sběru Postražištské písničky objevují varianty písní. Objevila jsem, že na stejnou melodii se zpíval jiný text nebo nějak pozměněný. V průběhu porovnávání jednotlivých zápisů jsem došla ke třem základním formám, jež jsou typické jak pro lyriku, tak i epiku. Jedná se o monolog, dialog a jen v několika málo písních o zhuštěný děj. Z hlediska výrazových prostředků jsou písně bohaté na metafory, přirovnání. Lze konstatovat, že díky takovéto bohatosti českého jazyka prostřednictvím písní získáváme obraz z minulosti.

V následující kapitole podávám přehled, jak je možné písně dělit z různých hledisek. Uvádím na základě prostudované literatury, že písně se dělí z hudebního hlediska na jednohlasé a vícehlasé, přičemž tyto se v našem sběru nevyskytly. Velmi častým jevem našeho sběru jsou zápisy nápěvů s proměnlivým taktem, dále naprosto převažují písně harmonicky podmíněné. Několik písní je vázáno na taneční projev. O tom svědčí výplně v písních typu ejchuchu, župajda, trn, trn, trn a prázdné takty v písních, jež vyhrávali muzikanti. Přestože Horácko leží na pomezí Čech a Moravy, je naše folklorní oblast

charakteristická převážně písněmi typu instrumentálního. Písně vokálního (východního) typu jsou zastoupeny ve sbírce pouze ojediněle.

Hudební stránka písní si všímá nápěvů z hlediska melodie a rytmu. Dá se říci, že poměrně hojným jevem v písních ze sbírky Podstrážišťské písničky bylo užití rozloženého kvintakordu v začátku písní. Dosti časté tečkované rytmy v začátcích písní se ukazují jako neopominutelný rys v našem sběru.

V kapitole o stylizaci doprovodů jsem nastínila, jaké základní možnostmi při tvorbě doprovodů lze využít. Zaměřila jsem se na stylizace písní v sudém a lichém taktu a postupně připomněla různé možnosti doprovodů. Vysvětlila jsem pojmy jako příznávka, rozklad, akordická figurace, ostinata, akordická stylizace v pravé ruce, vedlejší harmonické funkce, lidový dvojhlas, přede hry a dohry.

V následující kapitole diplomové práce jsem se zamýšlela nad možnostmi využití lidových písní. Připomněla jsem na tomto místě folklorní soubory, jež u nás v regionu působí. Přestože jich není mnoho, jsou významné. Práce těch, kteří se folklorním tradicím u nás věnují, je obdivuhodná a mnohdy nedocenená. Domnívám se, že dnes je totiž velmi těžké mladou generaci v této oblasti nadchnout. Folkloristické instituce, jež se folklorem zabývají, jejich úkoly a zaměření jsem popsala v následující části diplomové práce. Neopomenula jsem význam médií v souvislosti s lidovými písněmi. Zamyslela jsem se, jakou úlohu hraje v dnešní době internet, rozhlas, televize. Zajímalo mne, zdali folklorním tradicím a jejich zachování a šíření napomáhají či nikoliv. Odpověď je poměrně uspokojivá, pomáhají. Následně dokládám, jak bylo zajímavé se zápisy lidových písní pracovat ve školním prostředí. Součástí mé diplomové práce je i několik výstupů z hodin hudební výchovy, které jsem vedla v rámci své praxe. Tyto hodiny byly zajímavé a přínosné, děti, ač neočekávaně, práce nadchla a pracovaly s chutí a nadšením.

V následující kapitole jsem se pokusila vytvořit stylizace doprovodů k některým písním z konkrétního sběru Podstrážišťské písničky. Vytvořila jsem několik vzorových doprovodů nejčastěji pro zpěv klavír, část písní jsem zpracovala jako partituru pro menší hudební těleso.

Poslední část mé práce je nejobsáhlejší. Podařilo se mi vytvořit 97 zápisů lidových písní v notačním programu Sibelius 5 a veškeré písně zde příkládám. Zápisy písní zůstávají i v elektronické podobě, tudíž s nimi lze následně nakládat jako s MIDI soubory.

Hlavním cílem diplomové práce Lidová píseň z Pelhřimovska bylo, abych písně, jež se zdály být zapomenuté a neznámé, oživila a zpřístupnila co nejširším vrstvám, tedy všem těm,

kteří milují hudbu. Písňe, které byly uloženy v archívu muzea v Pacově jako sběr Josefa Václava Kratochvíla, jsem opatřila texty, jež byly v zápisech uvedeny. Časově nejnáročnější část mé diplomové práce byla ta, kdy jsem nápěvy všech 97 písní zapisovala v notačním programu Sibelius 5. K nápěvům jsem kromě textů, někde tvořených značným množstvím strof, ještě připojila další důležité záznamy, a to jméno zpěváka či zpěváků, údaje o jejich věku, někde i místu sběru. Připsala jsem, kdy byla píseň zpívána, a iniciály sběratele.

Co říci závěrem?

„Lidová píseň člověka po staletí věrně provázela životem a jistě by v této pozici setrvala i nadále, kdyby se zájem o ni zejména v posledních letech kamsi nevytrácel.“⁷⁶

Dovoluji si navázat na tato slova. Aby se lidová píseň nevytratila zcela, a to hlavně mezi mladými lidmi, přispívám k tomu výsledky své diplomové práce. Máme bohaté kulturní dědictví a měli bychom si ho považovat. Vždyť je to právě to, co náš národ dělá originálním.

Přála bych si, aby lidové písňe zůstaly pro dnešní generaci mladých lidí stále aktuální, aby písňe, vzácné poklady našeho kulturního dědictví, zůstaly stále v povědomí našem i našich budoucích generací, a pevně doufám, že jsem k tomu částečně svou diplomovou prací přispěla.

⁷⁶ NEDĚLKA, M. *Klavír jako nástroj tvořivého rozvoje osobnosti*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2011. 189 s. ISBN 978-80-7290-427-3. s. 64

Seznam literatury

- FUČÍK, Ladislav, Karel PADRTA a Bohumil BOUDA. *Horácké písně*. 1. vyd. Jihlava: Krajský pedagogický ústav, 1959.
- HOLAS, Čeněk. *Paměti hudebníků a dudáků*. Národopisný věstník československý 18, 1926.
- HOLÝ, D. *Na okraj etnografické hranice na Moravě*. In: Národopisný věstník československý, 2 (35), 1967.
- HORA, J. *Písničky a popěvky ze severu Horácka*, Josef Hora, Žďár nad Sázavou 2004.
- KRATOCHVÍL, Josef Václav. *Podstrážištské písničky*. 1958.
- MAKOVCOVÁ, Šárka. *Lidové písně z Pelhřimovska z pohledu hudebně a literárně teoretického*. Praha, 2012. 111 s. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze. Fakulta pedagogická.
- MARKL, Jaroslav: *Nátrubkové nástroje v hudebním folklóru Čech*. Předpoklady vzniku české dechové hudby. Český lid 70, 1983.
- MARKL, Jaroslav. *Dudy v české národní tradici*. 1. vyd. Praha : Ústav pro kulturně výchovnou činnost, 1974.
- MYSLIVCOVÁ, Jana. *Lidová píseň na Horácku a její využití ve školních a mimoškolních aktivitách dětí*. Praha, 2009. Bakalářská práce. Univerzita Karlova. Pedagogická fakulta.
- NEDĚLKA, Michal *Klavír jako nástroj tvořivého rozvoje osobnosti*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2011. 189 s. ISBN 978-80-7290-427-3.
- NEDĚLKA, Michal: *Průvodce učitele praktickou harmonií*. Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, Praha, 2004. 111 stran. ISBN 80-7290-152-4.
- PAVLÍČEK, R. *Melodicko – harmonická analýza jako součást hudebně teoretického bádání*. Olomouc, 2013. Univerzita Palackého v Olomouci. Pedagogická fakulta.
- PECHÁČEK, S. *Lidová píseň a sborová tvorba*, Praha, Karolinum 2010, ISBN 978-80-246-1830-2.
- PERNICA, B. *Červená Řečice*. VSČJ 1, 1920 – 1921.

- PERNICA, B. *Rok na moravském Horácku a Podhorácku*. Havlíčkův Brod: Krajské nakladatelství, 1951.
- SEIDEL, Jan. *Národ v písni*. Praha: L. Mazáč, 1940.
- STRAŇKOVÁ, L., NOVOTNÁ, D. *Elementární improvizace doprovodu písni*, Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem. Katedra psychologie, ISBN 978-80-7414-591-9.
- TROJAN J. *Moravská lidová píseň*. Melodika/Harmonika. Praha 1986.
- TYLLNER, Lubomír a kol.: *Lidová kultura*. Biografická část. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska, Mladá Fronta, 2005.
- TYLLNER, Lubomír. *Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Praha: Mladá Fronta, 2007, ISBN 978-80-204-1450-2.
- TYLLNER, Lubomír. *Lidové písně z Pelhřimovska: Podstražišské písně*.
- TYLLNER, Lubomír. *Příspěvky k hudebním tradicím Pelhřimovska*. Lidová píseň na Pelhřimovsku. Pelhřimov 1984.
- TYLLNER, Lubomír. *Jihočeské Vánoce*. Vánoční písně, koledy, obyčeje a betlémy z jižních Čech, Vysočiny a Pošumaví. Etnologický ústav AV ČR, Praha 2012, 220 stran. ISBN: 978-80-87112-68-7.
- VALEŠOVÁ - MAKOVCOVÁ, Dagmar. *Lidová píseň na Pelhřimovsku*. Pelhřimov, 1984. Diplomová práce. Pedagogická fakulta v Českých Budějovicích. Doc. PhDr. Lubomír Tyllner, CSc.
- VALENTA, M. *Hospodářský a kulturní profil Pelhřimovska*. Vlastivědný sborník českého jihovýchodu 9, 1930-1931.
- VALOVÝ, Evžen. *Lidová píseň*. 1. vydání. Brno: Rektorát UJEP, 1977.

Internetové zdroje

- ETWINNING. *Co je to aktivita eTwinning?* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: http://www.etwinning.net/cz/pub/discover/what_is_etwinning.htm
- FOLKLORNÍ SDRUŽENÍ. *O nás* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://www.folklornisdruzeni.cz/o-nas>
- Hudební výchova: Internacionála. *Zpěvník 9- budovatelské.pdf* [online]. 1971, č. 7 [cit. 2012-04-19]. Dostupné z: <http://public.hajtmr.com/files/lisaj/zpevniky/zpevník9-budovatelske.pdf>
- HORFOS. *O Horáckém folklorním sdružení* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://www.horfos.cz/index.php?file1=onas&file2=onas>
- HRZAL, Slávek. *Folklor ve vysílání dětského internetového Rádia Domino* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://www.folklornisdruzeni.cz/folklor-ve-vysilani-detskeho-internetoveho-radia-domino>
- CHARVÁT, Jan. *Současné české kapely se inspirojí moravskou lidovou písní* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://www.radio.cz/cz/rubrika/hudba/soucasne-ceske-kapely-se-inspiruji-moravskou-lidovou-pisni>
- KÁRNÍK, Zdeněk; PEČENKA, Marek. *Moje zpěvníky* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://www.dokoran.cz/ukazky/1158758085.pdf>
- KRATOCHVÍL, Josef Václav. *Lidové písně Krkonoš* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://jjohnyk.sweb.cz/pisnekrkonos/uvod.htm>
- MOKREN, Aleš. *Folklorní oblasti České republiky* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://folklor.cz/public/kapitola.phtml?kapitola=4774>
- NEUVEDEN. *Folklorní soubor Stražišťan, Pacov* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: http://www.dedictvivysociny.cz/kultura/ziva_kultura-54/folklor-59/?id=2155
- NEUVEDEN. *Jan Jeník z Bratřic* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://www.spisovatele.cz/jan-jenik-z-bratric#cv>
- NEUVEDEN. *Lidové písně Krkonoš* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://jjohnyk.sweb.cz/pisnekrkonos/uvod.htm>
- NEUVEDEN. *Lidové písně* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://lidovepisne.cz/pdf/aloualou.pdf>

- NIPOS. *O NIPOSU* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: http://www.niposmk.cz/?page_id=1921
- NÚLK. *Národní ústav lidové kultury* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://www.nulk.cz/Informace.aspx?sid=1&em=1>
- PECKA, Jindřich. *Cestami českých sběratelů lidových písní* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://lidovepisne.cz/cesty01.html>
- SLUKOVÁ, A.. *Tradice, aneb jak to bývalo* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://www.wedme.cz/magazin/historie/tradice-aneb-jak-to-byvalo/234>
- SVOBODOVÁ, Vladimíra. *Trnávka, soubor lidových písní a tanců* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: http://www.trnavkapacov.wz.cz/o_souboru.html
- ŠORM, Luděk. *Podskalák, folklorní soubor* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://atic.praha.kraj.cz/encyklopedie/objekty1.phtml?id=19332&lng=1>
- Ulozto.cz [online]. 2006 [cit. 2012-04-19]. Dostupné z: <http://www.uloz.to/x11DQ5i/zpevnik-lidovych-a-zlidovelych-pisni-4-polky-pdf>

Seznam obrázků

- **Obrázek 1 - K. J. Erben**
NEUVEDEN. *Erben, Karel Jaromír (1811 – 1870)* [online]. [cit. 8.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://www.antonin-dvorak.cz/erben> 13
- **Obrázek 2 - František Sušil**
NEUVEDEN. *Portrait of František Sušil (1804 - 1868), Moravian ethnographer, collector and publisher of folk songs* [online]. [cit. 8.4.2015]. Dostupný na WWW: http://cs.wikipedia.org/wiki/Franti%C5%A1ek_Su%C5%A1il#/media/File:Susil.png 14
- **Obrázek 3 - MAPA- folklorních regionů: Jarní obřadní slavnosti**
MAPA folklorních regionů Jarní obřadní slavnosti. *Vysočina* [online]. [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://vysocina.fkaleidoskop.cz/jarni-obradni-slavnosti/mapa/> 15
- **Obrázek 4 - Čeněk Holas**
NEUVEDEN. *Čeněk Holas* [online]. [cit. 8.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://kultura-milevsko.cz/regionalistika/holas/holas.html> 18
- **Obrázek 5 - Josef Václav Kratochvíl Podstrážišťské písničky**
Fotodokumentace Šárka Makovcová 19
- **Obrázek 6 – Věnování**
Fotodokumentace Šárka Makovcová 20
- **Obrázek 7 - Ukázka sbírky**
Fotodokumentace Šárka Makovcová 20
- **Obrázek 8 - Ukázka písní**
Fotodokumentace Šárka Makovcová 21
- **Obrázek 9 - Josef Václav Kratochvíl v době, kdy působil jako ředitel LŠU v Českých Budějovicích**
NEUVEDEN. *ZUŠ B. JEREMIÁŠE* [online]. [cit. 3.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://www.zusbjcb.cz/fotogalerie/fotogalerie-osobnosti-nasi-skoly.html> 21
- **Obrázek 10 - Josef Václav Kratochvíl**
- **Josef Václav Kratochvíl v době, kdy působil jako ředitel LŠU v Českých Budějovicích**
TYLLNER, Lubomír. Lidové písně z Pelhřimovska: Podstrážišťské písně, s. 4..... 24
- **Obrázek 11 - MAPA folklorních regionů - Jarní obřadní slavnosti**

Jarní obřadní slavnosti. *Vysočina* [online]. [cit. 3.4.2015]. Dostupný na WWW:
<http://vysočina.fkaleidoskop.cz/jarni-obradni-slavnosti/mapa/>

..... 25

• **Obrázek 12 - graf výskyt tónin**

Vlastní zdroj 51

• **Obrázek 13 - Výskyt taktových schémat**

Vlastní zdroj 62

• **Obrázek 14 - Folklorní soubor Stražišťan**

NEUVEDEN. *Folklorní soubor Stražišťan* [online]. [cit. 6.4.2015]. Dostupný na WWW:
<https://www.facebook.com/362307560548552/photos/a.362311130548195.1073741827.362307560548552/367037543408887/?type=1&theate>

..... 77

• **Obrázek 15 - Folklorní soubor Stražišťánek**

NEUVEDEN. *Stražišťan 45. výročí 2014* [online]. [cit. 6.4.2015]. Dostupný na WWW:
http://strazistan.rajce.idnes.cz/2014_Strazistan_45_vyroci/#046JPG.jpg

..... 77

• **Obrázek 16 - Folklorní taneční soubor Podskalák**

NEUVEDEN. *Folklorní taneční soubor Podskalák, Kamenice nad Lipou* [online]. [cit. 6.4.2015]. Dostupný na WWW: http://www.dedictvivysociny.cz/kultura/ziva_kultura-54/tanec-60/?id=2161

..... 78

• **Obrázek 17 - Pozvánka souboru Trnávka**

NEUVEDEN. *Trnávka, soubor lidových písní a tanců* [online]. [cit. 6.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://www.trnavkapacov.wz.cz/aktualne.html>

..... 79

• **Obrázek 18 - Ukázka notového zápisu písně z www.lidovepisne.cz**

NEUVEDEN. *Úpravy* [online]. [cit. 6.4.2015]. Dostupný na WWW:
<http://lidovepisne.cz/pdf/ajasam.pdf> 82

• **Obrázek 19 - Komiks k písni č. 4 Až puđu z hospody**

Fotoarchiv Šárka Makovcová

..... 88

• **Obrázek 20 - Komiks k písni č. 26 Když jsem šel k milej**

Fotoarchiv Šárka Makovcová

.....	89
• Obrázek 21 - Komiks k písni č. 28 Když jsem vandroval Fotoarchiv Šárka Makovcová	
.....	90
• Obrázek 22 - Komiks k písni č. 31 K Načeradci cesta Fotoarchiv Šárka Makovcová	
.....	91